

VAHİD MƏHƏRRƏMOV

QANLI GECƏ – QANLI TARİX

Bakı – 2011

20 YANVAR... İYİRMİ İL

*NARAHAT RUHLAR***Qanlı gecə - Qanlı tarix**

– Bakı: Hərbi Nəşriyyat, 2011. – 96 səhifə

Oxuculara təqdim olunan bu kitab 1990-cı il yanvar ayının 19-dan 20-nə keçən gecə sovet imperiyasının Azərbaycan xalqının başına gətirdiyi qanlı faciədən bəhs edir. Müəllif 20 Yanvar faciəsinin ağrıları yaşamış, bu qanlı hadisələri öz gözləri ilə görmüş, bu vəhşiliyin iştirakçısı olmuş insanlarla görüşmüş, onların xatirələrini qələmə almışdır. Geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuş toplu 20 Yanvar faciəsinin tarixini öyrənmək baxımından da çox dəyərli və qiymətli bir mənbədir.

Kod 022.

© Hərbi Nəşriyyat, 2011

Bu kitabda müasir tariximizin ağır bir günündən, həmin gün, daha doğrusu, həmin gecə xalqımıza qarşı törədilmiş bir cinayətdən bəhs edilir. Belə cinayətlər unudulmamalı, zaman-zaman xatırlanmalı, onu törədənlərin ünvanı, onların iç üzləri, yırtıcı mahiyyətləri açılıb dünyaya göstərilməlidir.

...1990-cı il yanvar ayının 19-dan 20-nə keçən gecə Bakıda Azərbaycan tarixinin ən qanlı hadisələrindən biri baş verdi; rus-sovet imperiyasının ağır hərbi texnika ilə silahlanmış ordusu 4 istiqamətdən şəhərə soxulub əliyalın dinc əhalini gülləbarana tutdu. Ölkə rəhbərliyindən, şəxsən Mixail Qorbaçovdan xüsusi tapşırıq almış quduz hərbcilər həmin gecə öz istiqlalı uğrunda ayağa qalxmış bir milləti, iki milyon əhalisi olan bir şəhərin vətəndaşlarını qanına qəltan etməli, onların azadlıq, müstəqillik arzularını qan içində boğmalı idilər...

Onlar tapşırığı yerinə yetirdilər, əliyalın dinc əhalini tankların altına saldılar, cəsədlərini tanınmaz hala qoydular, amma xalqın iradəsini qıra bilmədilər. Tarix boyu yadelli işğalçılar Azərbaycan xalqını qan içində boğmağa, onun azadlıq əzmini birdəfəlik qırmağa cəhd etmişlər. Təəssüf ki, ayrı-ayrı vaxtlarda onlar qismən buna nail olmuşlar. Ancaq qismən, çünki illər keçmiş, bəzən, hətta, yüz illər keçmiş və xalqın qan yaddaşı oyanmış, qollarındaki köləlik zəncirini qırmaq üçün müstəqillik uğrunda ölüm-dirim savaşına qalxmışlar.

Bu dəfə də belə oldu; 175 ilə Rusiyanın işğalı altında mənən əzilen xalq – var-dövləti talanan Azərbaycan (Quzey Azərbaycan – İ.Q) üsyan etdi. Çox vaxt bu dirçəlişi milli azadlıq hərəkatı kimi yox, Dağlıq Qarabağa edilən erməni təcavüzünə qarşı etiraz aksiyası kimi mənalandırırırlar. Zahirən, əlbəttə, bu belə idi. Ancaq yalnız zahirən. Niyə? Əvvəla, ona görə ki, Qarabağa təcavüz 1988-ci ilin söhbəti deyildi; bu təcavüz də təxminən 175 il öncə, həmin rus işğalı zamanı, bir az da dəqiq desək, o işğalın tərkib hissəsi kimi baş vermişdi. Erməniləri gəti-

rib Qarabağa yerləşdirmişdilər. İkincisi isə, Dağlıq Qarabağ uzun illər idi ki, Azərbaycandan daha çox, qeyri-rəsmi olsa da, iqtisadi cəhətdən Ermənistanla bağlı idi. Sözün əsl mənasında ermənilər elə zənn edirdilər ki, Dağlıq Qarabağ Ermənistanın bir vilayətidir. Bizsə kənardan durub bunu sakitcə seyr edir, ərköyün Qarabağ ermənilərinin xətrinə dəymirdik. Hətta, deyərdim ki, ən yaxşı tikəmizi də onlara yedirdirdik; təki artıq söz-söhbət olmasın. Belə ki, müasir dünyamızın bir çox dövlətlərinin müstəqilliyindən daha artıq müstəqilliyi vardı Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin. Sadəcə, Xankəndində ermənilərin meydana toplaşib «miatsum» deyə bağırmaları və Topxanada ağacları qıraraq Ermənistanla birgə orada sənaye müəssisəsi tikməyə başlamaları Azərbaycan xalqının səbr kasasını daşdırdı. Erməni millətçilərinin bu azğınlığı bir qılgıncım kimi Azərbaycan xalqının tarixi yaddaşını oyatdı. Millət ayağa qalxdı.

Əlbəttə, bütün bunlar çox ciddi məsələlər idi. Amma daha ciddi olanı isə o idi ki, xalq erməni separatçılığı ilə (nankorluğu demək, bəlkə daha çox yerinə düşərdi) yanaşı bu toxumu səpmiş rus müstəmləkəçilərinə qarşı çıxmışdı.

Bu təcavüz nəticəsində həlak olmuş 132 nəfər «20 Yanvar Şəhidi» və adı heç bir siyahıya düşməyən, ölkəmizin müstəqilliyi uğrunda yenilməzlik, mətinlik nümayiş etdirmiş, mən deyərdim qəhrəmanlıq göstərmiş minlərlə ata-analarımız, bacı və qardaşlarımız mənən onlara üstün gəldilər, Prezidentimiz İlham Əliyevin sözləri ilə desək: «Ən ağır sınaqlara sinə gərmək əzmini bütün dünyaya nümayiş etdirən Azərbaycan övladları 1990-cı il yanvarın 20-də xalqımızın qəhrəmanlıq salnaməsinə parlaq səhifə yazdılar». Bəli, bir də bütün dünyaya göstərdilər ki, azadlıqları uğrunda canlarını qurban verməyə hər an hazırdırlar. Heç bir imperiya, heç bir zülümkar bu hissi, bu duyğunu onların QAN YADDAŞından silə bilməyib.

Yanvarın 20-si sübhə kimi imperiyanın gözləri qızmış əsgərləri növbənöv zirehli texnikalarla şəhərin küçələrində azğınlıqlarını «nümayiş etdirdi», günahsız insanların qamını tökdü, evlərinə əsım-əsım əsən qocaların, uşaqların və qadınların bağrını yardı. Dünya isə bu fəryadı eşitmirdi. Eşitsə də, özünü eşitməməzliyə vururdu. O gecə tarixə «Qanlı Yanvar» kimi yazıldı.

20 Yanvar faciəsi Azərbaycan xalqının şəhidlik məktəbidir! Ona ləkə yaxmaq, onu gözdən salmaq günahdır. Uzun illər azadlıq mücadiləsinə yadırgamış xalqımız QAN YADDAŞının fəhmi ilə ayağa qalxmışdı, qollarındakı buxovdan qurtulmaq istəmişdi və olduqca yırtıcı, son dərəcə amansız düşmənlə üz-üzə gəlmişdi. Onu irəli aparən azadlıq eşqi, müstəqillik yangısı idi; məhz müstəqillik yangısı. Təcrübə isə yox idi. Fəhlə, kəndli, müəllim, elmi işçi, mühəndis, yazıçı, tələbə, bir sözlə, cəmiyyətin bütün təbəqələri ayağa qalxıb min bir fitnə ilə torpaqlarımızı ermənilərə satan imperiya dəllallarına: «**yox**»! - deyirdi. Təəssüf ki, kütlə ilə onun önündə gedənlər arasında siyasi mübarizə aparmaq təcrübəsi baxımından fərq çox az idi. Əsasən emosional şəkildə hərəkət edirdilər. Üstəlik, ən kritik anlarda liderlər çox zaman bir-biri ilə dil tapa bilmirdilər; birlik yox idi aralarında. Həllədiçi gün, 20 YANVAR gecəsi ərəfəsində hərə bir tərəfə çəkildi. Bu, küçələrdə etiraz aksiyasına çıxmış insanlara ayrı-ayrı liderlərin verdikləri göstərişlər, əmrlər və vədlərin bir-birinə tamamilə zidd olmasından da aydın görünürdü...

...«20 YANVAR gecəsi qurbansız keçinmək olmazdı?!» məzəmmət və ittiham dolu bu sual sonralar tez-tez eşidilirdi; ara söhbətlərində də, ali məclislərdə də. Əlbəttə, başa düşüləndir, itkilərimizə görə keçirdiyimiz sarsıntılardan doğurdu bu sual. Lakin gəlin hissə qapılmayaq, yaxın keçmişə müraciət edək; Macarıstan və Çexoslovakiya hadisələrini xatırlayaq. Məgər həmin ölkələrdə də – birində çox, birində az – qan tökülməmişdimi?! Məgər macar, çex və slovak xalqlarının müstəqillik arzuları rus-sovet tanklarının tırtılları altına salınmamışdı?! Bakıya-Azərbaycana tank və digər ağır hərbi texnikaları Moskva hərbi parad keçidinə göndərməmişdi, qan tökməyə göndərmişdi və tökdü də. Xalqın belini qırmağa göndərmişdi, amma xalq qəddini daha da dik tutdu. Gözünü qorxutmağa göndərmişdi – qorxu da bilmədi. Çünki xalqın QAN YADDAŞI oyanmışdı. QAN YADDAŞında isə torpaq toxunulmazdır; torpaq xalqın namusu, şərəfidir.

Sovet dövlətinin başında duran ermənipərəst satqınların hiymədarlığı ilə erməni şovinistlərinin Qarabağ torpağına əl uzatması, Qarabağı Ermənistanla birləşdirmək niyyətləri Azərbaycan

xalqının ən zəif, ən müqəddəs hissələrini təhqir etmişdi. 200 ilə yaxın milli hüquqlarının əlindən alınmasına, sərvətlərinin dağınmasına çətinliklə də olsa, dözən xalq, «dostluq, qardaşlıq, bərabərlik» şüarının yırtıcı mahiyyətini gördü, boyunduruq altında yaşamaq istəmədiyini, azadlıq, müstəqillik yolunda, torpaqlarımızın toxunulmazlığı, ləyaqətimizin qorunması uğrunda canından keçməyə hazır olduğunu dünyaya bəyan etdi. İnsanlar, hamı bir nəfər kimi and içdi – kütlə qarşısında, rəsmi yox, hərə öz vicdanı qarşısında. Belə andlardan biri – 20 YANVAR Şəhidi, gənc şair Ülvi Bünyadzadənin andı əlimizdədir. Ölümündən 4 ay 10 gün əvvəl o yazırdı:

«Mən, Bünyadzadə Ülvi Yusif oğlu öz vicdanım qarşısında and içirəm: bir elin, bir millətin adını təmsil etdiyimi heç zaman unutmuyacağam. Azərbaycan torpağının qürurdan, qeyrətdən doğrulmuş adını müqəddəs tutacaq, bu ada ləkə vurmaq istəyən bütün ünsürlərə qarşı duracağam: öz azərbaycanlı varlığımıza, vicdama, məsləkimə, əsil-nəcabətimə, damarlarımda axan azərbaycanlı qanına layiq oğul olacaq, qorxaqlığı, alçaqlığı, yaltaqlığı özümə yaxın buraxmayacaq, nəyin bahasına olursa-olsun, öz Azərbaycanlı «Mən»imi təsdiq edəcəyəm. Əgər vədimə xilaf çıxsam, qoy anamın südü, elimin çörəyi mənə haram olsun, Vətən üzünü görməyim».

10.09.89.

Düşünürəm, İlahi, necə də böyük və saf ürəyi varmış bu gəncin!.. Necə də ali, ali olduğu qədər də ülvi hisslərlə yaşayırmış Ülvi qardaşımız... Allah rəhmət eləsin!

Allah 20 YANVAR şəhidlərinə rəhmət eləsin!

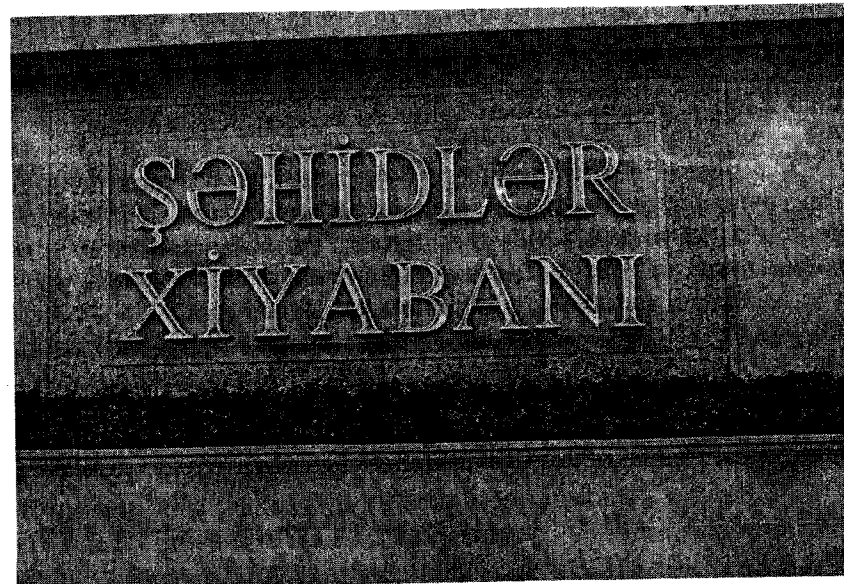
Lüğətimizdə «Şəhid» sözü həmişə olub. Amma, yadıma gələni biz çox az işlətmişdik bu sözü. İşlətsək də, çəkisini lazımı qədər duymamışdıq. 1990-cı ilin 20 yanvarından başlayaraq, bu söz xüsusi məna kəsb etdi dilimizdə, «Vətən», «Ana» sözləri kimi müqəddəs sözlə çevrildi!..

Qarabağ uğrunda həlak olmuş Şəhidlərə də min rəhmət!

Bütün Şəhidlərimiz bir müqəddəs savaşın qurbanlarıdır. Savaş işə qurtarmayıb, davam edir.

Nə qədər ki, savaş qurtarmayıb davam edir, Şəhidlərin ruhları narahatdır, intizardadır. Bu intizardan onları biz qurtarmalıyıq.

Hər dəfə mən əcnəbi qonaqlarla Şəhidlərin məzarını ziyarətə getdikdə qəribə, ikili bir hiss keçirirəm; məzarların önündən keçdikcə həm qəhərlənirəm, həm də içimdə yüksək bir qürur hissi baş qaldırır: «BAXIN BU BİZİK!»

20 YANVAR hadisələrini kimsə dəqiq mənalandırıb. Deyib: «20 YANVAR Azərbaycan xalqının ağır faciəsi, həm də millətin şərəfinin ən yüksək zirvəsidir».

Bəli, millətin şərəfinin ən yüksək zirvəsidir. Amma bu zirvənin kölgəsində oturub qalmaq olmaz.

Hərbi jurnalist Vahid Məhərrəmovun kitabının əsas qayəsi də azadlıq uğrunda mübarizə tariximizin «20 Yanvar» adlı şanlı və şərəfli səhifəsini yeni nəsle qürur hissi ilə çatdırmaqdır.

İntiqam QASIMZADƏ
Azərbaycan Respublikasının
Əməkdar İncəsənət xadimi

MÜƏLLİFDƏN

20 Yanvar faciəsi haqqında indiyə qədər çox kitablar yazılıb. Yəqin ki, hələ üstündən illər keçəndən sonra yenə də yazılacaq, yeni-yeni nəşrlər işıq üzü görəcək. Çünki qəhrəmanlıq, cəsur-luq, igidlik mövzusu sönməyən, tükənməyən əbədi və əzəli bir məşəldir. Qələmə alınmış bu sətirlər də indiyə qədər faciə haq-qında yazılmış kitabların davamıdır. Baş verdiyi gündən çox vaxt keçsə də, zaman-zaman Qanlı şənbə haqqında belə kitablara yazılması zəruridir. Çünki 20 Yanvar faciəsindən bəhs edən belə kitablar yaddaşları təzələyir, onu oxuyanlara bu dəhşətli hadisə haqqında yeni məlumatlar verir.

Qəhrəmanlıq sözü dilimizdə səslənən kimi, ilk olaraq 1990-cı ilin soyuq bir qış gecəsində – yanvar ayının 19-dan 20-nə keçən gecə azadlıq və müstəqilliyimiz uğrunda şirin canlarından keçmiş, şəhid olmuş oğul və qızlarımız göz önünə gəlir. Dünyada yaşayan xalqların dünəninə, bugününə qısaca nəzər salanda görürük ki, hər bir xalqın tarixində onun torpaqları, azadlığı və müstəqilliyi uğrunda şəərəflə, ləyaqətlə vuruşan, döyüşən oğulları olub. Elə cəsur və mərd insanların adları həmin xalqların tarixində əbədi olaraq özünə yer tutub. Və o qəhrəmanlar bütün nəsillər tərəfindən həmişə hörmətlə anılır, ehtiramla xatırlanır.

20 Yanvar şəhidlərinin adları da xalqımızın qəhrəmanlıq tarixinə böyük hərfələrlə yazılıb. Onlar öz qəhrəmanlıq və igidlikləri ilə dünyanı heyran qoydular. 70 il ərzində müstəqilliyimizi əlimizdən almış, xalqımızı əsarətdə saxlamış və tərəpədən-dırnağadək silahlanmış, üstümüzə hücum çəkmiş böyük bir imperiyaya meydan oxudular. Onun nə topundan, nə tufəngindən, nə də zirehli texnikasından qorxmadan ürəklərində azadlıq və müstəqillik arzusu ölümün gözünə dik baxdılar. Öz qanları ilə adlarını tariximizin səhifəsinə yazdılar. Qanlı yazılan tarix isə heç vaxt unudulmur, heç vaxt yaddan çıxmır.

Xalqımız 1990-cı il yanvar ayının 19-nun axşamını atəş səslərindən yata bilmədi. Güllə səsləri şəhəri başına götürmüşdü. Sanki ölkəmizin paytaxtı olan Bakı şəhəri uğrunda qanlı döyüşlər gedirdi. Yanvar ayının 20-də səhər-səhər şəhərimizin küçə və prospektlərinə çıxanda hər tərəfi qan içində və dağıdılmış vəziyyətdə gördük. Gecənin qaranlığında şəhərə daxil olan sovet imperiyasının əsgərləri müstəqillik arzusunda olan insanları vəhşicəsinə qətlə yetirərək misli görünməmiş qırğınlar törətdilər.

Həmin gecə azadlığımız və müstəqilliyimiz uğrunda qurbanlar verdik. Amma sovet imperiyası xalqımıza qarşı törətdiyi bu qanlı faciə ilə azadlıq arzularımızı ürəklərimizdən silə bilmədi. Tarix bir daha göstərdi ki, top-tufənglə xalqın ürəyində, qəlbində, şüurunda baş qaldıran milli azadlıq hissələrini boğmaq və onu zorla susdurmaq mümkün deyil. Necə ki, mümkün olmadı. Qanlı 20 Yanvar hadisəsindən çox keçmədi ki, xalqımız azadlığına, müstəqilliyinə qovuşdu. Şəhidlərin uğrunda canlarından keçdikləri arzu və amalları çiçək açdı.

Dünyada baş vermiş faciəli hadisələr həmişə heç bir xəbərdarlıq etmədən tufanla, sellə, uçura-uçura, dağıda-dağıda gəlir. Dəhşətli 20 Yanvar faciəsi də bax belə, qəflətən, gözlənilmədən oldu. Vətənpərvər oğul və qızlarımız mitinq keçirərək xalqımızı müstəqilliyə, azadlığa qovuşdurmağa çılırdı. 70 il ərzində sovet imperiyası tərəfindən əlindən alınmış müstəqilliyini bərpa etmək istəyirdi. Keçmiş ittifaq rəhbərliyi isə bu oyanışdan qorxur və nəyin bahasına olursa-olsun, azadlıq və müstəqillik arzusunda olan Azərbaycan xalqını susdurmaq istəyirdi. Məhz elə bu məqsədlə də Bakıya – ölkəmizin paytaxtına qoşun yeridildi. Şəhərə daxil olan sovet əsgərləri isə qanlı vəhşiliklər törədərək azadlıq və müstəqillik arzusunda olan insanları qəddarlıqla, amansızlıqla qətlə yetirdilər. Azərbaycan xalqı o qanlı gecədə qəhrəman oğul və qızlarını itirsə də, azadlıq və müstəqilliyinə qovuşdu. Şəhidlər öz ölümləri ilə bizlərə istiqlalyyə və azadlıq bəxş etdilər. Görək bu gün hamımız şəhidlərin qanları ilə əldə olunmuş müstəqilliyimizin, dövlətçiliyimizin keşiyində ayıq-sayıq dayanaq, sərvaxt olaq.

Qanlı və dəhşətli 20 Yanvar faciəsi həmişə ürəyimizi göynədir, qəlbimizi yandırır. Baş verdiyi vaxtdan uzun illər keçməsinə baxmayaraq, bu faciə 30 ildən, 40 ildən, 100 ildən sonra da kədər hissi ilə xatırlanacaq. Gələcək nəsillər xalqımızın azadlığı və müstəqilliyi uğrunda canından keçmiş oğul və qızlarını heç vaxt unutmayacaq. Neçə illərdir ki, Şəhidlər xiyabanı xalqımızın müqəddəs ziyarətəgahına çevrilib. Bu müqəddəs məkana gələnlərin ardı-arası kəsilmir. Məzarların üstündən gül-çiçək dəstələri əskik olmur. Həm 20 Yanvar şəhidləri, həm də Qarabağ torpaqları uğrunda gedən döyüşlərdə şəhid olan oğul və qızlarımız hörmətlə anılır, ehtiramla xatırlanır. Xiyabana üz tutan hər kəsin ürəyi intiqam və qisas hissi ilə alışıb yanır.

QANLI ŞƏNBƏ ƏRƏFƏSİNDƏ

1990-cı il yanvar ayının 19-dan 20-nə keçən gecə baş verən dəhşətli faciə xalqımızın tarixinə qanlı yazıldı. Soyuq və şaxtılı bir qış gecəsində baş verən bu tükürpədicə hadisə hamımızı sarsıtdı. Ürəyimizi yaralayıb, dağıdıb, deşib keçən bu qanlı faciə, qurbansız, qansız ötüşmədi. Həmişə qəlbimizi göynədib ağrıdan bu qanlı hadisə neçə-neçə cəsur oğul və qızlarımızı əlimizdən aldı. Bir gecənin içində çox dəhşətli hadisələrin, qanlı olayların şahidi olduq. Əsəblərimiz tarıma çəkildi, gözlərimiz yaşla, qəlbimiz kədərlə doldu. Ürəyimizə heç zaman sağalmayacaq, qaysaq bağlamayacaq çox dərin, çalm-çarpaz yaralar vuruldu.

Xalqımız 1990-cı il 20 yanvarın səhərini güllə səsləri və göz yaşı ilə açdı. Hamımızı yandıran və sarsıdan 19 yanvar gecəsində son 70 illik tariximizdə ən dəhşətli və ən qanlı faciə baş vermişdi. Həmin gecə keçmiş ittifaqın tankları və başqa döyüş texnikaları gözlənilmədən, qəflətən şəhərimizə soxulmuşdu. İmperiya əsgərləri gecənin qaranlığında şəhərimizin küçələrində qarşısına çıxan hər kəsi güllələmişdilər. Artıq neçə illərdən bəridir göz yaşları içində Hüzn günü kimi qeyd edilən soyuq yanvar gecəsində yüzlərlə günahsız, əliyalın vətəndaşımız təpədən-dırnağadək silahlanmış sovet ordusunun «şanlı» əsgərləri tərəfindən böyük qəddarlıqla qətlə yetirilmişdir. Ağlasığmaz amansızlıqla öldürülmüş bu adamlar arasında müxtəlif təbəqənin insanları; qocalar, qadınlar, uşaqlar, həkimlər, hətta, gözlərinin işığını itirmiş xəstələr belə var idi.

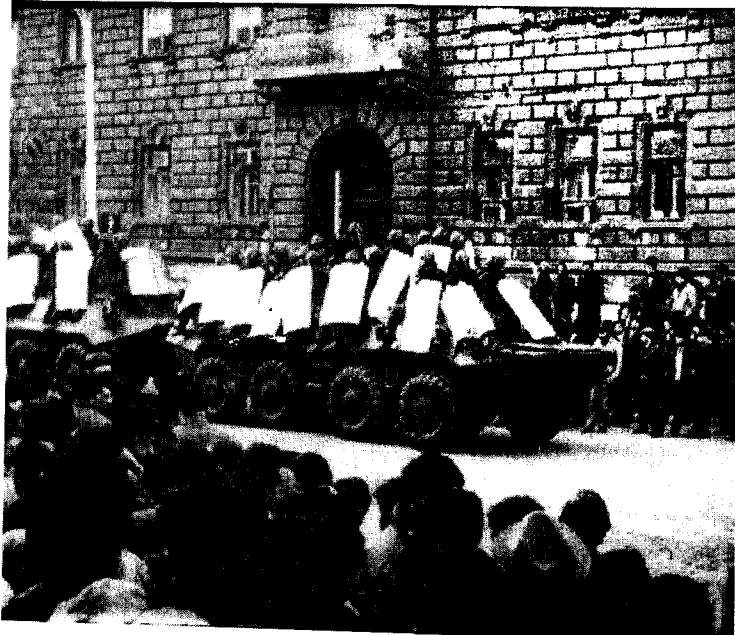
Yanvar ayının 20-də güllə səslərinə tələm-tələsik, hövlnak yuxudan ayılıb küçələrə axışan insanlar gördüklərindən dəhşətə gəldilər. Həmişə gülürüz, şadyana gəzdiyimiz, addımladığımız yollar, küçələr bir gecənin içində qırmızıya boyanmışdı. Yurddaşlarımızın qanı tökülmiş yerlərə tər qərənfəllər düzülüşdü. Hamı kədərli və qəmli baxışlarla bu üzücü, ağırlı mənzərəyə baxırdı. Havadan barıt iyi, qan qoxusu gəlirdi. Xeyli uzaqlardan – şəhərin o biri başında isə hələ də güllə səsləri eşidilirdi.

O gərgin və təlatümlü çağları xatırlayanlar, o ağır günləri yaşayanlar yaxşı bilirlər ki, 20 Yanvar gecəsinə qədər şəhərdə vəziyyət olduqca gərgin idi. Yanvar ayının ikinci ongunluyun-

dən başlanan və getdikcə tüğyan edən mitinqlər səngimək, dayanmaq bilmirdi. Əksinə, mitinq dalğası daha da genişlənirdi. Həm Qarabağda, həm də ölkə daxilində baş verən hadisələr insanların əsəblərini tarıma çəkmişdi. Ölkə rəhbərliyi baş verən hadisələrə çox biganə yanaşırdı, seyrçilik mövqeyi tuturdu. Xalqın tələblərinə məhəl qoymurdu. Bütün bunlardan tənqə gələn və haqqı tapdalanan xalq isə küçələrə axışırdı. Həm Hökumət evinin, həm də Mərkəzi Komitənin binası qarşısında mitinqlər sakitləşmək əvəzinə getikcə güclənirdi. Xalqın əsas tələbi isə respublika rəhbərliyinin istefası və Qarabağ məsələsinin həll edilməsi idi. Amma həmin dövrdə respublikaya rəhbərlik edən Əbdülrəhman Vəzirov bu tələblərə və etirazlara məhəl qoymayaraq çürüməkdə və çökməkdə olan sovet imperiyasının dirəklərindən ikiəlli möhkəmcə yapışmışdı. Burnunun ucundan çox da uzağı görməyən səriştəsiz Mərkəzi Komitə rəhbəri xalqa üz çevirərək, imperiyayı özünə dayaq, arxa hesab edirdi. Ona görə də, xalqın tələblərini qulaq ardına vuraraq imperiya rəhbərliyinin dediyi ilə oturub-dururdu, necə deyərlər, onların çaldıqları havaya oynayırdı. Xalqdan qorxurdu, xalqdan gizlənirdi. O gərgin günlərin astanasında çox qərribə bir vəziyyət yaranmışdı. Bir tərəfdə qəzəbindən, hiddətindən kükrəyən xalq kütləsi, qarşı tərəfdə isə onun haqlı tələblərinə məhəl qoymayan, Moskvanın driyorluğu ilə oturub-duran, dövləti idərə etmək qabiliyyəti və səriştəsi olmayan ölkə başçısı dayanmışdı.

Məhz bütün bu qarşıdurma, çəkişmə, didişmə və digər hadisələr addım-addım xalqı 20 Yanvar faciəsinə doğru aparırdı. Xalqın global, taleyüklü, ölüm-dirim məsələləri ilə üz-üzə qaldığı o ağır və kəşməkəşli günlərdə Ə.Vəzirov kəndlərdə hamam “problemlərini” həll etməyə çalışırdı. Təbiidir ki, belə səhv addımlar camaatı daha da hiddətləndirir və qıcıqlandırır. Artıq bıçaq sümüyə dirənmişdi. Günlər bir-birini əvəz etdikcə xalq daha da qəzəblənirdi. Mitinq dalğası getdikcə böyüyürdü, artırdı, kükrəyib daşırdı. Xalq getdikcə daha da sıx birləşirdi, daha da güclənirdi. Yanvar ayının 19-da keçirilən mitinqə on minlərlə adam toplaşmışdı. Havanın soyuq və sazaqlı olmasına baxmayaraq, heç kəs meydanı tərk etmədi. Tribunaya qalxan natiqlər yenə də əvvəlki tələbləri irəli sürürdülər. Mitinq iştirakçıları isə

onların dediklərini təsdiq edirlərmiş kimi hamısı bir ağızdan “istefa”, “istefa” deyərək qışqırır, haray salırdılar. Onların uca və gur səsləri dalğa-dalğa hər tərəfə yayılsa da, bir neçə addımlıqda olan Mərkəzi Komitənin geniş otaqlarında, rahat kürsülərində oturanların qulaqlarına gedib çatmırdı ki, çatmırdı. Sanki üzünə yaraşığı mərmər vurulmuş bu divarlar xalqın qəzəbli, kükrəyib daşan səsinə içəri buraxmırdı. Elə bil əzəmətli və xüsusi memarlıq üslubunda ucaldılmış bina yalnız bu məqsədlə tikilmişdi. Rəhbər işçilər fırlanan kürsülərində rahatca oturub xalqın başına gətirəcəkləri dəhşətli faciənin planlarını cızıb götür-qoy edir, onu xırdalığına qədər dəqiqləşdirirdilər. Bu soyuq və şaxtalı qış gecəsində başına gətiriləcək faciələrdən xəbərsiz olan xalq isə bugünkü və sabahkı taleyindən narahat olaraq uca səslə “istefa” deyərək haqq səsinə qaldırırdı. Xalqın tələblərinə məhəl qoymayan ölkə başçısını vəzifəsindən getməyə çağırırdı.

Yanvar ayının 19-da qatarla Zəngilan rayonuna gedən yaxın qohumum Vüqarı Dəmiryol vağzalından yola salıb evə qayıtmaq

üçün metronun “Bakı Soveti” (indiki “İçəri şəhər” V.M.) stansiyasına gəldim. Eskalatorla asta-asta yuxarı qalxıb metronun qarşısına çıxanda mitinqdə çıxış edib xalqın haqlı tələbələrindən söz açanların səslərini aydınca eşidirdim. Qaranlıq düşməsinə, havanın soyumasına baxamayaraq, mitinqə yığılıb etiraz səslərini qaldıranlar yerlərindən tərpənmirdilər. Mərkəzi Komitənin qarşısında sanki insan seli dayanmışdı. Bu sel məcrasına sığmayan dağ çayları kimi, hər an coşub-daşmağa, qarşısındakı bəndbərəni aşmağa və vurub dağıtmağa hazır idi. Bu sel dalğalanırdı, dalğalandıqca da güclənirdi. Mitinqdə iştirak edənlərin içərisində müxtəlif təbəqənin adamları var idi. Bu adamların hamısını bir məqsəd, bir amal birləşdirirdi: ölkə başçısının istefası və Qarabağ probleminin həlli.

“Azərbaycan” nəşriyyatında çalışan bir çox işçilərlə burada görüşüb hal-əhval tutdum. Hamının üz-gözündən narahatlıq, narazılıq yağırdı. Onlar hadisələrin hansı məcraya yuvarlanacağından, sabah başımıza nələr gələcəyindən, bu mürəkkəb işlərin nə

ilə yekunlaşacağından, nə ilə nəticələncəyindən narahat idilər. Cavanlar isə boş dayanmamışdılar. Onlar şəhərdə yerləşən hərbi hissə və birləşmələrin qarşısında, həmçinin şəhərin giriş-çixış yollarında barrikadalar qurmuşdular. Bununla onlar hərbiçilərin xalqa edəcəkləri hücumların, təcavüzün qarşısını almağa çalışırdılar. Bu cavanlar elə zənn edirdilər ki, zirehli texnikalar, silahlı qoşun hissələri onların qurduqları barrikadalara çatan kimi dayanacaq və sovet əsgərləri döyüş məşmlərindən düşüb cavanlara böyük ehtiram göstərəcək və yalvaracaqlar ki, siz Allah, yoldan çıxın, icazə verin şəhərə girək. Belə fikirləşdiklərinə görə bu gəncləri qınamaq da düzgün deyildi. Çünki onlar həyatı anlayıb başa düşdükəri çağlardan, hələ lap kiçik yaşlarından, əvvəlcə bağçada, sonra isə orta məktəbdə həmişə onlara sovet ordusunun sülhün tərəfində olduğunu, dinc adamlara güllə atmadıklarını, öz vətəndaşlarını göz bəbəkləri kimi qoruduqlarını öyrətmişdilər. Məktəbdə oxuyanda bu mövzuda onlara yüzlərlə inşa yazdırmışdılar, çoxlu şeirlər əzbərlətdirmişdilər. Elə buna görə də güman edirdilər ki, "sülhsevər" sovet əsgərləri öz ölkəsinin vətəndaşına silah qaldırmaz, güllə atmaz. Amma hadisələrin sonrakı axarı onların fikirləşdiklərinin tam əksini göstərdi. Zirehli texnikalarla şəhərimizin giriş və çıxış yollarına yaxınlaşan sovet əsgərləri öz vətəndaşları ilə dillə, hörmət və ehtiramla yox, odlu güllələrlə, silahlarla, qəzəb və kinlə danışdılar.

Mitinq iştirakçılarının yanında xeyli ləngidikdən sonra Badaıdar qəsəbəsində yaşayan dost-taşılarla birlikdə pay-piyada Parlament binasının yaxınlığından keçib evə qayıdırdıq. Keçmiş "Moskva" mehmanxanasının yaxınlığına çatanda dövlət televiziyasının qarşısında xeyli sayda adamın toplaşdığını gördük. Onlar qışqırıb səs-küy salırdılar. Nəyin bahasına olursa-olsun canlı efirə çıxmaq, xalqa söz demək, ölkə başçısına isə tələb və təkliflərini çatdırmaq istəyirdilər. Amma dava-dalaş, etiraz bir nəticə vermirdi. Buradakı polisler postlarında möhkəm dayanaraq mitinq iştirakçılarını içəri daxil olmağa qoymurdular. Hər iki tərəf öz mövqeyində ısrarlı idi. Amma dövlət televiziyasının hündür divarlarını aşib içəri keçmək, canlı efirə çıxmaq mümkün deyildi. Ona görə də, mitinq iştirakçılarının əraziyə daxil olmaq və canlı efirə çıxmaq şansları sıfıra bərabər idi.

Televiziyanın qarşısında çox ləngiməyib yolumuza davam etdik. Xeyli yol gedib yaşadığımız binaya çatdıq. Belə ağır və üzücü, narahat günlərdə evdə oturmağa da adamın səbir-qərarı çatmırdı. Hadisələrin gedişatını izləmək üçün televizora bir az da yaxın oturdunq ki, bəlkə nəsə təzə bir xəbər eşidək. Gah Mərkəzi televiziyanın, gah da yerli televiziyanın xəbərlər proqramını izləyirdik. Di gəl ki, televiziya kanallarında da hadisə ilə bağlı bir veriliş vermirdilər, təzə bir xəbər demirdilər. Televiziyaya baxanda adamda elə təsəvvür yaranırdı ki, heç elə bil bu ölkədə gərgin hadisələr baş vermir, təhlükəli olaylar yaşanmır. Sanki hər şey əvvəlki günlərdəki kimidir. Heç bir mitinq, heç bir narazılıq yoxdur. Artıq adət etmişdik, belə gərgin vaxtlarda həmişə xalqın diqqətini əsas məsələlərdən yayındırmaq, başının altına yastıq qoymaq üçün, artıq kif iyi verən köhnə televiziya filmləri, ya da hind filmləri göstərirdilər. Budur, ekranda yenə də televiziya filmləri nümayiş olunurdu. Yadıma gəlir, həmin filmlərdən biri Pirqulu istirahət mərkəzində çəkilmişdi. Təbiidir ki, qışın oğlan çağında soyuq və şaxtalı havada nə Pirqulu, nə də başqa istirahət mərkəzləri yada düşürdü. Həm də, axı xalq ayağa qalxıb öz haqqını tələb edirdi. İndi istirahət etmək yaxud yatmaq vaxtı deyildi. Bu gərgin günlərdə hər kəsi ölkəmizin, xalqımızın sabahı düşündürürdü. İndi İttifaqdan ayrılmaq, azadlığa və müstəqilliyə qovuşmağın zamanı yetişmişdi. Zaman xalqın, ölkə başçısı isə Moskvanın xeyrinə işləyirdi. Xalqın azadlıq mübarizəsinin coşduğu, kükrədiyi bir vaxtda belə yersiz filmlərin nümayiş etdirilməsi heç bir məntiqə sığmırdı. Bu məqamda belə filmlərin nümayiş olunması, əksinə, xalqı daha da hiddətləndirir, əsəbləşdirir və qıcıqlandırır. Televiziya yayımının arası tez-tez kəsilir və diktör tamaşaçılara müraciət edib deyirdi ki, bir azdan xüsusi məlumat olacaq. Hamı intizarla hansı xüsusi məlumatın, hansı mühüm xəbərin olacağını gözləyirdi.

Az keçmiş heç nə demədən qəflətən göstərilən televiziya filmi də yarımçıq kəsildi. Beləcə, heç bir xəbərdarlıq olunmadan, heç bir məlumat verilmədən qəflətən efir söndürüldü. Televizorun düyməsini bir-bir kanalların üstündə o tərəf, bu tərəfə ha çevirsəm də hər yerdə verilişlərin kəsildiyini gördüm. İstə-istəməz narahat olmağa başladım. Fikirləşdim ki, görəsən efiri

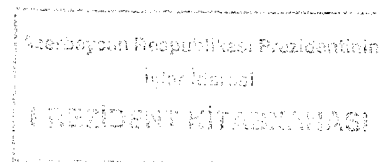
kim dayandırdı, niyə dayandırdı? Axı narahatlıq içində çırpınan xalqın gözləri ekrana dikili qalmışdı. Bir televiziya var idi, onu da bizə çox görüb verilişlərini dayandırdılar. Xalq isə intizarla hansısa mühüm bir məlumatın, xüsusi bir xəbərin olacağını gözləyirdi. Bir az da televizoru qurdaladıqdan, ora-bura çevirdikdən sonra hər şeydən əlimi üzüb həyəətə çıxdım. Qonşular da çöldə idilər. Hamı narahatlıq içində, soyuq havada binamın qarşısında gəzinirdi. Bir az həyətdə dayanıb qonşularla söhbət etdikdən sonra evə qayıtdım. Hər beş-on dəqiqədən bir televizoru işə salıb yoxlayırdım ki, görün bəlkə verilişləri bərpa ediblər, bəlkə nə isə bir xəbər var, bəlkə nə isə deyəcəklər. Amma televizoru nə vaxt işə saldım, ekran ağardı, bir səs-səmir çıxmadı. Beləcə, əlimiz hər yerdən üzüldü, narahatlıq içində qaldıq.

Yaşadığımız bina qəsəbəyə gələn mərkəzi yola yaxın olduğundan buradan keçən maşınların səsinə gecənin sakitliyində aydınca eşitmək olurdu. Vəziyyətlə əlaqədar olaraq son günlər yollarda avtomobillər seyrəlmişdi. Çoxları maşınla şəhərə çıxmağa ehtiyatlanaraq, ictimai nəqliyyatdan istifadə etməyə üstünlük verirdi. Onsuz da, axşamdan rahat yatmışdıq. Gecə təxminən saat iki-üç radələrində isə gurultu-nərilti səsinə hövlnak yuxudan ayıldığımız. Mənzilin işığını yandırmadan pəncərədən yola baxmağa başladım. Gördüklərimə inana bilmirdim. Yolun kənarında onlarla texnika bir-birinin ardınca sıraya düzülmişdi. Döyüş maşınları xeyli müddət burada dayandıqdan, nəyi isə gözlədikdən sonra harasa çıxıb getdilər. Hərbi texnikaları görəndə ilk olaraq yadıma şəhərin giriş-çıkış yollarında, həmçinin hərbi hissə və birləşmələrin nəzarət-buraxılış məntəqələrinin qarşısında dayanan gənclər düşdü. Təbiidir ki, bu zirehli texnikalar şəhərə vətənpərvər insanların qurduqları barrikadaları yarıb dağıdıb gəlmişdilər. Aman Allah, görəsən onların başma nə iş gəldi? İndi görəsən gənclər haradadırlar, sağ-salamatdırlarmı? Bəs axı sovet imperiyasının qulları olan Primakov, Girenko, M.Məmmədov və başqaları hələ bir neçə gün əvvəl televiziya ilə çıxış edərək xalqa söz vermişdilər ki, şəhərə hərbi qüvvə yeridilməyəcək, komendant saati tətbiq olunmayacaq. Bəs bu nədir, nə güllə səsləridir? Bəs bu nə döyüş texnikalarıdır? Sən demə, bu rəhbər işçilər uzun illər boyunca zəli kimi boğazına yapışmış qanı

sorduğu xalqı belə ağır və dar günlərdə də aldadırmış. Həmişə olduğu kimi, yenə də onun qeyrətli oğullarının başının altına yastıq qoyurmuş. Belə gərgin günlərin astanasında, bıçağın sümüyə dirəndiyi bir vaxtda da bu rəhbər və rəsmi məmurlar yalan danışmışdılar. Camaatı aldadır, əsl həqiqəti xalqdan gizlətdilər. Moskvaya sadıq olduqlarım nümayiş etdirirdilər. Gör bir uzun illər xalqa kimlər rəhbər olmuşdular? Xalqı kimlər idarə etmişdilər?

Sanki 20 yanvarın səhəri həmişəkindən gec açıldı, axşamın qaranlığı uzun çəkdi. Elə bil gecə öz pərdəsini qanlı mənzərələrin üstündən götürmək istəmirdi. Sanki səhər ləng açılırdı ki, xalq bu dəhşətli faciəni bir az gec görsün. Hava işıqlanır-ışıqlanmaz hamı səs-küyə küçəyə axışdı. Səhər tezdən küçədə, həyətdə rastlaşdığım adamların üz-gözündə həyəcan, çəşqınlıq və dərin bir süstlük, bir narahatlıq var idi. Hər bir söz danışdı. Kimi deyirdi əsgərlər iki nəfəri öldürüb, kimi deyirdi yox, deyəsən lap çox öldürüblər, yaman qırğın olub. Bilmirdin ki, kimə və nəyə, eşitdiyini hansı sözə, hansı xəbərə inasan.

Axşamdan verilişlərini dayandıran televiziya hələ də işə düşməmişdi, radio susmuşdu. Şəhərdə nə baş verdiyini öyrənmək üçün yaşadığımız Badamdar qəsəbəsinə çıxdım. İctimai nəqliyyat iflic olmuşdu, marşrutlar işləmirdi. Qəsəbəyə dərin bir sükut çökmüşdü. Şəhərə getmək istəyənlər pay-piyada yola çıxmışdılar. Həmişə səhər tezdən işə, axşamlarsa evə tələsdiyimiz küçələr bu gün bizi sıxırdı. Hər addımbaşı qarşımıza silahlı sovet əsgərləri çıxırdı. Onlar avtobus dayanacaqlarına, mağazaların qarşısına toplaşan adamları dağıdır, bir yerə yığılmağa imkan vermirdilər. Xalqı birləşməyə, bir yerə cəm olmağa qoymurdular. Bundan qorxurdular, çəkinirdilər.

QANLI KÜÇƏLƏR, ÖLDÜRÜLMÜŞ İNSANLAR

Yaşadığımız ölkənin paytaxtında baş verən qanlı hadisələrdən məlumat almaqdan tamamilə məhrum olmuş biz şəhər sakinləri başımıza gətirilən qanlı faciədən xəbərsiz idik. Hər kəs eşitdiyinin üstünə birini də əlavə edib başqa cür danışdı. Beləcə, şayiələr, söz-söhbətlər baş alıb gedirdi. Hələlik ilk addım olaraq yalnız onu öyrənmə bildik ki, deyəsən şəhərdə fəvqaladə vəziyyət elan edilib, Bakı şəhərində komendant saati tətbiq edilib. Hərbi komendant isə Dubinyak adlı bir rus generalıdır.

Mağazadan lazım olan ərzaqları alıb geri qayıdarkən qonşum Əzizlə rastlaşdım. Onun üz-gözündən yorğunluq yağdı. Əvvəl elə zənn etdim ki, yəqin gecə növbədə qalıb, çox işləyib, yorulub. Amma sonra məlum oldu ki, onun yorğunluğunun səbəbi axşam başımıza gətirilən faciənin iştirakçısı olmasıdır. Bir az özünə gələndən sonra gördüyü qanlı hadisələrdən söhbət açdı. Dedi ki, gecə biz Lökbatan dairəsində bərrikada qurub sovet əsgərlərini şəhərə buraxmamağa çalışırdıq. Gecədən xeyli keçmiş zirehli texnikalar bizə yaxınlaşdı. Elə bildik ki, onlar yanımıza çatanda dayanacaq və bizimlə görüşüb tanış olacaq, xoş söhbətlər edəcəklər. Gecənin bu vədəsində bura yığışmağımızın səbəbini soruşacaqlar. Amma zirehli texnika karvanı yaxınlaşanda

içəridən bizə atəş açıldı. Çasıb qaldıq, bilmədik nə edək. İlk ağlimıza gələn bu oldu ki, qaçıb cammızı bu quldurların əlindən qurtaraq. Belə də etdik. Qaçacaqda bilmədik ki, kim harada qaldı. Aramızda yaralananlar da oldu. Elə ilk dəqiqələrdən başlayaraq sovet imperiyasının əsgərləri amansız hərəkatlər etməyə başladılar. Sanki onlar insan ovuna çıxmışdılar. Bizi güdür, aramızca aramsız atəş açırdılar. Elə bil qəsdimizə durmuşdular. Mütləq bizi öldürməliyidilər.

Eşitdiyim bu acı və dəhşətli xəbərdən sarsıldım. Evə qayıdıb bir az da ləngidikdən sonra yolun kənarı ilə pay-piyada şəhərə tərəf üz tutdum. Yollarda nə ictimai nəqliyyat, nə də şəxsi maşınlar gözə dəyirdi. Hər tərəfə ölü bir sükut çökmüşdü. Ölkəmizin paytaxtı bir gün əvvəlki səslü-küylü şəhərə oxşamırdı. Dünnən coşub-daşan şəhər bu gün yas içindəydi. Yollarda yalnız zirehli texnikalar hərəkat edirdi. Küçələrdə rastlaşdığımız sovet əsgərləri bizi nifrət dolu baxışlarla süzürdülər. Elə bil yüz illər boyunca biz onlarla düşmən olmuşuq. Torpaqlarını zəbt etmişik, qardaş-bacılarını, ata-babalarını öldürmüşük. Amma indiyə qədər belə şeylər heç vaxt olmamışdı. Əsl həqiqətdə isə biz onlara heç nə etməmişdik. Elə isə görəsən bu "sülhsevər" sovet əsgərləri bizi niyə nifrət dolu baxışlarla süzürdülər? Bizdən nə istəyirdilər? Əslində isə biz onlara nifrətlə baxmalıydıq. Çünki çağırılmamış bu "qonaqlar", gecənin bir aləmində şəhərimizə soxularaq onlarla yurddaşımızı amansızlıqla qətlə yetirmişdilər. Başımıza amansız faciələr gətirmişdilər. Müstəqil və azad bir ölkədə yaşamaq arzusunda olan neçə-neçə insanın həyat yolunu yarımçıq qoymuşdular.

Küçələrdən həyəcanla keçən adamlar gördükləri dəhşətli səhnələrdən çaşqınlıq içində qalmışdılar. Soyuq bir qış gecəsində baş verən bu qanlı faciə hamını çaşdırmışdı, sarsıtmışdı. Oğul və qızlarımızın güllələndikləri yerlərə qan rəngli qərənfillər düzmüşdülər. Yolun kənarındakı ağaclara, daşlara və hasarlara qara rəngli parçalar və lentlər bağlamışdılar. Bu anlarda fikirləşirdim ki, illər keçəcək biz bu gün kədər hissi ilə addımladığımız küçələrin qanlı hadisədən sonra hansı vəziyyətə düşdüyünü gələcək nəsillər kitablardan və qəzetlərdən oxuyacaq, tələmətləşik, qorxa-qorxa çəkilməmiş kadrlardan izləyəcəklər. İndi isə

biz bu hadisələrin şahidləri kimi canlı-canlı qarşılaşdığımız dəhşətli səhnələri həyəcanla seyr edə-edə irəli addımlayırdıq. Amansız və qəddar sovet əsgərləri yaşayış binalarının divarlarına da, yol kənarlarında dayanmış avtomobillərə də atəş açmışdılar. Tbilisi prospekti ilə irəliləyən tanklardan biri şose yoldan çıxaraq camaatın dayanacaqlara qoyduqları maşınların üstündən keçmişdi. Qarşılıqlı çıxan adamları isə son dərəcə amansızlıqla, qəddarlıqla qətlə yetirmişdilər. Yuxudan tələsik qalxıb şəhərin küçələrinə çıxanlar hər tərəfdə güllələnmiş, öldürülmüş adamları gördülər. Hər yer qan içində idi, hər yer qana boyanmışdı. Bütün bunlar xalqımızın azadlığı, müstəqilliyi uğrunda mübarizə aparan və şəhid olan yurddaşlarımızın qanı idi. Silahsız, dinc adamların sovet imperiyasının əsgərləri tərəfindən son dərəcə amansızlıqla, qəddarlıqla qətlə yetirilməsini nəinki görmək, heç eşitmək belə istəmərdik. Bütün bu dəhşətli səhnələrə baxanda fikirləşdim ki, yəqin bu gecə haqq-ədalət, insaf, mürvət, mərhəmət və başqa insani keyfiyyətlər ərşə çəkilibmiş. Sanki təcrid-dırnağadək silahlanmış bu cəlladların ürəyində, qəlbində heç vaxt insanlara qarşı istək, məhəbbət və sevgi olmayıb. Vəhşilik, qəzəb və hiddət bu qaniçənlərin beynində yaxşı nə varsa hamısını məhv edib, tamam silib təmizləyib, onları manqurtlaşdırıb. İnsanlardan, insanlıqdan uzaqlaşdırıb. Əgər belə demək mümkündürsə, həmin gecə şəhərimizə soxulmuş bu quldurlar idarəolunan robotlara çevrilmişdilər. Belələri isə təbiidir ki, insanlıq duyğusundan, insanlıq sevgisindən, mərhəmətdən və başqa müsbət keyfiyyətlərdən çox-çox uzaq olurlar.

Soyuq bir qış gecəsində baş vermiş bu dəhşətli faciəni götür-qoy edəndə istər-istəməz beynimdə hələ də cavabsız qalmış neçə-neçə suallar dolaşır. Nə üçün xalqımızın üzərinə belə amansız quldurlar, qansız cəlladlar göndərilib? Görəsən hansı günahın sahibiyik ki, bizimlə dillə deyil, silahlarla, zirehli texnikalarla danışıqlar? Bu faciə niyə baş verdi, nədən baş verdi? İnsanlara ölüm, göz yaşları və bədbəxtlik gətirən bu qanlı faciənin qarşısını almaq mümkün deyildimi? Bütün bu və ya digər suallar faciənin baş verdiyi küçələrdə ağır-ağır addımlayan hər kəsi düşündürürdü. Yəqin ki, sovet imperiyasının sonuncu rəhbəri – ilk və son SSRİ prezidenti Mixail Qorbaçov 20 Yanvar faciəsini tö-

rətməklə xalqımızın coşub kükrəyən, məcrasma sığmayan azadlıq mübarizəsini, istiqlaliyyət eşqini zəiflətmək və adamları qorxutmaq, gözlərinin odunu almaq istəyirdi. Amma öz müstəqilliyinə can atan xalqımızı belə faciələrlə qorxutmaq, yolundan döndərmək heç cürə mümkün deyildi. Sonrakı hadisələr bunun danılmaz həqiqət olduğunu bir daha göstərdi.

Enerji bloku sovet əsgərləri və xüsusi təyinatlılar tərəfindən partladıldığından həm televiziya, həm də radio verilişlərini dayandırmışdı. Hər şey sükuta qərq olmuşdu. Ekran göstərmirdi, efir susmuşdu. Həm rəsmi, həm də qeyri-rəsmi qəzetlər çap olunmurdu. Ölkəmizin paytaxtı olan Bakı şəhəri beynəlxalq aləmdən – dünyadan təcrid olunmuşdu. Bütün informasiya vasitələri, çıxış kanalları iflic olmuşdu. Ölkəmiz informasiya blokadasının girdabında qalmışdı. Respublikada baş verən qanlı hadisələr barədə informasiya almağın ünvanları “Azadlıq”, “Alman dalgası”, “Amerikanın səsi” və başqa radiostansiyaların Azərbaycan dilində dünyanın bir çox ölkələrinə yayımlanan verilişləri idi. Amma hamı ən çox “Azadlıq” radiosunu dinləyirdi, Azərbaycan dilində efirə gedəcək verilişlərin vaxtını buraxmamağa çalışırdı. O ağır, o faciəli günlərdə hamı radiosunun dalgasını “Azadlıq”ın tezliyinə kökləmişdi. Bu radionun əməkdaşları respublikamızın tanınmış ziyalıları ilə telefon əlaqəsi saxlayır, onlardan baş vermiş qanlı hadisə ilə bağlı müsahibələr alırdılar. Bəxtiyar Vahabzadə, Anar, Xəlil Rza Ulutürk və onlarca başqa yazıçı və şairlərimiz bu faciədən ürəkağrısı ilə danışirdilər. Yadıma gəlir, verilişlərin birində görkəmli yazıçı Əzizə Cəfərzadədən də müsahibə almışdılar. Əzizə xanım da digər ziyalılarımız kimi bu dəhşətli faciədən ürəkağrısı ilə, kədər dolu səsle danışdı. Onun qəmli səsi hələ də qulaqlarımdadır. Ə.Cəfərzadə bildirdi ki, Qanlı şənbe faciəsi xalqımızın yaddaşında əbədi olaraq qalacaq. Xalq onu törəmənlərə həmişə nifrət bəsləyəcəkdir.

Televiziya verilişlərini dayandırdığına görə hamı radioya qulaq asmaq məcburiyyətində qalmışdı. Radiosu olmayanlar da mağaza və dükanları gəzib, ölkəmizin paytaxtında baş verən hadisələrdən xəbər tutmaq üçün evinə radio almağa çalışırdılar. Efirdə səsləndirilən verilişlərin aparıcısı olan Mirzə Xəzər xalqımızın başına gətirilən bu qanlı faciədən kədər hissi ilə,

yana-yana danışdı. Biz ölkəmizin paytaxtında yaşasaq da, burada nələrin necə baş verdiyini, hadisələrin necə cərayan etdiyini, hansı məcraya yuvarlandığını yalnız bu radionun verilişlərindən öyrənirdik. Eşitdiyimiz xəbər və məlumatlardan da dəhşətə gəlirdik. Efirə verilmiş məlumatları dinləyərkən öyrəndik ki, 1990-cı il yanvar ayının 19-dan 20-nə keçən gecə onlarla günahsız oğul və qızlarımız sovet imperiyasının əsgərləri tərəfindən böyük amansızlıqla qətlə yetirilib. Yüzlərlə adam ağır yaralanıb. O dəhşətli və gərgin günlərdə valideynlər bala, balalarsa ata-ana soracağı ilə xəstəxanaların morqlarını gəzirdilər. Xəstəxanalarda isə yaralıların əlindən tərpənmək mümkün deyildi. Soyuq qış gecəsində güllə yarası almış insanlara qan vermək məqsədi ilə hamı şəfa ocaqlarına axışırdı. Gələnlər o qədər çox idi ki, qan-köçürmə məntəqələrinin qarşısında uzun növbələr yaranırdı. Öz ürəyinin hökmü ilə buraya gələnlər müstəqilliyimiz və azadlığımız uğrunda mübarizədə yaralanmış, sağlamlığını itirmiş insanlara kömək etməyə çalışırdılar. Tamdı-tanımadı hamı evində xörək hazırlayıb xəstəxanalarda müalicə olunan yaralılara baş çəkirdi. Bir sözlə, o ağır, o faciəli günlərdə xalqımız yumruq kimi birləşmişdi. Bu yumruğu heç bir qüvvə əyə, bükə bilməzdi!

Yanvar ayının 20-də Ali Sovetin sədri E.Qafarovanın bəyanatı yayıldı. Həmin bəyanatı ilk dəfə "Azadlıq" radiosunun dalğalarından eşitdik. Parlament sədrinin çıxışı bu sözlərlə tamamlandı: **"... Həlak olanların arasında gənclər, qadınlar, qocalar, uşaqlar vardır. Tam məsuliyyət hissi ilə bildirmək istədim ki, Azərbaycan SSR Ali dövlət hakimiyyəti və idarə orqanları Bakı şəhərində fəvqəladə vəziyyətin tətbiq edilməsi barədə qərar qəbul etməmişlər və SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətində belə bir qərarın qəbul olunmasına razılıq verməmişdir. Tökülən qan üçün bütün məsuliyyət bu qərarı qəbul etmiş və bilavasitə onun icrasını təmin etmiş SSRİ orqanları və onların vəzifəli şəxslərinin üzərinə düşür. Azərbaycan xalqı oğul və qızlarının bu cür faciəli surətdə həlak olmasını heç kəsə bağışlamayacaqdır"**.

Bu bəyanat o gərgin günlərdə atılan çox cəsarətli və hünərli bir addım idi. Ən önəmli, ən əhmiyyətli cəhəti isə o idi ki, bu bəyanat isti-isti "Azadlıq" radiosunu ilə dünya ictimaiyyətinə çat-

dırıldı. Dünyanın mütərəqqi, sivil və aparıcı dövlətləri SSRİ-nin neçə illər bağlı və qapalı qalmış iç üzünü, əsl qanlı sifətini görə bildilər. Baxıb gördülər ki, bu ölkə öz vətəndaşına necə də amansızlıqla divan tutur.

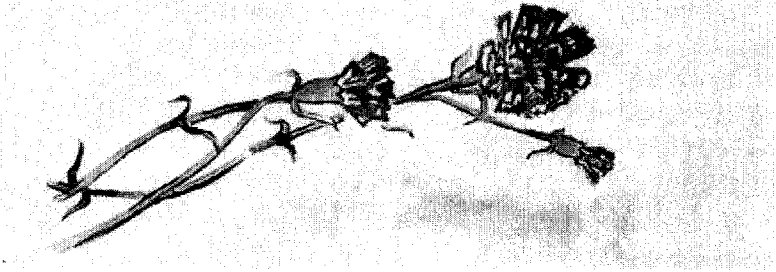
Hamımızı sarsıdan qanlı 20 Yanvar gecəsinin səhəri "Azadlıq" radiosunun dalğalarında Şeyxülislam, Zaqafqaziya Müsəlmanları İdarəsinin sədri Hacı Allahşükür Paşazadənin də SSRİ-nin başçısı Mixail Qorbaçova müraciəti yayımlandı. Müraciətdə deyilirdi: **"Mən hansı sözləri işlədirəmsə işlədim, Azərbaycan xalqının bütün kədərini, milyonlarla ürəkdə həmişəlik iz qoymuş intəhasız dərdi ifadə edə bilməyəcəyəm. Bir dövlət başçısı kimi, sizin imzanızla törədilən bu qanlı qırğına, bu dəhşətli cinayətə heç bir bəraət ola bilməz..."**

Sovet rəhbərliyi qoşunların şəhərə yeridilməsini guya ki, xalqımızın ölkəmizdə islam dövləti yaratmaq niyyətində olduğu ilə "əsaslandırmağa" çalışırdı. Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə sovet əsgərlərinin şəhərimizə yeridilməsi üçün uydurulmuş bu bəhanəni də müraciətində ifşa edirdi. **"Qoşunların yeridilməsi üçün uydurulmuş bütün səbəbləri Azərbaycan xalqı nifrət və qətiyyətlə rədd edir"**.

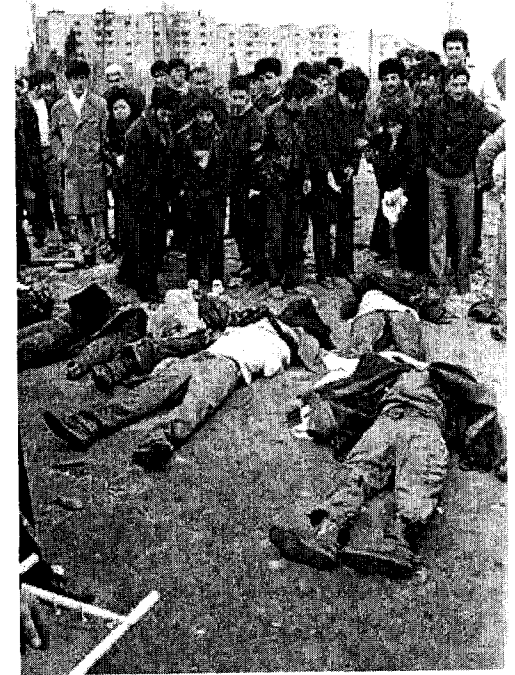
Şeyxülislam bu müraciətində SSRİ-nin keçmiş başçısına yalvarıb-yaxarmırdı. Əksinə, törətdiyi bu qanlı cinayətə, qanlı qırğına görə onu ittiham edirdi. **“...Bunu ona görə demirəm ki, dördimizə şərik çıxasınız, halımıza acıyasınız, bu, xalqım üçün təhqir olardı, həlak olmuş həmvətənlərimin xatirəsinin həyasızcasına ələ salınması demək olardı. Yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Bakıda törədilmiş vəhşiliklər ağlasığmazdır. Şəhərin küçələri yüzlərlə günahsız adamların – uşaqların, qocaların al-qanına boyanmışdır. Tankların tırtılları altında əzilmiş, yaxın məsafədən pulemyot və avtomat atəşləri ilə öldürülmüş adamların eybəcər şəkllə düşmüş meyitləri tük ürpədir. Dövlət başçısı kimi, sizin icazə verdiyiniz bu qanlı qırğına, bu dəhşətli cinayətə haqq qazandırmaq heç cür mümkün deyil...”**

20 YANVAR

Qanlı şənbə gecəsində azadlığımız və müstəqilliyimiz uğrunda şəhid olanları əvvəllər sovet rəhbərlərindən biri olan Kirovun adını daşıyan parkda dəfn etmək qərara alındı. Bundan sonra bu park keçmiş bolşevikin adını daşıymıyaq. İndən sonra bu yer Şəhidlər xiyabam adlanacaq və xalqımızın müqəddəs ziyarətgahına, and yerinə çevriləcəkd.

Yanvar ayının 21-də azadlığımız və müstəqilliyimiz uğrunda qurban getmiş şəhidləri dəfn etmək üçün camaat burada məzarlar qazmağa başladı. Bu xəbəri radiodan eşidənlərin hamısı kömək üçün Xiyabana axışırdı. Ömrümdə ilk dəfə idi ki, kütləvi məzarların necə qazıldığını görürdüm. Bir neçə nəfərlə bərabər biz də Xiyabana gəlib burada işləyənlərə kömək etdik. Məzarlıqda heç kim bir-birini buyurmurdu. Hərə əlindən gələn işi görürdü. Kimisi yer qazır, kimisi palçıq qatır, kimisi isə kubik daşları ilə məzarların arasını höürürdü. Görüləsi işlər çox idi. Əgər hamı əl-ələ verib işləməsəydi, çalışmasaydı bu qədər məzari sabaha qədər qazıb çatdırmaq çətin olardı. Sabah şəhidlər torpağa tapşırılmalıydı.

Dəfn mərasimi yanvar ayının 22-nə təyin olunmuşdu. Burada işləyənlər danışirdilər ki, ən çox ölən 11-ci Qızıl ordu adlanan meydanda (indiki 20 Yanvar meydanı V.M.) olmuşdu. Zirehli texnikalarla qəflətən şəhərə soxulan qanıçənlər qısa müddət ərzində buraya toplaşanların başının üstünü almış və gülləbaran etmişdilər. Cərgə ilə qazılan məzarlarda yüzlərlə adam işləyirdi. Hamı da təmənnəsiz və ürəkdən. Hələlik şəhid olanların sayını da dəqiq bilən yox idi. Amma qəbirləri qazırdılar. Hamı çalışırdı, hamı əlləşirdi ki, səhərə qədər bütün məzarlar qazılsın. Sabah xalq öz şəhidlərini dəfn edəcəkd. Yanvar ayının 22-də – soyuq bir qış günündə xalqımız azadlığı və müstəqilliyi uğrunda şəhid olan oğul və qızları ilə vidalaşacaqdı.

Yanvar ayının 21-də səhər tezdən xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə radio ilə Ali Sovetin deputatlarına müraciət etdi. Hörmətli şairimiz şəhərə gəlmək imkanı olanlardan xahiş edirdi ki, növbədənənar sessiyaya toplaşsınlar. Müraciəti zamanı onun eşitdiyim titrək və kövrək səsi hələ də qulaqlarımdadır. Sonralar hörmətli şairimiz Bəxtiyar Vahabzadə “Şənbə gecəsinə gədən yol” kitabında o gərgin günlərdən bəhs edərək bu sətiirləri yazacaqdı: “... Təxmi-nən bir saatdan sonra mən efirdən respublika deputatlarına müraciət edib bu gün saat 6-da fəvqəladə sessiya çağırıldığını elan etdim. Dedi-yimiz vaxtda deputatlar-dan üçdə ikisi toplandı və sessiya başlandı... Sessiya səhər saat 8-ə qədər davam etdi. Qərarın hazırlanması üçün gecə saat 3-də fasilə elan edildi...”

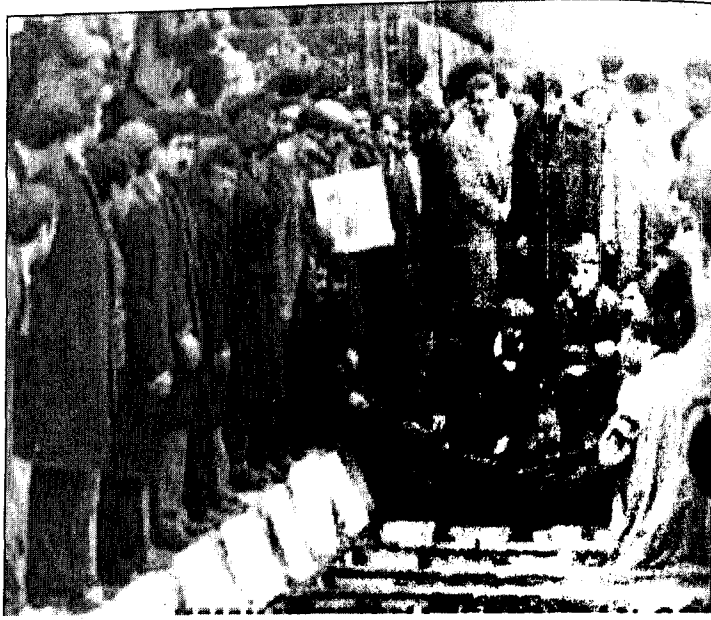
1990-cı il yanvar ayının 21-də keçirilən fəvqəladə sessiya o vaxtlar üçün çox mühüm əhəmiyyət kəsb edən 5 bənddən ibarət qərar qəbul etdi. Amma həmin qərarın o günlərdə rəsmi dövlət qəzetlərində dərc olunmasına “Azərbaycan” nəşriyyatında oturan hərbi sensor icazə vermədi. Bu qərarın mətnini biz “Azadlıq” və başqa radioların dalğalarından eşitdik.

DƏFN GÜNÜ, HÜZN GÜNÜ

1990-cı ilin 22 yanvarı hüznü, qəmli və kədərli gün kimi həmişəlik olaraq yaddaşlarda qalacaq. Həmin gün Azərbaycan xalqı şəhidlərini torpağa tapşırırdı. Xalq azadlığı və müstəqilliyi yolunda canından keçmiş oğul və qızları ilə əbədi olaraq vidalaşırırdı. Dəfn mərasimində iştirak etmək üçün çoxları kimi mən də yuxudan erkən oyanıb Xiyabana yola düşdüm. Yollar, küçələr adamlarla dolu idi. Sanki bu insanlar səhərə kimi yatmayıb ayaq üstə qalmışdılar. Şəhidlər xiyabanına yaxın düşmək belə mümkün deyildi.

Adamların arasından irəli keçib getmək saatlarla vaxt aparırdı. Ayağı yer tutanların hamısı; qoca, uşaq, xəstə və hətta çəliyə, qoltuq ağaclara söykənən əlillər də dəfndə iştirak edirdilər. Aman Allah, bu qədər insan seli haradan gəlmişdi. Xiyabana axışanların ardı-arası kəsilmirdi. Sanki küçələrə qərənfillərdən qırmızı xalı döşənmişdi. Soyuq qış gecəsində oğul və qızlarımızın şəhid olduqları yerlərə kiçik daşlar qoyulmuş, ətrafına qara parçalar bağlanmışdı.

Həmin gün bayraqlar endirilmişdi. Xiyabandakı ağacların bu daqlarına da, gövdəsinə də qara bağlanmışdı. Yolboyu divarlara əyri-üyrü və iri hərflərlə “Qorbaçov faşist”, “Qorbaçov cəllad” və başqa sözlər yazılmışdı. Xalq qanlı faciənin baskırma, fərman veroninə – keçmiş ittifaqın ilk və son prezidenti M.Qorbaçova qəzəbini, etirazını, kinini və nifrətini bu sözlərlə ifadə etmişdi. O faciəli, o gərgin günlərdə hamı birləşərək ayağa qalxmışdı.

Azadlığımız və müstəqilliyimiz uğrunda şəhid olanların qəhrəmanlığına, igidliyinə layiq dəfn mərasimi keçirirdi. Hamı azadlıq qurbanları üçün göz yaşları axıdırdı. Bir gülürüz insan belə görmək mümkün deyildi. Hamı qaş-qabaqlıydı, hamının baxışları aşağı dikilmişdi. Gözləri yaşlı ana-bacılarımız başdan-ayağa qara geyinmişdilər. Dəfn mərasimində iştirak edən insanların ah-naləsindən, qışqırığından və ağlaşmasından qulaq tutulurdu. Bu kədəre, bu göz yaşlarına çözümlər gətirmək mümkün deyildi.

Şəhidlərin dəfn mərasimi Azadlıq meydanından başlandı. Xalq öz qəhrəmanlarının meyitlərini çiyinlərində Xiyabana gətirirdi. Bu, çox hüznü, çox kədərli bir qəm karvanına bənzəyirdi. Şəhidlərin tabutlarını çiyinlərində gətirən adamlar günortaya yaxın Xiyabana gəlib çatdılar. Din xadimləri qabaqda addımlayırdılar. Şəhid olanların qohumları və yaxınları isə onların arxasınca göz yaşları axıdaraq ağır-ağır, asta-asta yeriyirdilər. Analar, bacılar saçlarını yolur, haray çəkib üzlerini cırırdılar. Bu ağırlı, üzücü mənzərəyə baxmaq belə mümkün deyildi. İstər-istəməz gözlərimdən yanağıma yaş axırdı.

Kiçiyəşli bir uşağın atasının böyüdülmüş şəklini başının üstünə qaldıraraq asta-asta, ora-bura baxa-baxa tabutun önündə gedirdi. Baş verən faciəni dərinəndən anlamayan bu balaca uşaq maddim-maddim əllərini ərşə qaldıraraq ağlayıb göz yaşını axıdaraq insanlara baxırdı. Bu məzlum uşaq hələ də ata itkisini dərk etmirdi, nə baş verdiyini anlamırdı. Şəhidlərin tabutlarını aparan insanlar bir-bir yanımızdan keçib gedirdilər. Məktəbli İlqarın cənazəsi önündəki şəklini görəndə dayanmış ortayəşli bir kişi onun faciəli ölümündən təsirlənib əllərini dizinə vuraraq qəhərdən boğula-boğula yerə çöküb dedi:

– Aman Allah, axı, heç bu uşaq avtomat boyda da deyil. İt uşağı, it! Bəs buna niyə güllə atıblar? Heç beləsinə də silah qaldırarlarmı? Bunun günahı nə idi axı? Bu, elə yaşda deyil ki, əlinə silah ala, kiməsə müqavimət göstərə, döyüşə, tankın qarşısına çıxa. Ey qatillər, siz bu körpə uşağa necə qıydınız? Necə əliniz gəldi ki, onun üstünə silah qaldırdınız, tətik çəkib güllə atdınız? Görüm sizin əlləriniz qurusun, gözləriniz çıxsm!

Dəfn mərasimi qaranlıq düşənə qədər davam etdi. O günü Xəzərdə üzən gəmilər aramsız olaraq SOS signalı verir, haray qoparırdı. Hərbi vertolyotlar isə şəhərin ətrafında dövrə vururdu.

Tez-tez də Xiyabanın üstündən uçub keçirdilər. Nə itirmişdilər, nə axtarırdılar, hansı müşahidəni aparırdılar? Heç kim bilmirdi. Dəfn mərasimində hökumət və dövlət adamlarından, rəhbər işçilərdən heç kim gözə dəymirdi. Onlar xalqın qəzəbindən, hiddətindən və tənəsindən qorxaraq qaçıb gizlənmişdilər, yoxa çıxmışdılar, sanki qeyb olmuşdular. O gün xalq öz faciəsi ilə, şəhidləri ilə tək-tənha, baş-başa qalmışdı. Yumruq kimi möhkəm birləşmiş xalqımız oğul və qızlarını böyük ehtiram və hörmətlə dəfn edirdi. Şəhidlərin xatirəsi belə əziz tutulduğunu görəndə

adam sağ qaldığına təəssüflənirdi. Xalq öz qəhrəman övladlarının məzarlarını göz yaşları ilə sulayıb, "Allah rəhmət eləsin, ruhları şad olsun, qəbirləri nurla dolsun" deyirdilər. Şəhid məzarlarının üstünə qalaq-qalaq gül dəstələri qoyulmuşdu.

22 yanvar 1990-cı ildə hava həcinqində olan proqnozda Bakıya gül yağacağı deyilməmişdi. Amma həmin gün şəhərimizin bir çox küçə və prospektlərinə, Şəhidlər xiyabanına qərənfil "yağmışdı"! Bu, qan rəngli qərənfillər Bakı kəndlərindəki gülçülərin şəhidlərə ehtiramı idi.

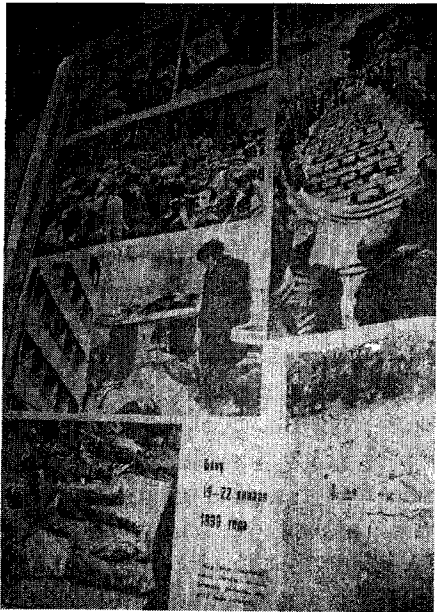
QƏZETLƏR DƏ FƏALİYYƏTİNİ DAYANDIRMİŞDI

Qanlı 20 Yanvar faciəsindən sonra əlimiz iş-gücdən soyumuşdu. Elə bil hər şeydən ümidimiz üzülmüşdü. Amma belə süst, hərəkətsiz, işsiz-gücsüz oturmaq da yaxşı əlamət deyildi. İşə çıxıb axtarış aparmaq, şahidlərlə görüşmək, xalqımızın başına gətirilən bu faciəni yazıb tarixə çevirmək, beynəlxalq aləmə çatdırmaq lazım idi. Bir neçə həftədən sonra neçə vaxtdan bəri işlədiyim "Qaradağ" qəzetinin redaksiyasına gəldim. Hamı kimi, iş yoldaşlarım da matəm içində idi. Respublikada çıxan başqa mətbu orqanlar kimi, bizim qəzet də öz fəaliyyətini dayandırmışdı.

Hamımızı sarsıdan bu dəhşətli faciədən sonra özümüzlə gəlməyə içimizdə güc-qüvvət tapmalıydıq. Sabaha böyük ümidlərlə baxmalıydıq. Elə bil yenidən həyata alışımağa, iş-gücümüzlə qayıtmağa çətinlik çəkirdik. Başımıza gələnlərlə, itirdiklərimizlə bərişə bimiridik. Əvvəlki həvəslə, əvvəlki ovqatla işə başlamaq üçün müəyyən zamanın keçməsi lazım idi. Amma çox gözləmək də, vaxt itirmək də olmazdı. İşə necə başlayacağımızı, ilk olaraq qəzətdə hansı materialları dərc edəcəyimizi götür-qoy edirdik. Bir müddətdən sonra tədricən televiziya və radio, onun ardınca isə qəzetlər fəaliyyətlərini bərpa etməyə başladı. Bu dəhşətli faciədən sonra çap olunan ilk qəzet "Kommunist" in əlavəsi "Səhər" oldu. 20 Yanvar faciəsinin dəhşətlərini, ağrılarını xalqımıza çatdırmaq məsuliyyəti, "Səhər" qəzetində çalışan əməkdaşların çiyinlərinə düşmüşdü. Qəzet işiq üzü görən günü əl-əl gəzdi. Həmin gün onun səhifələrinə qoca da, cavan da, uşaq da, yaralı da, əlil də və başqaları da baxıb acı göz yaşları axıtdılar. Oxucular ilk dəfə olaraq bu qəzetin səhifələrində 20 Yanvar faciəsi zamanı çəkilmiş dəhşətli şəkilləri gördülər. Faciənin dəhşət və

ağrılarından qələmə alınan materialları oxudular. Qəzetin həmin nömrəsini əlinə götürən, onun səhifələrinə baxan hər kəsi dəhşət bürüyürdü. Aman Allah, bu nə ağrılı və üzücü səhnələr idi! İndiyə qədər belə amansızlıq və qəddarlıq görməmişdik. Faciəni əks etdirən foto-şəkillərə həyəcansız baxmaq mümkün deyildi. Bu səhnəni ilk dəfə görəndə və lentə alan fotoqraf nələr çəkmişdi, onu bir Allah bilir. Şərəfmi lap çoxdan itirmiş sovet əsgərləri şəhərimizin sakinlərini necə də böyük amansızlıqla qətlə yetirmişdilər. Şəkillər, kadrlar bir-birini əvəz etdikcə gözlərimiz böyüyür, hiss-həyəcanımız daha da artırdı. Azadlığımız və müstəqilliyimiz uğrunda şəhid olanların cəsədləri küçülərdə bir-birinə söykənili qalmışdı. Ata-analar xəstəxanadakı meyitlər arasında öz övladını axtarır, bacılırsa qardaş itkisinə dözməyib haray qoparır, göz yaşları axıdır, həmişə ulu və uca olan Tanrıdan cəlladlara ölüm istəyirdilər. Gördüyümüz bu ağrılı səhnələr ürəyimizi yandırır. Bu tükürpədicə hadisələr həmişəlik olaraq yaddaşımızda qalacaq. İllər, əsrlər və qərinələr boyu 20 Yanvar faciəsində şəhid olanların xatirəsi həmişə hörmətlə anılacaq, ehtiramla yad ediləcək. O gərgin günlərdə baş verən qanlı hadisələr heç vaxt gözlərimiz önündən getməyəcək.

“Səhər” qəzetindən sonra digər mətbu orqanlar da, tədricən fəaliyyətlərini bərpa etməyə başladılar. Ağrı-acılarımız çox olsa da, günlər bir-birini əvəz etdikcə həyat yavaş-yavaş əvvəlki axarına düşürdü. Şəhərdə komendant

saatı tətbiq olunsada, hər kəs öz işində idi.

Yeri gəlmişkən deyim ki, faciə baş verdiyi günlərdə qəzet çıxarmaq da çətinləşmiş, müşkül bir iş çevrilmişdi. Fövqəladə

vəziyyət elan olunduğuna görə mətbuat üzərinə hərbi senzura tətbiq olunmuşdu. Ona görə də qəzet çıxarmaq əvvəlki günlərə nisbətən çətinləşmişdi. Hərbi sensorun imzası, möhürü olmasaydı qəzetin çapına icazə verilmirdi. Ən pisi o idi ki, hərbi sensor 20 Yanvar faciəsi barədə yazı dərc etməyə icazə vermirdi. Həmin günlərdə isə qəzet çap edib başımıza gətirilən bu faciə barədə yazmamaq mümkün deyildi. Çünki qəzetlərin səhifələrini vərəqləyən oxucular orada faciə ilə bağlı materiallar axtarırdılar. Bəzən hərbi sensor oturan otağın qarşısında uzun növbə yaranırdı. O vaxtlar hərbi sensorun səlahiyyətləri çox böyük idi. İstədiyi materialı qəzetlərin səhifələrindən çıxarır, qaralayıb üstündən xətt çəkirdi. İmza atmırdı, möhür vurmurdu, çapına icazə vermirdi. Əgər oxucular həmin dövrün mətbuatını vərəqləsələr görürlər ki, qəzetlər, əgər belə demək mümkünsə, həmin çətin günlərdə alabəzək çıxıbmış. Bəzi qəzetlərin rəhbərliyi vəziyyətdən çıxış yolu kimi, ağ, boş qalmış yerlərə qayçı şəkilləri qoyurdu. Yəni demək istəyirdilər ki, məqalənin bu hissəsi hərbi sensor tərəfindən çıxarılıb. Ertəsi gün bunu görəndə hərbi sensor daha da hiddətlənirdi. Harada 20 Yanvar sözünü görürdüsə, heç nə fikirləşmədən onun üstündən xətt çəkirdi. Biz də çıxış yolu kimi 20 Yanvar sözünü rəqəmlə deyil, hərflərlə yazırdıq. Hərbi sensor da bunu hiss etmirdi. Amma növbəti nömrədə bu cəhdin də qarşısı alınır. Belə hərəkət etməklə hərbi sensorun məqsədi o idi ki, xalq başına gətirilən bu dəhşətli faciəni qısa müddət ərzində unutsun, yaddan çıxartsın. Hələ bir utanmadan, qızarmadan, bizə də məsləhət görürdü ki, bu faciədən çox yazmayın, yaddaşları təzələməyin. Bir hadisə idi də oldu keçdi. İndi çalışıb onu unutmaq və unutturmaq lazımdır.

Həmin gərgin günlərdə qəzetləri alan, vərəqləyən oxucu isə 20 Yanvar faciəsi ilə bağlı yazılar oxumaq istəyirdi. Yadıma gəlir, bu qanlı və dəhşətli faciədən yazmağa icazə verilməyən günlərdə mərkəzi mətbuatda – keçmiş ittifaqın aparıcı qəzetlərində dərc olunan bəzi obyektiv materialları tərcümə edib qəzetlərin səhifələrinə çıxarırdıq. Təəssüflər olsun ki, mərkəzin heç də bütün qəzetləri obyektiv mövqe göstərən həqiqəti yazmırdı. Heç yazmaq da istəmirdi.

Məsələn, uzun illər sadə adamların; kolxoz və sovxozlarda çalışan, heç rus dilini bilməyənlərin məcburi abunə olunduğu adı "Pravda" olan, (yəni həqiqət V.M.) qəzet faciə ilə bağlı həqiqətdən çox uzaq olan uydurma və yalan yazılar dərc edirdi. "Krasnaya Zvezda", "İzvestiya" qəzetləri də bu "yarışda" ondan geri qalmırdı. Bu qəzetlərdə xalqımızın başına gətirilən faciədən qərəzli, birtərəfli materiallar dərc edilirdi. Azadlıq mübarizləri, azadlıq qurbanları ictimaiyyətə ekstremist, təxribatçı kimi təqdim olunurdu. Bu qəzetlər hadisələrin ilk günlərindən başlayaraq yanlış mövqe tutdu. Çünki həmin mətbu orqanlarda çalışan əməkdaşların arasında ermənilər çoxluq təşkil edirdi. Çox qərribə idi ki qəzetlərdə dərc olunan materiallarda xalqımızın azadlıq mücahidlərini islam dövləti yaratmaqda "günahlandırırtdılar". Hər vəchlə şəhidlərimizin hünər və cəsarətlərinin üzərinə kölgə salmağa çalışırdılar. O vaxtlar az-çox obyektiv mövqe tutan yalnız "Komsomolskaya Pravda" qəzeti idi.

Çox vaxt hər hansı bir materialı səhifədən çıxardıqı üstündə hərbi senzorla mübahisə edirdik. O həmişə bizi inandırmağı çalışırdı ki, əgər sovet qoşunları şəhərə girməsəydi, guya ki, biz bir-birimizlə üsyana qalaxacaq, vətəndaş müharibəsi başlayacaqmış. Podpolkovnik rütbəsini çiyinlərində gəzdiren hərbi senzor milliyyətə rus idi. Hiss olunurdu ki, Azərbaycan dilini çox

gözəl bilir. Çünki qəzetlərin səhifələrində çapa gedən materialları diqqətlə oxuyur və yeri gələndə incəliklərinə qədər gedir, cümlələrdə müəyyən düzəlişlər edir, şəkilçilərin sonluqlarına qədər diqqət yetirirdi. Amma heç vaxt Azərbaycan dilində danışmırdı. 20 Yanvar faciəsindən bəhs edən yazıların çapına icazə verməməkdə onun məqsədi bu idi ki, xalqımız tez bir zamanda başına gətirilən bu dəhşətli faciəni, qanlı hadisəni unutsun, hər şeyi yaddan çıxarsın. Amma o bilmirdi və dərk etmirdi ki, xalqımız ağrısını yaşadığı bu faciəni və azadlıq mücahidlərini heç vaxt unutmayacaq. Bəlkə də bütün bunları o, çox yaxşı bilir və dərinəndən dərk edirdi. Sadəcə olaraq dəyərsiz və mənasız sözlərlə başımızı qatmağa, vaxtımızı almağa çalışırdı. Təbiidir ki, biz də belə yersiz və boş-boş sözlərə, məntiqsiz fikirlərə məhəl qoymadan vaxtımızı dəyərli işlərə sərf edirdik.

Bəli o ağır, o kəşməkəşli günlərdə qəzetlər çətinliklə də olsa, fəaliyyətlərini davam etdirirdi. Başımıza gətirilən bu dəhşətli və qanlı faciədən ürəkəğrısı ilə, qəlb göynərtisi ilə yazırdı. Uzun fasilədən sonra işə düşən radiomuz yangılı səsle danışdı, televiziyaımız qəmli və kədərli verilişlər göstərirdi. Həmişə həzin musiqiyə, dəyərli proqramlarına qulaq asdığımız radiodan, verilişlərinə tamaşa etdiyimiz televiziyaadan indi hərbi komendant Dubinyakın, eləcə də başqa yad generalların, yad zabitlərin səslərini eşitməkdən, məlumatlarını dinləməkdən tənə gəlmişdik. Televiziyaımızın ekranını, radiomuzun dalğalarını əlləri xalqımızın oğul və qızlarının qanma batmış sovet generalları, sovet zabitləri zəbt etmişdilər. Bu yad səsləri eşitməkdən bezmişdik. Az qalırdı ki, qulaqlarımız tutulsun. O gərgin günlərdə biz bütün bunları eşitməyə məhkum edilmişdik. Çünki ölkədə fəvqəladə vəziyyət, Bakı şəhərində işə komendant saatı hökm sürürdü. Komendant saatını pozanları işə həbs edirdilər. Bax belə çətin bir vəziyyətdə qəzetlər fəaliyyətini davam etdirirdi. Onun səhifələrində bu dəhşətli faciənin qəhrəmanlarından, xalqımızın azadlıq mücahidlərinin şərəfli ömür yollarından silsilə materiallar dərc olunurdu.

ŞAHİDLƏR DEDİLƏR Kİ...

20 Yanvar faciəsinin ağrı-acısını yaşamış, bu qanlı qırğının iştirakçısı olmuş və xoş bir təsadüf nəticəsində sağ qalmış adamlarla görüşüb söhbət etdim. Onların söylədiklərini olduğu kimi qələmə aldım. Qələmə aldım ki, sabahımızın oxucuları gələcəkdə bütün bu materialları vərəqləyəndə bu günümüzdə baş verən hadisələrin təfərrüatını – səbəb və nəticələrini yaxşı-yaxşı öyrənsinlər. Bu faciənin tarixini hərtərəfli bilsinlər və düzgün nəticə çıxarsınlar, dost-düşməni bir-birindən seçsinlər, yaxından tanışınlar.

Qanlı faciənin iştirakçısı olmuş və dəhşətli hadisələri öz gözləri ilə görmüş ilk həmsöhbətim Namiq Qasımov oldu. O uzun müddət Səbail rayonundakı, elə 20 Yanvar faciəsində şəhid olmuş İlham Allahverdiyevin adını daşıyan Gəmiqayıрма

və Gəmi Təmiri Zavodunda çilingər işləyib. Namiqin indiyə qədər yaşadığı həyatda ağır, çətin və kəşməkəşli günləri az olmayıb. Belə ağır, kədərli günlərdən biri də onun ömür kitabının səhifələrinə qanla yazılmış 1990-cı ilin 19 yanvar gecəsidir. O faciəli günlərdən bizi uzun illər ayırsa da, hiss edirəm ki, o qanlı gecədən danışdıqca Namiqin səsi dəyişir, kövrəlir, əsəbindən əlləri titrəyir. Nə qədər çətin olsa da, Namiq iştirakçısı olduğu o soyuq qış gecəsində baş verən dəhşətli hadisələrdən, tükürpədici olaylardan ətraflı söz açdı. Sovet əsgərlərinin onlara necə işgəncə verdiklərindən danışdı:

- Ağrıları yaşadığım 20 Yanvar faciəsi heç vaxt yaddaşımdan, qəlbimdən silinməyən dəhşətli bir hadisədir. Həmin gecə biz iş yoldaşlarımızla Badamdar qəsəbəsinin yaxınlığında olan və xalq arasında "Qurd qapısı" kimi tanınan yerdə dayanmışdıq. Havanın soyuq olmasına baxmayaraq, buraya xeyli adam toplaşmışdı və heç kimin də yerindən tərpənmək fikri yox idi. Geriyə – isti ocağımızın başına qayıtmağı ağılımıza belə gətirmirdik. Sanki o gecə bu adamların ürəyindən, qəlbindən qorxu hissi qeybə çəkilmişdi. Böyük bir tonqal çatmışdıq. Onun ətrafında oturub bizi narahat edən məsələləri çözməyə çalışırdıq. Söz sözü çəkirdi. Söhbətimiz ermənlərin torpaqlarımıza hücumundan tutmuş, Qarabağın müdafiəsinə qədər gedib çıxırdı. Deyirdilər ki, bu gecə sovet əsgərləri müxtəlif istiqamətlərdən şəhərimizə soxulacaq. Olacaq hücumun qarşısını almaq üçün heç kim yerindən tərpənmirdi. Hamımız axıra kimi möhkəm dayanacağıma and içmişdik. Havanın soyuğunda, şaxtasında yorğun və yuxusuz burada dayanmaqda əsas məqsədimiz sovet imperiyasının əsgərlərini doğma şəhərimizə buraxmamaq idi. İstəmərdik ki, imperiya qoşunlarının tankları şəhərimizə girib yurddaşlarımızı öldürsün, küçə və prospektlərimizi dağıtsın. Düzdür, əlimizdə silahımız yox idi. Ancaq gücümüz ona çatmışdı ki, şəhərin giriş yollarına xeyli dəmir-dümür, taxta-tuxta yığıb barrikada qurmuşduq. Çalışdıq ki, şəhərimizə girəcək qoşunların qarşısını bu yolla alaıq. Onları ölkəmizin paytaxtına buraxmayaq.

Gecə saat iki-üç radələrində tələm-tələsik yanımıza gələnlər məlumat verdilər ki, daha burada dayanmağa heç bir lüzum yoxdur. Artıq sovet əsgərləri metronun “11-ci Qızıl ordu” stansiyası (indiki “20 Yanvar” stansiyası V.M.) istiqamətindən şəhərə soxulublar. Həmin meydanda nə baş verdiyini görmək və oradakı adamlara kömək etmək məqsədi ilə avtobusa minib tələsik yola düşdük.

Mətbuat prospekti boyunca yüksək sürətlə irəliləyirdik. Yol boş olduğundan işıqforlara məhəl qoymadan gedirdik. Bakı Dövlət Universitetinin yanına çatanda gözlənilmədən sovet tankları ilə qarşılaşdıq. Zirehli texnikalar da yüksək sürətlə bizə tərəf gəlirdi. Fikirləşdik ki, elə indicə bizi atəşə tutacaqlar, tapdalayacaqlar. Amma nə yaxşı ki, hər şey biz düşündüyümüz kimi olmadı. Xoşbəxtlikdən onlar güllə atmadılar, amma məcbur etdilər ki, yolumuzu dəyişib üzüaşağı – metronun “Elmlər Akademiyası” stansiyasına tərəf gedək. Başqa çıxış yolumuzun olmadığını görüb onların dedikləri kimi hərəkət etdik. Çünki bizim onlarla vuruşmağa silah-sursatımız yox idi. Köhnə bir avtobusla da tankların qarşısını almaq mümkün deyildi. Odur ki, vaxt itirmədən həmin istiqamətdə “Qurd qapısı”nda dayananlara tankla-

rın gəldiyini xəbər vermək üçün geri qayıtdıq. 20 nömrəli məktəbin yanından sağ tərəfə dönüb üzüyuxarı getməyə başladıq. Qəbiristanlığın yaxınlığındakı döngəyə çatanda həmin tanklar yenə də maşınımızın qarşısını kəsdi. Amma bu dəfə fərqli olaraq, başdan-ayağa silahlanmış sovet əsgərləri bir göz qırpımında avtobusumuzu mühasirəyə aldılar. Qəflətən şəhərimizə soxulmuş quldurlar üstümüzdə qışqıraraq bir-birilərinə deyirdilər ki, bunlar “boyeviklər”dir. Avtobusu mühasirəyə aldıqdan sonra üç nəfər əliləhli bizə bir-bir avtobusdan yerə düşməyi əmr etdi. Sifətlərində, çöhrələrində insanlıq cizgiləri sezilməyən bu silahlılar avtobusdan düşənlərlə vəhşicəsinə davranırdılar. Bizi üzüstə soyuq asfalta uzandıraraq üst-başımızı, ciblərimizi axtarırdılar. Bu qaniçən cəlladlar elə zənn edirdilər ki, biz də onlar kimi silahlıyıq. Ona görə də hamını çox ciddi surətdə yoxlayırdılar. Əynimdəki kiteli və başımdakı papağı görəndə kimi quldurlar “afqanes” deyərək barmalarını mənə tərəf uzatdılar. Mənim üstümə daha ciddi düşərək üst-başımı, ciblərimi bir daha diqqətlə yoxladılar. Amma heç nə tapmadılar – nə soyuq, nə də odlu silah. Vəziyyəti belə görəndə onlardan biri yüksək səslə pis və nalayiq söyüşlər söyməyə başladı. Mən də həmin söyüşlərlə ona cavab verdim.

Gözləmədiyi bu sözləri eşidən söyüş söyən quldur məni avtomatın qundağı və süngüsü ilə vurmağa başladı. Belə güclü zərbələrdən sonra başımdan ağır yaralandım. Süngü dəyən yerlərdən qan axmağa başladı. Qonşu binalarda yaşayan adamlar səs-küyə mənzillərinin eyvanına çıxaraq quldurlara yalvarırdılar ki, bizə rəhm etsinlər, güllələməsinlər, öldürməsinlər. Amma gözləri qızmış imperiya əsgərləri bu anlarda heç kimi eşitmək istəmirdilər. Bir az bizi döydükdən sonra hamımızın üzünü yaxınlıqdakı hərbi hissənin hasarına tərəf çevirdilər. Fikirləşdik ki, artıq hər şey bitdi. Bu dəqiqə qaniçənlər bizə atəş açacaqlar. Onlar silahlarını döyüş vəziyyətinə gətirən anda bir zabit tələsik və əsəbi halda onlara yaxınlaşıb üstlərinə qışqıraraq dedi:

- Nə üçün burada vaxt itirirsiniz? Görürsünüz ki, bunlar silahsız adamlardır. Tez olun, tərponin, irəli getmək lazımdır.

Qəflətən burada peyda olmuş zabıt quldurlara belə möhkəm təpindən sonra onlar rədd olub getdilər. Amma tanklarına minməzdən əvvəl əsgərlərdən biri bizi gəzdirən avtobusa oturmaq mühərriki işə saldı, ötürücünü keçirib sükanı buraxıb özü yerə tullandı. İdarəolunmayan avtobus bir az irəli getdikdən sonra yolun kənarındakı işıq dirəyinə dəyib dayandı. Qabaq şüşə çilik-çilik olub yerə töküldü.

İndi fikirləşirəm ki, əgər həmin zabıt yanımıza bir azca gəlsəydi, heç nəyə məhəl qoymayan imperiya əsgərləri bizi öldürəcəkdilər. Çünki bu quldurların şəhərimizə soxulmaqda məqsədləri elə qarşılıqları çıxan hər kəsi güllələmək və öldürmək idi. Sovet əsgərləri gedən kimi iş yoldaşlarım başıma yığıldılar. Yaralarımın axan qan kəsmək bilmirdi. Sürücü istədi ki, avtobusu işə salıb vaxt itirmədən məni xəstəxanaya çatdırsın. Amma nə qədər çalışsa da, mühərriki işə sala bilmədi. Məlum oldu ki, şəhərimizə soxulmuş quldurlar gedərkən maşının açarını da özləri ilə aparıblar. Nəhayət, çox vaxt sərf etdikdən, çox əlləşdikdən sonra mühərriki işə sala bildik. Amma şəhərin küçələrinə çıxmaq, xəstəxanaya getmək çox qorxulu və təhlükəliydi. Çünki küçələr həm tanklarla, həm də imperiya əsgərləri ilə dolu idi. Güllə səsləri şəhəri başına götürmüşdü. Elə bil küçə və prospektlərdə ağır döyüşlər gedirdi. Əgər irəli getsəydik yenə də quldurlarla qarşılaşa bilərdik. Bu işə olduqca qorxulu idi. Odur ki, vaxt itirmədən evə qayıtmağa çalışdıq. Böyük çətinliklə də olsa, yaşadığım 20-ci yaşayış massivinə gəlib çıxmağı bildim. Qonşuluqda yaşayan tibb bacısı yuxudan oyatdım ki, yaralarım məlhəm qoysun. Sağ olsun, şəfqət bacısı mənə lazımı tibbi yardımını göstərdi, yaralarımın dərman qoyub sarıdı. Səhər tezdən şəhərə çıxanda küçələr qan içində gördüm. Sovet əsgərləri öz ölkəsinin əliyalın, silahsız və heç bir günahı olmayan vətəndaşlarını böyük amansızlıqla, qəddarlıqla qətlə yetirmişdilər. Ağrı-acısını yaşadığım bu dəhşətli gecədə baş verən qanlı hadisələri, dəhşətləri heç vaxt unutmayacağam, yaddan çıxarmayacağam.

Daha sonra öyrəndim ki, Namiq Qasımov 1992-ci ildə Vətənin ağır günlərində torpaqlarımızı erməni işğalçılarından müdafiə etmək üçün ordu sıralarına yollanıb. Bir müddət "N" sayılı hərbi hissədə təlim-məşq toplantısı keçib. Silahdan istifadə qaydalarını öyrəndikdən və döyüş vərdişlərinə yiyələndikdən sonra onları cəbhə bölgəsinə göndəriblər. Namiqilin bölüyü Xocavənd rayonunu işğalçılardan qoruyub. Söhbət zamanı o dedi ki, erməni işğalçıları hər gün müxtəlif istiqamətlərdən hücum edir, torpaqlarımızı, kənd-kəsəklərimizi ələ keçirməyə can atırdılar. Biz döyüşçü dostlarımızla Əmrəlilər, Muğanlı və başqa yaşayış məntəqələri uğrunda gedən qanlı savaşlarda qorxmadan vuruşur, yurdumuzu düşmənlərdən qoruyurdun.

Namiq Qasımov müharibədən sonra doğma zavoda qayıdıb işini davam etdirir. 20 Yanvar faciəsinin, Qarabağ müharibəsinin ağrı-acısını, dəhşətlərini görmüş Namiq bu gün yenə də əldə silah Vətən torpaqlarını erməni işğalçılarından qorumağa, müdafiə etməyə hazırdır.

20 Yanvar faciəsindən bir müddət sonra işə çıxanda daha bir kədərli xəbər eşitdim. İş yoldaşlarımla söhbət edərkən öyrəndim ki, əməkdaşı olduğum qəzetin redaktoru – Lyudmila Bessantinanın qızı Vera Bessantina da Qanlı şənbe gecəsində şəhid olub. Xeyli müddət idi ki, o işə çıxmırdı. Hələ də yas içində idi. Övlad itkisinin ağırlığından özünə gələ bilmirdi. Bir müddətdən sonra, günlərin birində Lyudmilanın evinin qapısını döydük. Dərin hüznə ona başsağlığı verdik, dil-ağız etdik, dərdinə şərik olduq. Sonra Şəhidlər xiyabanına gedib Veranın məzarını ziyarət etdik, qəbirinin üzərinə tər qərənfəllər qoyduq, ruhuna dualar oxuduq. Qanlı faciədən bir müddət keçməsinə baxmayaraq, hələ də xiyabanda şəhidləri dəfn edirdilər. Torpağa tapşırılanlar o qanlı gecədə quldurların

gülləsindən yaralanaraq xəsəxanalara düşənlər idi. Aradan xeyli vaxt keçməsinə baxmayaraq, həkimlər onları xilas edə bilməmişdilər. Həyatla vidalaşan şəhidləəri Xiyabanda qazılmış və hələ də boş qalmış məzarlarda dəfn edirdilər. Hələ də xalqımız yas içində idi. Azadlığımız uğrunda şəhid olanlar hörmət və ehtiramla torpağa tapşırılırdı.

Çox keçmədi ki, 20 Yanvar faciəsində 17 yaşlı övladını itirmiş Lyudmila ana gözləri yaşlı işə çıxdı. Hamımız başına yığışib onunla söhbət etdik. Çalışdıq yanında çox olaq, onu yalnız qoymayaq ki, tək qalıb çox fikir eləməsin, yavaş-yavaş dərini, kədərini unutsun. Nə qədər təskinlik versək də, nə qədər başını söhbətə qatsaq da, Lyudmilanın göz yaşları qurumaq bilmirdi. Elə hey qızının dili ilə danışdı. Aman Allah, dərd, qəm adamı nə qədər dəyişəmiş. Həmişə gülürlü olan, yaşından çox cavan görünən L.Bessantina faciədən keçən qısa müddət ərzində sanki birdən-birə

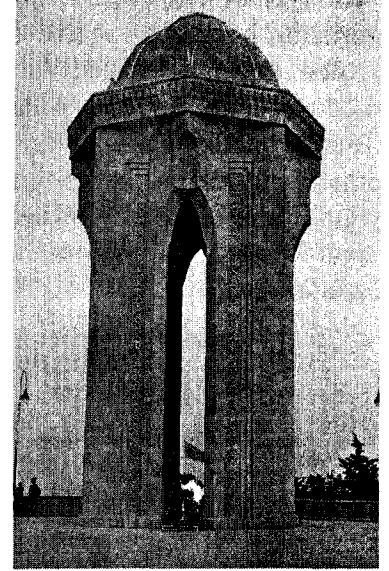
qocalmışdı. Həmişə çöhrəsində olan sevinc cizgiləri indi ərsə çəkilməmişdi. Övlad itkisi onun qəddini əymişdi.

Veranı mən də yaxşı xatırlayıram. 17 yaşlı bu gözəl yəhudi qızı 20 Yanvar faciəsinə qədər tez-tez anasının iş yerinə - redaksiyamıza gəlirdi. Bizimlə şirin-şirin söhbət edər, gələcək arzularından söz açardı. Onun ürəyi arzularla, istəklərlə doluydu. Bitib-tükənmirdi, dəniz kimi coşub daşırdı. Gələcəkdə həkim ol-

maq istəyirdi. Amma anası Lyudmila xanım onu başqa peşənin sahibi kimi görmək istəyirdi. Yeri gəldikcə ona lazımı məsləhətlər verirdi. Amma çox təəssüflər olsun ki, Şənbə gecəsində imperiya əsgərlərinin onların mənzillərinə tuşladığı silahlardan çıxan odlu güllələr ananın da, balanın da arzularını gözlərində qoydu. Vera nə həkim ola bildi, nə də başqa peşənin sahibi. Vera azadlığımız, müstəqilliyimiz uğrunda şəhid oldu.

Nə qədər çətin olsa da, Lyudmila övladını itirdiyi həmin qanlı gecədən ətraflı söz açdı. Dərini, kədərini bizimlə bölüşərək dedi:

- O dəhşətli faciə baş verən gecəyə qədər ölkəmizin paytaxtında baş verən hadisələrdən çox narahat idim. Hadisələrin bu cür inkişaf etməsindən çox məyus olmuşdum. Nəse ürəyimə dammışdı ki, qorxulu bir hadisə olacaq. Amma bir neçə gündən sonra övladımı itirəcəyimi isə heç ağılıma belə gətirmirdim. Yanvar ayının 19-da axşam həmişəkindən də bir az tez yatdıq. Yerimizə tez girməyin səbəbi bu idi ki, televiziya yayımı dayandırılmışdı, heç nəyə baxıb vaxtımızı keçirə bilmirdik. Həm də bir az yorğun idik. Yatıb rahatlanmaq istəyirdik. Sabah görüləsi işlərim çox idi. Tezdən yuxudan qalxan kimi iş dalınca gedəsiydim. Gecə yarından keçəndən sonra tankların gurultusuna, güllələrin saqqıltısına yuxudan ayıldım. Bu nə səs idi? Kim idi güllə atan? Güllələri kimə atırdılar, niyə atırdılar? Niyə şəhərimizin dinc həyatını pozurdular? Biz İnşaatçılar prospektindəki "Olimp" mağazası yerləşən binanın beşinci mərtəbəsində yaşayırdıq. Bütün bu suallara cavab tapmaq üçün pəncərəyə yaxınlaşıb aşağı baxmaq istədim. Bizimlə bərabər yuxudan ayılan Vera da küçədə nələr

baş verdiyini öyrənmək üçün işığı yandırıb pəncərədən aşağı boylandı. Elə bu vaxt pəncərəmiz atəşə tutuldu. Şüşələr çilik-çilik olub yerə töküldü. Vaxt itirmədən geri çəkilib döşəmənin üstünə atıldıq. Qızım Vera "ay ana", deyib arxası üstə tirtab yerə yığıldı. Tez özümü onun yanına atdım. Veramı qan içində gördüm. İmperiya əsgərinin atdığı güllə onun qarın nahiyəsindən dəymişdi. Aman Allah, bu nə işdir başıma gəlir? İndi mən nə edim, başıma nə çarə qılım? Çasıb qalmışdım, başımı itirmişdim. İlk ağılıma gələn o oldu ki, vaxt itirmədən təcili yardıma zəng vurum, həkim çağırım. Elə də etdim. Cəld nömrəni yığıb hadisə barədə məlumat verdim, ünvanı dedim. Çox keçmədi ki, təcili yardım maşını gəlib çıxdı. Vera hələ özündə idi, bizimlə danışdı.

Ehtiyatla onu təcili yardım maşınına yerləşdirə bildik. Qızımı tək qoya bilməzdim. Ona görə mən də keçib içəridə oturdum. Sürücünü tələsdirirdim ki, maşını tez sürüb bizi xəstəxanaya çatdırsın. Binanın arxasından dönüb küçəyə çıxdıq. İlahi, doğma şəhərimizin küçələri nə gündə idi! Zirehli, tirtilli texnikaların

gurultusu, nəriltisi, avtomat və başqa silahlardan açılan atəş səsləri şəhərimizi başına götürmüşdü. Quduzlaşmış imperiya əsgərləri bir neçə yerdə maşınımızın qarşısını kəsdilər. Yaralı apardığımızı bildirib çətinliklə də olsa, irəliləyirdik. Şəfa ocağına bir az tez çata bilsəydik, qızım sağ qala bilərdi. Bəlkə də, həkimlər onu ölümün pəncəsindən xilas edə bilərdilər. Di gəl ki, xəstəxanaya çatmağa az qalmış silahlı quldurlar maşınımızı atəşə tutdular. Təcili yardım maşını dayandı. Sürücü yararsız hala düşmüş avtomobili yolun kənarına çəkib saxladı. Qızıma tibbi yardım edən həkimin özü ağır yaralanmışdı. Yaman pis yerdə axşamlamışdıq. İş belə olanda maşındakı rabitə vasitəsindən istifadə edib onun özünə də təcili yardım çağırdılar. Zaman keçdikcə qızımın vəziyyəti pisləşirdi. Yarasından axan qan kəsmək, dayanmaq bilmirdi. Yolda xeyli gözlədikdən sonra ikinci təcili yardım maşını gəldi. Vaxt itirmədən yola çıxdıq. Yenə də çətinliklərlə üzləşsək də, xəstəxanaya gəlib çıxma bildik. Amma daha gec idi. Canımdan da çox sevdiyim qızım Vera güllə yarasından əbədi olaraq gözlərini yummuşdu. Artıq bizdən ayrılmışdı, dünyasını dəyişmişdi. Axı yazıq qızım Vera kimə nə pislik etmişdi ki? 17 yaşın içində idi, hələ yaşamalılı həyatı qarşıdaydı. Dünya başıma fırlandı. Heç nədən, yatdığım, oturduğum yerdə - öz evimin içində quldurlar qızımı güllələdilər. Veranın solğun bənizində ona güllə atanlara qarşı kin və nifrət var idi. Qızımın qatilləri sovet əsgərləri idi. Acı göz yaşları içində geri qayıtdım. Qızımı itirməyim mənim üçün çox böyük faciə idi. Həyatımda ilk dəfə idi ki, belə yaxın və doğma adamımı - qızımı itirmişdim. Ağlamaqdan göz yaşlarım da qurumuşdu, qışqıraraq haray salmaqdan səsim batmışdı, boğazım qurumuşdu. Bilmirdim ki, yerin altındayam, yoxsa üstündə. Hansı addımı atacağımı, başıma nə çarə qılacağımı da bilmirdim. Göz yaşları içində qızımın meyitinin yanında büzüşüb oturmuşdum. Çox keçmədi ki, bu acı xəbəri eşidən doğmalar, qohumlar bizə yığışdılar. Yanaqlarımızı isladan acı göz yaşları içində Vera ilə vidalaşdıq. Yanvar ayının 22-də başqaları kimi, qızım Vera da böyük ehtiram və hörmətlə Şəhidlər xiyabanında dəfn edildi. Buna görə Azərbaycan xalqına, qızı-

mın xatirəsini əziz tutan bütün insanlara dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Bu yerdə Lyudmila bir az kövrəldi, iri və qara gözlərində yaş gilələndi. Danışa bilmədi. Ona görə bir az damşığına ara verdi. Sonra sözüne davam etdi:

- Valideyn üçün övlad itirmək ağır, dözülməz dərdədir. İllahda ki, o sənin gözlərinin qarşısında, evinin içində və qollarının üstündə canını tapşıra. İndi qızım Vera mənim üçün əbədi olaraq heykələ dönüb. Heç vaxt unudulmayan, heç vaxt yaddan çıxmayan uca, əlçatmaz bir heykələ. Nə qədər ki, yaşayırım, həyatda varam Vera mənim üçün həmişə sağdır. Hər gecə yerini açıb onu gözləyəcəm, səhərlər məktəbə yola salaçağam. Tez-tez Şəhidlər xiyabanına gedib qızımın məzarını ziyarət edirəm, qəbirinin üstünə tər qərenfillər düzürəm. Onun dünyadan nakam köçmüş baxışları qarşısında baş əyirəm, göz yaşları axıdıram. Heç evə də getmək istəmirəm. Fikirləşirəm ki, görəsən 17 yaşlı balam soyuq məzarda tək necə yadır? Qızımın, eləcə də o qanlı gecədə şəhid olanların qatillərini ana feryadı, ana ahı ilə lənətləyirəm. Həmin gecə şahidi olduğum qanlı hadisələr heç vaxt gözlərim önündən getməyəcək. O dəhşətli faciəni həmişə göz yaşları içində xatırlayacağam. 19 yanvar gecəsində şəhərimizin küçələri də sovet imperiyasının tanklarının turtilları altında qalıb əzildi. Azərbaycan xalqı həmin

gecə neçə-neçə doğma və əziz balasını itirdi. Onların adları xalqımızın qəhrəmanlıq tarixinə böyük hərflərlə yazıldı. Allah ölənlərin hamısına rəhmət eləsin.

L.Bessantina soyuq bir qış gecəsində gördüyü, şahidi olduğu və başına gələn qanlı faciələri bu sözlərlə bitirdi. Bəlkə də ürəyi dolu idi, hələ çox söz deyəcəkdi, çox danışacaqdı. Amma kədər, qəm onu boğduğundan kövrəldi, danışa bilmədi. Sonra mən həmin qəzetdən işdən çıxsam da, "Azərbaycan" nəşriyyatında tez-tez onunla rastlaşıb görüşürdük, bir-birimizdən hal-əhval tuturduq. Şəhidlər xiyabanına gedəndə həmişə Veranın da qəbrini ziyarət edirəm. Onun məzarı qarşısında dayanıb kədər dolu baxışlarla şəklinə baxıram. Doğrudan da, həyatda bir vaxtlar tanıdığım, ünsiyyətdə olduğum adamın sonralar sənə məzar daşından boylanması çox dözülməzdir. Həmişə Veranın qəbri önündə dayananda bir anlıq da olsa, bütün olub-keçənlər yadıma düşür. Veranın redaksiyaya gəldiyi, bizimlə deyib-danışdığı anlar kino lenti kimi gözlərim önündə canlanır. 20 Yanvar faciəsində şəhid olan Vera və digər şəhidlərimiz heç vaxt yaddan çıxmıyacaq.

20 Yanvar faciəsinin iştirakçılarından biri olan Əziz İmaməliyev də şahidi olduğu qanlı hadisələrdən həyəcanla danışdı:

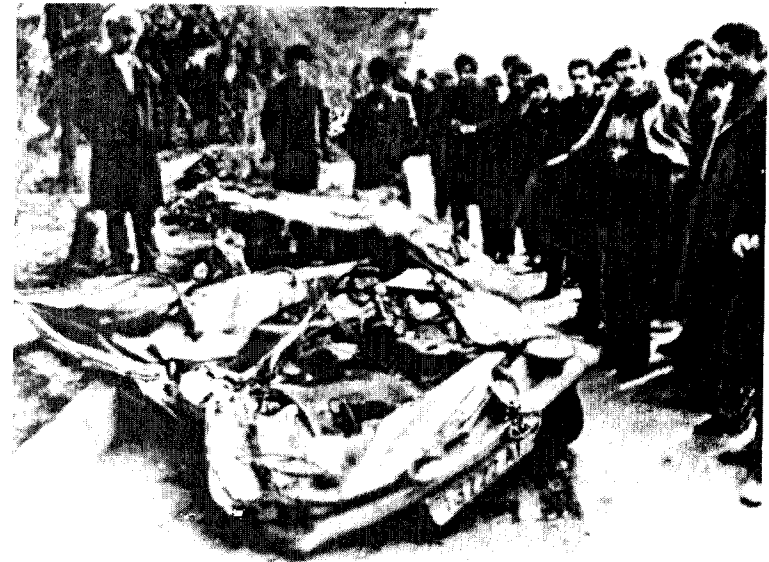
- Biz – neftçıxarma idarəsinin işçiləri şəhərə əsas girişlərdən biri olan Lökbatan dairəsində – Bakı-Salyan şosesində dayanmışdıq. Hava çox soyuq idi, sazaq əsirdi. Qaladığımız ocağın kənarında oturub başımıza gələcək işlərdən xəbərsiz qızınırdıq. Gecə yarından keçmişdi. Tez-tez ətrafa göz gəzdirdirdik. Hələlik sakitlik idi. Nə bir gələn, nə də bir gedən gözə dəyirdi. Amma bir azdan sakitlik pozuldu. Nərilti, gurultu səsi aləmi başına götürdü. Səs gələn tərəfə baxdıq. Gördük ki, uzaqdan görünən zirehli texnikalar işıqlarını yandıraraq yüksək sürətlə dayandığımız yerə tərəf şütüyür. Biz əvvəlcədən köhnə maşınları yola yığmışdıq ki, zirehli texnikalar keçə bilməsin. Elə bildik ki, tanklar yanımıza çatanda dayanacaq. Bu maneəni keçə bilməyəcək. Amma imperiya əsgərləri elə etmədilər. Özlərinə əziyyət verib idarə etdikləri zirehli texnikaları heç saxlamadılar da. Sürətlərini azaltmadan yola qoyduğumuz maşınları vurub bir kənara itələdilər.

Köhnə maşınlar bir dəqiqənin içində yanı üstə aşırıldı. Elə bu vaxt şəhərimizə soxulmuş silahlı quldurlar bizi atəşə tutdular. Müdafiə olunmaq üçün üstümüzə silahımız yox idi. Dayandığımız yerdə çox ləngimək olduqca təhlükəli idi. Hər an sovet əsgərlərinin atdığı odlu güllələrə tuş gələrdik. Vəziyyəti belə görəndə tez buradan uzaqlaşdıq. Hərə başını götürüb bir tərəfə qaçmağa başladı. İmperiya əsgərlərinin atdığı odlu güllələr soyuq havanı odlayıb keçirdi. Dəniz tərəfdə dayanıb əsgərlərin nə etdiklərini izlədik. Zirehli texnikalar yola düzdüyümüz maşınları aşırıb dağıdandan sonra şəhərə doğru istiqamət götürdü. Nədənə tanklardan biri ləngiyib yolun kənarında dayanmışdı. Onun içindəkilər isə bizə atəş açmaqda davam edirdilər. Bir az güllə atdıqdan sonra həmin zirehli texnika da o biriləri kimi şəhərə tərəf yollandı. Ətrafda sakitliyin yarandığını görüb bir-birimizi soraqlamağa, axtarmağa başladığımız. Şükürlər olsun ki, hamı yerində idi, salamatçılıq idi. Heç kim quldurların gülləsinə tuş gəlməmişdi. Ölənlər və yaralananımız yox idi. Amma şəhərə gələndə gördüklərimdən dəhşətə gəldim. İmperiya əsgərləri şəhərimizin sakinlərini amansızcasına, qəddarcasına güllələyib öldürmüşdülər. Şəhər sakinləri yas içindəydilər. İndiyə qədər görmədiyimiz faciə ilə üz-üzə qalmışdıq.

Ürəyimizi odlayan 20 Yanvar faciəsinin iştirakçısı olmuş başqa şahidlər də o qanlı gecədən, o dəhşətli hadisələrdən ürək ağrısı ilə danışdılar. Şəhidlərin qatillərini nifrətlə lənətlədilər.

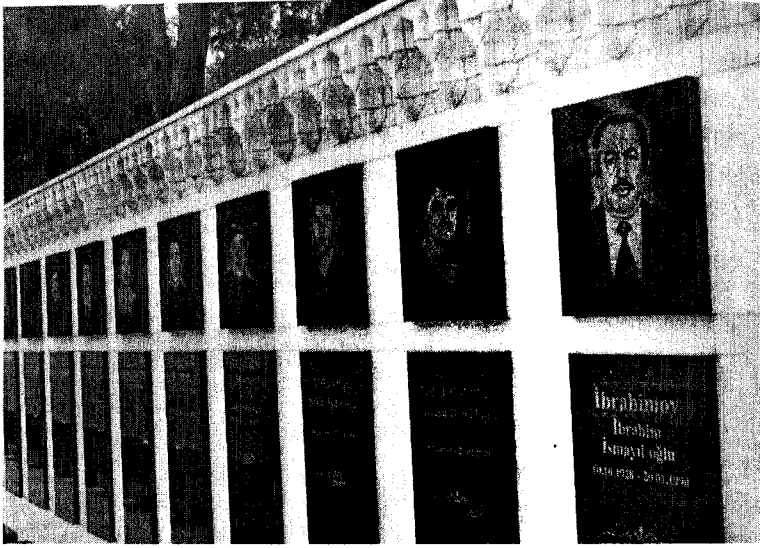
20 YANVAR GECƏSİNDƏN SONRAKI ÖLÜM XƏBƏRLƏRİ

Dəhşətlə və faciələrlə dolu olan 20 Yanvar gecəsindən sonra fikirləşdik ki, yəqin bununla da başımıza gətirilən qanlı hadisələrə son qoyular. Daha ölüm-itim xəbərləri eşitmərik. Daha Şəhidlər xiyabanında dəfn mərasimləri keçirilməz. Amma heç də hər şey biz fikirləşdiyimiz kimi olmadı. 20 Yanvar faciəsindən 4 gün sonra Bakı-Sumqayıt yolunda sovet əsgərlərinin törətdiyi qətl hadisəsi hamımızı sarsıtdı.

Həmin gün quldurlar Bakını qan içində boğan texnikalarını Sumqayıt istiqamətinə aparırdılar. Ceyranbatan gölünün yanından keçərkən kolondan ayrılan tanklardan biri asfaltdan xeyli kənarda dayanmış "Jiquli"ni tırtılları altına alıb əzərək yenidən yoluna davam etdi. Həmin maşında oturmuş beş nəfər alim isə Sumqayıta – iş yerinə tələsirdilər. Onlar maşın yolun kənarında saxlamışdılar ki, tırtılları Azərbaycan xalqının qanına bulanmış tanklar keçib getsin, təhlükə sovuşsun sonra yollarına davam etsinlər. Lakin...

Hamımızı sarsıdan o qanlı hadisə baş verən zaman xoş bir təsadüf nəticəsində sağ qalmış professor İdris Əhmədov həmin dəhşətli anlardan kədər hissi ilə söz açdı:

- Qanlı şənbə faciəsindən bir neçə gün sonra - yanvar ayının 24-də Bakıda yaşayan yoldaşlarımızla telefon əlaqəsi saxladıq. Danışdıq ki, Sumqayıta – iş yerinə gedib kollektivdən bir xəbər tutaq. Görək nə var, nə yox. Əvvəldən danışdığımız yerdə görüşdük. Vaxt itirmədən maşına oturub yola düşdük. Bakı-Sumqayıt şosesində avtomobillər az gözə dəyirdi, seyrəklik idi. Ceyranbatan gölüne yaxınlaşanda nədənsə maşının mühərriki söndü. Əvvəl elə bildim yanacaq qurtarıb. Amma sonra baxıb gördüm ki, yox, bakıda kifayət qədər benzin var. Deməli, yolumuza davam edib mənzil başma rahatca çata bilərdik. Çətinliklə də olsa, mühərriki işə saldım. Bir az irəli getmişdik ki, arxadan tankların gəldiyini gördüm. İş yoldaşlarım dedilər ki, yolun kənarında gözləyək, quldurların zirehli texnikaları keçib getsin, sonra yolumuza davam edərik. Tez maşını yolun kənarına çəkdim ki, kolonla gedən döyüş maşınlarına maneçilik törətməyək. Bir anlıq qapını açıb baxdım ki, görün tanklar bizə yaxınlaşır yoxsa, yox. Zirehli texnikalarla aramızdakı məsafə çox az idi. Qapını yenidən bağlamışdım ki,

elə bil qulağımın dibində mərmə partladı. Elə bil bir anlıq huşumu itirdim. Heç bilmədim ki, birdən-birə nə oldu, nə baş verdi. Gözlərimi açanda iş yoldaşlarımı qan içində gördüm. Tank maşınımızı əzib üstümüzdən keçmişdi. İş yoldaşım İbrahim İbrahimovun yaralarından axan qan üstümə damcıdayırdı. Çox dəhşətli, çox tükürpədicə mənzərə idi. Özümü itirmişdim, çaşmış qalmışdım, nə edəcəyimi, hara gedəcəyimi də bilmirdim.

Böyük çətinliklə sükanın arxasından çölə çıxma bildim. İlk ağıma gələn bu oldu ki, yaralanmış iş yoldaşlarımı xəstəxanaya çatdırım. Amma necə? Öz maşınımda bir maşınlıq qalmamışdı. Yoldan keçən avtomobilləri saxlatdırmağa başladım. Əl etdiyim maşmlardan heç biri dayanmırdı. Üst-başım, sir-sifətim qan içində olduğundan sürücülər məndən qorxurdular. Fikirləşirdilər ki, yəqin mən hansısa təhlükəli bir cinayətkaram, kimisə öldürmüşəm, indi qaçıb canımı qurtarmaq istəyirəm. Vaxtsa dayanmadan axıb gedirdi. Ötüb keçən zaman isə xeyrimizə işləmirdi. Çünki iş yoldaşlarım qan itirirdilər. Belə vəziyyətdə çox dayanmaq, çox ləngimək olmazdı. Nəşə bir iş görmək, bir hərəkət etmək lazım idi ki, onların həyatını xilas edim. Fikirləşmək, götür-qoy etmək vaxtı deyildi. Yoxsa iş yoldaşlarım həyatlarını itirə bilərdilər. Nəhayət, vəziyyətdən çıxış yolu tapmaq, yoldaşlarımı xilas etmək üçün ələcsiz qalıb özümü qarşından gələn bir maşının qabağına atdım. Avtomobili güclə saxlayan sürücü əsəbi halda yerə düşüb, üstümə qışqırıb nə üçün belə hərəkət etdiyimi soruşdu. Tələsik vəziyyəti danışdım, əzilmiş maşınımı ona göstərdim. Dedim ki, avtomobilimi sovet tankı əzdi. İçəridə yaralıları var, vaxt itirmədən onları xəstəxanaya çatdırmaq lazımdır. Baş vermiş dəhşətli hadisəni görən sürücü dedi ki, yük maşınında yaralı aparmaq mümkün deyil. Təcili yardım məntəqəsinə getmək üçün onun maşınına mindim. Fikirləşdim ki, özümü ora çatdırıb, təcili yardım maşını götürüb geri qayıdaram. Yaşca məndən xeyli cavan olan sürücü maşını sürətlə sürür, məni Sumqayıta – təcili yardım məntəqəsinə tez çatdırmağa çalışırdı. Amma şəhərə çatmaqda təcili yardım maşını ilə qarşılaşdıq. Deyəsən, biz çatacaq qədər kimsə hadisəni görüb zəng vurub təcili yardıma xəbər vermişdi. Təcili yardım maşınına oturub geriye – hadisə baş verən yerə qayıtdım. Artıq ötən müddət ərzində iş yoldaşlarım

SÜNİ ARAŞDIRMALAR, SAXTA SƏNƏDLƏR

Svetlana Məmmədova və İbrahim İbrahimov xeyli qan itirərək dünyalarını dəyişmişdilər. İsmayıl Mursaqulov və Parlaq Mustafayevanın vəziyyəti isə çox ağır idi. Təcili yardım maşını ilə yaralıları xəstəxanaya çatdırdıq. Bir neçə gündən sonra professor İsmayıl Mursaqulov da xəstəxanada dünyasını dəyişdi.

1990-cı il yanvar ayının 24-də Bakı-Sumqayıt yolunda üç alimin ölümü ilə nəticələnən bu faciə vəhşilik, insanlığa sığmayan hərəkət, əsl barbarlıq idi.

Həmin qanlı günlərdə Bakı Mənzil-Kommunal Təssərrüfatı Departamentində məsul vəzifədə çalışan Cavanşir Tağıyev şəhidlərin dəfn mərasiminin təşkilatçılarından biri olub. Söhbət zamanı o dedi:

- 20 Yanvar günü xalqımıza qarşı sovet əsgərlərinin amansızcasına törətdikləri cinayət hər bir azərbaycanlı kimi, mənə də sarsıtmışdı. Küçələrdə dəhşətli mənzərə var idi – hər tərəf qan içindəydi, insan meyitləri ilə dolmuşdu. Ağır zirehli texnika qarşısına çıxan hər şeyi məhv etmiş, maşınları əzmiş, səkiləri dağıtmış, ağacları sındırmış və kökündən qoparmışdı. Çox dözülməz və tükürpədicə mənzərə idi. Adam heç inanmaq istəmirdi ki, sovet əsgərləri belə dəhşətli faciə törədiblər. Amma artıq hər şey gec idi. Bu qanlı faciə baş vermişdi, günahsız adamların qanı tökülmüşdü. Bir gecənin içində neçə-neçə oğul və qızlarımızı itirmişdik. İndi onları adlarına və əməllərinə layiq dəfn etmək lazım idi. Qərara alınmışdı ki, şəhidlər uzun müddət bolşevik Kirovun adını daşımış parkda dəfn olunsun. Şəhidlərin dəfn olunacağı bu ərazi vaxtilə köhnə qəbiristanlıq – Çəmbərəkənd məzarlığı olmuşdu. Qısa zaman ərzində bu qədər qəbri qazıb çatdırmaq asan iş deyildi. O ağır günlərdə xalq Şəhidlər Xiyabanına axışırdı. Çox keçmədi ki, Xiyabana xeyli adam toplaşdı. Qızgın iş başlandı. Hamı can-başla işləyirdi. Beləliklə, o ağır günlərdə xalqın köməyi ilə bu ağır iş qısa zaman ərzində başa çatdırıldı. Müstəqilliyimiz və azadlığımız uğrunda şəhid olanlar həm həmin gün, həm də sonrakı günlər hörmətlə, ehtiramla Şəhidlər Xiyabanında torpağa tapşırıldı.

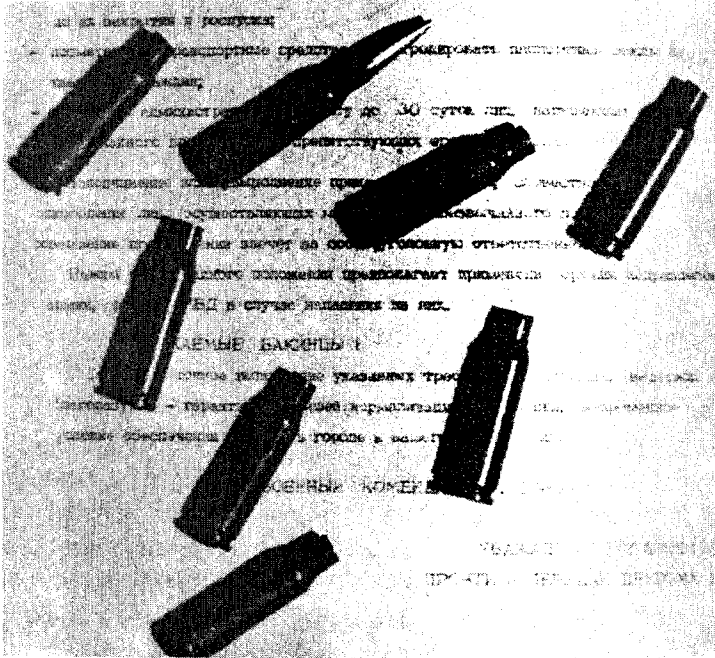
Bakı-Sumqayıt yolunda baş verən qanlı hadisə hamı kimi mənə də sarsıtdı. Faciədə həlak olan alimlər də Xiyabanda dəfn olundu.

20 Yanvar faciəsi baş verən o dəhşətli, o ağır günlərdə Bakı qarnizonu hərbi prokurorunun müavini vəzifəsində işləmiş polkovnik Rauf Kişiyev Müdafiə Nazirliyinin Mərkəzi Zabitlər evində keçirilən tədbir zamanı çıxış edərək Qanlı Şənbədən ürəkəğrısı ilə söz açdı. O dedi:

- Sovet ordusu tərəfindən Bakıda törədilmiş qanlı 20 Yanvar hadisələrini araşdırmaq üçün keçmiş ittifaqın müxtəlif şəhərlərindən ölkəmizə hərbi hüquqşünaslar axışırdı. Onlar elə ilk günlərdən baş vermiş dəhşətli faciənin səbəblərini xüsusi təlimatlar və tapşırıqlar əsasında öyrənir və araşdırırdılar. Tapşırığa əsasən hadisələr olduğu kimi deyil, tam əksinə, yuxarıdan göstəriləndiyi kimi araşdırılmalı və sənədləşməliydi. Elə ona görə də dindiricilərin əksəriyyəti bildirmişdilər ki, guya qanlı hadisələr yerli əhəlinin Salyan kazarması deyilən əraziyə silahlı hücumundan sonra başlanmışdır. Əslində isə bütün bunlar əsl həqiqətdən çox-çox uzaq olan uydurmalar və yalanlar idi. İmperiya qulları yazdıqları cizma-qaraları əsaslandırmaq üçün Salyan kazarmasının damına xüsusi təlim keçmiş adamlar yerləşdirmişdilər. Onlar isə müntəzəm olaraq təlimdə istifadə edilən güllələrdən hərbi hissəyə tərəf atəş açırdılar. Hərbi hissədən isə onlara eyni təyinatlı güllələrlə cavab verirdilər. Bakı şəhərinə qoşun yeridilməsini bax belə bir qurama oyunla “əsaslandırmaq” istəyirdilər.

Keçmiş ittifaqın ayrı-ayrı şəhərlərindən gələn hərbi hüquqşünaslar baş verən qanlı hadisəni belə “araşdırır”, nəyin bahasına olursa-olsun, sovet imperiyasının Azərbaycan xalqına qarşı törətdiyi dəhşətli 20 Yanvar faciəsini ört-basdır etməyə çalışırdılar. Beləcə, xeyli saxta material toplanmışdı. Amma belə araşdırmalar zamanı bəzi həqiqətlər də üzə çıxırdı. Məsələn, materiallardan məlum olurdu ki, şəhərin giriş-çıkış yollarında dayanan insanlardan heç kəs silahlı olmayıb. Əgər araşdırmalar düzgün aparılsaydı, sübut olunacaqdı ki, sovet əsgərləri tankları günahsız insanların üstünə sürərək onları amansızlıqla qətlə yetirmişdilər. Amma təəssüflər olsun ki, bütün araşdırmalar, bütün axtarışlar qanlı hadisələrin səbəbkarlarına, baskarlarına haqq qazandırmağa yönəlmişdi.

Qeyd etdiyim kimi araşdırmalar zamanı xeyli material toplanmışdı. Çox keçmədi ki, həmin toplanmış istintaq materiallarının Moskvaya göndərilməsi ilə bağlı göstəriş gəldi. Belə bir işə yol vermək olmazdı. Nəyin bahasma olursa-olsun materialların Moskvaya ötürülməsinin qarşısını almaq lazım idi. O vaxtlar Bakı hərbi qarnizonunun rəisi Qusin idi. Onun yanına gedib etirazımızı bildirdik. Başqa çıxış yolu olmadığından prokuror məzuniyyətə çıxdı.

Həmin vaxtlar Respublika Prokurorluğunda işləyən Adil İsmayılovun köməklili ilə toplanmış istintaq materiallarının Azərbaycandan kənara çıxarılmasına və Moskvaya aparılmasına imkan vermədik. Böyük çətinliklə də olsa, faciə ilə bağlı toplanmış materialları Respublika Prokurorluğuna təhvil verə bildik. İmperiya qullarının bu cəhdlərinin qarşısı alındı. Əgər həmin materialları yetərinçə araşdırılarsa, 20 Yanvar faciəsinin baş verməsinin bir çox səbəb və məqamları üzə çıxar.

XALQIMIZIN SINAĞA ÇƏKİLDİYİ GECƏ

20 Yanvar faciəsindən bizi uzun illərin zaman məsafəsi ayırır. Üstündən neçə vaxt keçməsinə baxmayaraq, xalqımız şəhidlərini həmişə hörmətlə yad edir, xatirələri qarşısında ehtiramla baş əyir. 1990-cı ildən sonra Şəhidlər xiyabanı xalqımızın müqəddəs ziyarətgahına, and yerinə çevrilib. Şəhidlərin qəbirüstü abidələri mərmərdən düzəldilib. Məzarların arasında səlqiə ilə gül kolları və çiçəklər əkilib. Təkcə 20 Yanvarda deyil, başqa günlərdə də həm uşaq bağçalarında tərbiyə alan körpələr, həm orta məktəblərdə təhsil alan şagirdlər müəllimlərinin müşayiəti ilə əllərində qərənfil dəstələri and yerimiz olan Xiyabana gəlir, şəhidlərin məzarını ziyarət edirlər. Bütün rəsmi bayramlar Şəhidlər xiyabanındakı "Əbədi məşəl" abidəsinin önünə əklilin qoyuluşundan başlanır. Həmçinin respublikamıza gəlmiş rəsmi qonaqlar da Xiyabana ziyarət edir, şəhidlərin məzarları üzərinə tər qərənfillər düzürlər.

Azadlığımız və müstəqilliyimiz uğrunda şirin canlarından keçmiş şəhidlər Xiyabanda dəfn olunduqdan sonra demək olar ki, hamı bu müqəddəs yerdə faciə qurbanlarının şərəfinə layiqli bir abidənin ucaldılmasını arzulayırdı. Xalqın şəhidlərə ehtiram ifadəsi olaraq belə bir abidənin ucaldılması isə yalnız 1999-cu ildə reallaşdı. Həmin ilin dekabrında Şəhidlər xiyabanında "Əbədi məşəl" abidəsinin açılış mərasimi keçirildi. Qısa müddət ərzində düzəldilmiş bu kompleks doğrudan da, yüksək sənətkarlıq nümunəsidir. "Əbədi məşəl" abidəsi sanki Xiyabanı tamamladı, onu daha əzəmətli, daha vüqarlı, daha uca göstərdi. İndi burada yanan əbədi məşəl gecəli-gündüzlü şəhidlərin ruhlarına keşik çəkir. Bu əzəmətli, bu möhtəşəm kompleks xalqımızın 20 Yanvar faciəsində və Qarabağ müharibəsində şəhid olanlara ehtiramının, hörmətinin əbədi ifadəsidir.

Bu gün yeni ailə quranlar da Xiyabana gəlir, şəhidlərin məzarlarını ziyarət edirlər. Onlar gələcəkdə həyata doğulacaq övladlarını şəhidlər kimi cəsur, qorxmaz və vətənpərvər böyüdəcəklərinə and içirlər. Bəli, xalqımız əsrlər, qərinlər boyu azadlığı və müstəqilliyi yolunda qurban gedən qəhrəman övladlarını

həmişə hörmətlə yad edəcək, dönə-dönə xatırlayacaq. Onların ruhu qarşımda həmişə ehtiramla baş əyəcək.

20 Yanvar faciəsinin ildönümü ərəfəsində Şəhidlər xiyabanını ziyarətə gələnlərlə söhbət etdim, onların ürək sözlərini dinlədim. Həmsöhbəti olduğum insanlar bizi sarsıdan, ağrıdan bu faciədən göz yaşları içində, yana-yana danışdılar.

Rabitəçi peşəsində çalışan Tərhan Qasımova dedi ki, kiçik qardaşım Namiq də 20 Yanvar faciəsinin canlı iştirakçısı və şahidi olub. O dəhşətli gecədə xoş bir təsadüf nəticəsində sağ qalıb. Mən tez-tez Xiyabanı ziyarətə gəlirəm. Şəhidləri unutmamağı heç birimizin mənəvi haqqı yoxdur. Biz daim onları xatırlamağa və yad etməyə borcluyuq. Bu, bizim hər birimizin vətəndaşlıq borcumuzdur. Bilirsinizmi, mən 20 Yanvar faciəsindən bəhs edən bir neçə kitab oxumuşam. Şahidlərin ifadələrindən görürəm ki, o qanlı gecədə sovet imperiyasının əsgərləri həmvətənlərimizə qarşı çox amansız olublar. Rastlaşdıqları dinc adamları qəddarlıqla, vəhşiliklə qətlə yetiriblər. Dəfələrlə şahidi olmuşam ki, müharibələrdə heç vaxt, heç kim həkimlərə, təcili yardım maşınlarına güllə atmır. Amma imperiya əsgərləri o qanlı gecədə təcili yardım maşınlarını da atəşə tutdular. Yaralıların köməyinə tələsən həkimləri gülləbaran edərək öldürdülər. Yaralanmış insanlara kömək etməyə, həyata qaytarmağa imkan vermədilər. Axı görəsən bu insanlar hansı günahın sahibi idilər ki, quldurlar onlarla belə amansız rəftar etdilər? O gecə xalqımız sanki ağır imtahana çəkilmədi. İtirdiklərimiz çox olsa da, biz bu sınaqdan alınacağıq, üzü ağ çıxdıq. Düşmən qarşısında baş əymədik, diz çökmədik. Başımızı dik tutduq, qəddimizi əymədik. O gecə Vətən oğulları əsrlərə sığmayan igidlik, qəhrəmanlıq göstərdilər. Onların göstərdiyi sücaət, hünər və cəsarət həmişəlik olaraq tariximizin səhifəsinə böyük hərflərlə yazıldı. Bütün bu hadisələr göstərdi ki, qeyrətli oğullarımızın damarlarından axan qanda qəhrəmanlıq və cəsurluq toxumları bitib tükənən deyil. İstənilən an, istənilən vaxt şərait yaranan kimi o toxumlar pərvəriş tapıb cücərə bilər. Həmin gecə xalqımızın oğul və qızlarının qanı tökülsə də, məğlub olmadıq. Azadlığımız və müstəqilliyimiz yolunda qurban verdik. Tariximizin gərgin və şərəfli günlərini yaşadıq. Məğlub olansa sovet imperiyası və onun öz və-

təndaşlarına güllə atan amansız və qaniçən əsgərləri oldu. İnam-ram ki, xalqımız azadlığı uğrunda qurban getmiş şəhid oğul və qızlarını həmişə xatırlayacaq, hörmətlə yad edəcəkdir.

Qarabağ müharibəsinin od-alovundan keçmiş polkovnik Ramiz Cəfərovun da əsəbləri tarıma çəkilmədi. Baş vermiş qanlı hadisələrdən sonra hələ də özünə gəlməmiş polkovnik bu faciəni törədənləri ittiham edərək dedi ki, ölkəmizin başqa vətəndaşları kimi mən də bu dəhşətli faciəni ürəkağrısı ilə, göz yaşları ilə qarşıladım. O soyuq qış gecəsində, xalqımızın övladlarını amansızlıqla qətlə yetirənləri lənətlədim. Şəhidlərin dəfn mərasimində yaxından iştirak etdim. O hüznü, o kədərli günlərdə acı göz yaşları axıtdım. Allah bir daha xalqımıza belə dəhşətli faciələr göstərməsin. Belə qanlı hadisələr sübut etdi ki, öz xalqına, öz vətəndaşına qarşı amansız olan belə bir dövlət, belə bir ittifaq çox yaşaya bilməz. Onun məhvi, süqutu labüddür.

Bəli hər şey polkovnik Ramiz Cəfərovun dediyi kimi də oldu. Dünyanı sarsıdan 20 Yanvar faciəsindən il yarım sonra 70 ildən çox xalqları əsarətdə, işğal altında saxlayan SSRİ adlı imperiya dağıldı, süqut etdi. Siyasi səhnədən silinərək tarixin arxivinə çevrildi. Onun tərkibində olan respublikaların xalqları isə tarixi keçmişinə dönərək müstəqilliyə və azadlığa qovuşdu.

Dil-ədəbiyyat müəlliməsi Afət Əhmədovanın da ürəyi dolu idi. Ömrünün ahıl çağlarını yaşayan Afət xanım dedi:

- Hər bir xalq tarixinə qanlı yazılmış faciəli hadisələri yaxşı öyrənməli, yadda saxlamalı və unutmamalıdır. Biz müntəzəm olaraq dərs prosesində başımıza gətirilən qanlı faciədən bəhs edirik, bu barədə şagirdlərə ətraflı məlumatlar veririk. Tez-tez bu mövzuda inşa müsabiqələri keçiririk. Çalışırıq ki, böyüməkdə olan gənc nəsil yaxın keçmişimizdə baş verən tarixi hadisələrin mahiyyətini dərinlən dərk etsinlər. Dostu, düşməni yaxşı tanı-sınlar. Şagirdlərlə birlikdə vaxtaşırı Şəhidlər xiyabanını ziyarət edirik, şəhidlərin məzarları üzərinə gül-çiçək dəstələri qoyur, onların xatirəsini hörmətlə yad edirik. Bilirsinizmi, 20 Yanvar faciəsi son doxsan illik tariximizdə baş verən ən dəhşətli və qanlı bir faciədir. Bu elə bir tarixi hadisədir ki, uzun illər, əsrlər və qərinələr boyu zaman-zaman xatırlanacaq, anılacaq.

20 YANVAR FACİƏSİ DÜNYA MƏTBUATININ SƏHİFƏLƏRİNDƏ

20 Yanvar faciəsi xalqımızın tarixinə qəhrəmanlıq və igidlik səhifəsi kimi yazılıb. Bu danılmaz bir faktdır ki, Qanlı şənbə gecəsində oğul və qızlarımız ölümün gözünə dik baxdılar. Xalqımızın cəsur övladları sovet əsgərinin nə tank və digər zirehli texnikasından, nə də onun odlu güllələrindən qorxdular. Bu qanlı və dəhşətli faciə tariximizin ən şərəfli səhifələrindən biridir. Həmin gün yurddaşlarımız xalqımızın azadlığı və müstəqilliyi yolunda şirin canlarından keçib şəhid oldular.

Böyük və müdrik xalqımız Şəhidlər xiyabanını and yerinə, ziyarətgaha çevirdi. Bu tarix xalqımızın yaddaşında əbədi yaşayacaq. Həmin qanlı 20 Yanvar gecəsində azğınlaşmış imperiya əsgərlərinin ölkəmizin paytaxtı Bakı şəhərində törətdiyi dəhşətli faciə, axıtdıqları günahsız qanlar və onlara qarşı əliyalın dayanmış insanların polad iradəsi, dəyanəti və qəhrəmanlığı dünyanı heyrətə gətirmişdi. Nə qədər qapalı olsa da, xarici ölkələrin in-

formasiya agentlikləri, mətbu orqanları xalqımızın başına gətirilən bu dəhşətli faciədən xəbər tutaraq öz münasibətlərini, öz mövqelərini bildirmişdilər. Bu amansızlığa, bu haqsızlığa, bu faciəyə öz etirazlarını ifadə etmiş, imperiya əsgərlərinin qanlı əməllərini lənətləmişdilər. Xalqımızın azadlıq mübarizəsini isə alqışlamış, yüksək qiymət və dəyər vermişdilər.

Dünya mətbuatında 20 Yanvar haqqında yazılan bəzi məqalə və informasiyalardan kiçik parçaları oxucuların diqqətinə çatdırmaq istəyirəm. Bu informasiyalar həmcə kiçik olsa da, mənaca, mahiyyətə çox dolğundur. Sözlər, fikirlər həqiqəti əks etdirir.

“Bu dəhşətli hərbi əməliyyatı 70 illik imperiya əsarətindən qurtulmaq üçün ayağa qalxmış Azərbaycan xalqının coşqun mübarizə əzminin imperiyanın qəlbində yaratdığı qorxu xofunun nəticəsi kimi də izah etmək olar. Ordunun şəhərə hücumu zamanı günahsız insanların vəhşicəsinə güllələnməsi, tankların adamları öz tırılları altında əzib keçməsi, qışın soyuq, şaxtalı gecəsində tonqallar ətrafında qızınan dinc azərbaycanlıların üzərinə hücumu keçərək cəsədlərini tanınmaz hala salması bütün dünya ictimaiyyəti tərəfindən nifrət və qəzəblə qarşılanıb pislənməlidir”.

*(İngiltərə, “Guardian” qəzeti,
22 yanvar 1990-cı il).*

“Yanvarın 20-də və 21-də təşkil edilən yürüşlər, 22-də keçirilən kütləvi dəfn mərasimi hər cür mitinqləri qadağan edən fəvqəladə vəziyyətə qarşı açıqdan-açığa meydan oxumaqdır. Şəhidlər xiyabanında keçirilən dəfn mərasimi “Moskva” mehmanxanasının yuxarı mərtəbələrində yerləşdirilmiş xüsusi nəzarətçilər və snayperlər tərəfindən diqqətlə izlənilirdi. Bütün sərt mənəvlərə və təhlükəli nəzarətə baxmayaraq, qeyrətli insanlar şəhidlərin xatirəsinə layiq dəfn mərasiminin keçirilməsinə nail oldular”.

*(“Los-Anceles Tayms” qəzeti,
23 yanvar 1990-cı il).*

“Kremlin 20 Yanvar qırğınlarını guya “millətçi üsyan”ı yadırmaq adı altında keçirtməsi boş cəfəngiyyatdan başqa bir şey deyildi. O vaxt Azərbaycanda Moskvanın uydurduğu “islam fundamentalizmi”indən əsər-əlamət belə yox idi. Şəhidlər xiyabanında azərbaycanlılarla yanaşı vəhşi rus imperiyasının qurbanı olmuş ruslar, tatarlar, yəhudilər, ləzgilər və digər millətlərin nümayəndələri də dəfn olunmuşdur. O gün rus tanklarının tırtıllarının altında qalmış B.Vasilyevin, B.V.Yermiçyevin qırmızı örpəyə bürünmüş tabutları da Azərbaycan oğullarının çiyinlərində böyük hörmət və ehtiramla Xiyabana gətirildi, milli azadlıq uğrunda mübarizədə qəhrəmancasına həlak olmuş öz azərbaycanlı qardaş və bacıları ilə bir yerdə torpağa tapşırıldı. Əgər azərbaycanlılar fundamentalist olsaydılar, rusları və yəhudiləri Şəhidlər xiyabanında dəfn edərdilermi?”

*(Nyu-York Tayms” qəzeti,
fevral, 1990-cı il).*

“Bakının işğalından sonra öz torpağına bütün varlığı ilə bağlı olan hər bir azərbaycanlının qəlbində Moskvaya və Mixail Qorbaçova qarşı dəhşətli bir nifrət hissi yaranmışdı. Vaxtilə rus imperiyasının müstəmləkəsi olan Azərbaycan indi öz suveren və demokratik hüquqlarını bərpa edir. Öz azadlıq və müstəqilliyi uğrunda mübarizə aparır. İndi adi satıcıdan tutmuş hakimiyyət nümayəndələrindənək uşaqlı-böyüklü hamı dərk edir ki, Moskva öz hüquqlarının bərpası uğrunda ayağa qalxmış milləti susdurmaq üçün Bakıya qoşun yeridib, günahsız qanlar töküüb”.

*(“Nyu-York Tayms” qəzeti,
18 fevral 1990-cı il).*

Xalqımızın başına gətirilən dəhşətli faciədən bəhs edən bu kiçik parçaları sətir-sətir oxuduqca hiss edirsən ki, müxtəlif ölkələrin aparıcı mətbuatı bu qanlı faciəyə çox həssaslıqla yanaşmış və həqiqəti yazmışlar. İmperiya rəhbərliyinin xalqımıza qarşı uydurduğu yalan və iftiraları açıqdan-açığa ifşa etmiş, onların saxtakarlığını üzə çıxarmışlar.

MƏCNUNUN LEYLİSİ – İLHAMIN FƏRİZƏSİ

İstər Azərbaycan, istərsə də, dünya ədəbiyyatı tarixini və rəqlədikcə burada ilahi eşqin, sədaqətin, saf və ülvi məhəbbətin şəninə, tərənnümünə həsr olunmuş yüzlərlə, minlərlə əsərlərin, roman və poemaların, şeir və qəzəllərin qələmə alındığını görürük. Bəlkə də bu mövzuda yazılmış kitabları, əsərləri oxumağa bir insan ömrü bəs etməz. Böyük ustalıqla nəzmə çəkilmiş, sətir-sətir yazılmış bu əsərlərdə aşıqın sevgisinə, sevgilisinə necə də sadıq qaldığını, hətta, onun yolunda ölümə belə hazır olduğunu çox aydın şəkildə hiss edirik. Eşq, məhəbbət, sevgi ədəbiyyatın daimi, sönməyən məşəlidir, necə deyirlər, əbədi mayakıdır, əbədi mövzudur. Həmişə onunla yol yoldaşdır. Əl-ələ, çiyin-çiyinə verib əsrlərcə yol gedirlər, yol gəlirlər. Nə o yorulur, nə də bu. Onlar sanki səmanın ənginliklərində süzən bir qartalın qoşa qanadlarıdır.

Ədəbiyyatı məhəbbət, eşq, sevgidən, eşqi, məhəbbəti, sevgini isə ədəbiyyatdan ayırmaq olmaz. Sanki onlar dünyaya əkiz doğulublar. Neçə illərdir, neçə qərinələrdir ki, yanaşı addımlayırlar. Bu mövzu heç vaxt dəbdən düşmür, köhnəlmir, “qocalmır”, unudulmur. Əsrlər, qərinələrcə gəlimli-gedimli olan bu yollar həmişə açıqdır. Bu yolda həmişə yolçular var. Bu yolları

heç vaxt toz-torpaq basmır. Bu yollar həmişə tərəvətlidir, canlıdır, işləkdir. Məhəbbət, eşq və sevgi qarşısında heç vaxt qırmızı işıqlar yanmır. Bu yollarda yanan işıqların rəngi həmişə yaşıldır.

Öz sevgilisi yolunda şirin canından keçmiş aşıqlər də heç vaxt unudulmur, yaddan çıxmır. İndiki sevənlər də, sevilənlər də həmişə özlərini onlara oxşatmağa, onlar kimi sevməyə və sevilməyə çalışırlar. Amma təəssüflər ki, heç də hər şey həmişə yaxşı alınmır. Sevgililər bir-birilərinə qovuşa bilmirlər, bir-birilərinə həsrət qalırlar. Sevgi, məhəbbət və eşq yolunda, eşq odunda yanıb, külə dönürlər. Məhəbbətləri naminə şirin canlarından keçib faciəli şəkildə ölürlər, əbədiyyətə qovuşurlar. Gəder-gəlməz yollardan geri dönmürlər. Əsli və Kərəm, Leyli və Məcnun, Romeo və Cülyetta, Yusif və Züleyxa və yüzlərlə onlara bənzəyənlər kimi.

Leyli və Məcnun hekayəsi heç vaxt sevib-sevilənlərin dilin-

dən düşmür. Əfsanəyə, mifə dönmüş bu məhəbbət dastanı illər, əsrlərdir ürəklərdə, könüllərdə, qəlblərdə yaşayır, sevən və sevilən ürəkləri fəth edir. Azərbaycanın görkəmli, cahanşümul şairləri, ədəbiyyat tarixində xüsusi yeri və

çəkisi olan Nizami Gəncəvi və Məhəmməd Füzuli kimi söz ustaları, həmçinin qoca şərqi neçə-neçə şairləri – Əlişir Nəvai və başqaları bu ilahi eşqi nəzmə çəkmişlər, bu ülvə məhəbbəti qələmlərinin qüdrəti ilə tərənnüm etmişlər. İki gəncin o saf məhəbbətini, heç vaxt ürəklərdə sönməyən sevgisini vəsf edərək “Leyli və Məcnun” poemasını qələmə almışlar. Bu əsərlər zamanın sərt sınaqlarından keçərək oxuna-oxuna, sevilə-sevilə, əzizlənə-əzizlənə bu günümüze qədər gəlib çatmışdır. Və yəqin ki, saf, ülvə məhəbbəti tərənnüm edən bu poemalar hələ neçə qərənələri, neçə əsrləri geridə qoyacaq, qoca dünyanın bir çox gərdislərinə sinə gərəcəkdir. Azərbaycanın həmişəyaşar və dahi bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyov da ölməz “Leyli və Məcnun” opera-

sını bəstələmişdir. Sanki bu ilahi eşqə, saf məhəbbətə yeni nəfəs vermişdir. Bu gün hər kəs bu operaya böyük maraqla, sonsuz sevgiyə baxır. Neçə əsr bundan əvvəl baş verən bu hadisə, sonu faciə ilə bitən bu məhəbbət, eşq dastanı illər keçəndən, zamanlar ötəndən sonra mifə və əfsanəyə dönərək ürəyimizə, qəlbimizə hopur, yaddaşımızda dərin və heç vaxt silinməyəcək izlər qoyur.

Dəhşətli 20 Yanvar faciəsində sanki yaddaşımız yenidən təzələndi. Bu qanlı hadisələrdə yeni, tükürpədicə, kədər və qəmlə yüklənmiş “Leyli və Məcnun” dastanına bənzər “Fərizə və İlham” dastanı yarandı. Başqa vətənpərvər oğullarımız kimi, İlham da ilk günlərdən fəal surətdə müstəqilliyimiz və azadlığımız uğrunda mübarizəyə qoşulmuşdu. Sovet imperiyasının tankları ölkəmizin paytaxtına soxulanda o da əliyalın sinəsini irəli verənlərdən biri olmuşdu. Sovet əsgərlərinin atdığı odlu güllələr onun sinəsini deşik-deşik etmişdi. İlham mübarizə apardığı müqəddəs amal uğrunda şəhid olmuşdu. Həmin gecə qapıları odlu güllələrlə bərabər qara xəbərlər də döyürdü. İlhamgilin də evlərinə onun həlak olduğu barədə məlumatlar gəlib çatmışdı. Həyat yoldaşının şəhid olduğunu eşidən Fərizə bu acı xəbərdən sarsılmışdı. Ağlayıb acı göz yaşları axıtsa da, heç yerdə, heç nə ilə özünə təskinlik tapa bilmirdi. Ona təskinlik vermək istəyənləri də eşitmək istəmirdi. Öz aləminə qapılıb qalmışdı. Qoynunda dünyaya göz açdığı bu həyatda İlhamsız günlər yaşamaq istəmirdi. Çünki, İlhamı ürəkdən sevmişdi, ona qəlbən, ruhən bağlanmışdı. İlhamın ölümü onun ürəyinə çalın-çarpaz dağlar çəkmişdi. İndi onsuz nəfəs belə almaq istəmirdi. Həyatını onsuz təsəvvür edə bilmirdi. İlk olaraq fikrinə və ağına gələn bu oldu ki, özünü öldürsün və İlhamla bir məzarda dəfn olunsun. Qoy ruhları əbədi olaraq qovuşsun, bir yerdə olsun. Çox götür-qoy etmədən İlhamı qovuşmaq üçün Fərizə ölümə qarşı üsyan qaldırdı, qorxmadan, çəkinmədən ona meydan oxudu. Və nəhayət, sonda ölümə güc gəldi, özünə qəsd etdi. Əbədi ayrılığa dözmədi. Haqq dünyasında sevgilisi ilə görüşə tələsdi. Yaxınları, qohumları onları bir məzarda dəfn etdilər. Sevgililər əbədi olaraq qovuşdular. Fərizə son arzusuna, son istəyinə də çatdı.

Bax beləcə, qanlı 20 Yanvar faciəsində eşqə, sevgiyə, məhəbbətə sədaqət nümunəsi olan “Fərizə və İlham” dastanı yarandı. Bu dastanı eşidən, oxuyan hər kəs Fərizənin sevgisinə, məhəbbətinə, hünərinə və qeyrətinə heyran qaldı, ona əhsən dedi. Cəsarəti qarşısında diz çökdü, baş əydi. Fərizə ilə İlham sadiqlik və sədaqətin, ülvi və saf sevginin, məhəbbətin rəmzinə çevrildilər. İlahi eşqin, məhəbbətin zirvəsinə yüksəldilər. Hər kəs üçün bir nümunə, bir örnək oldular. Leyli və Məcnunun ruhu təzələndi.

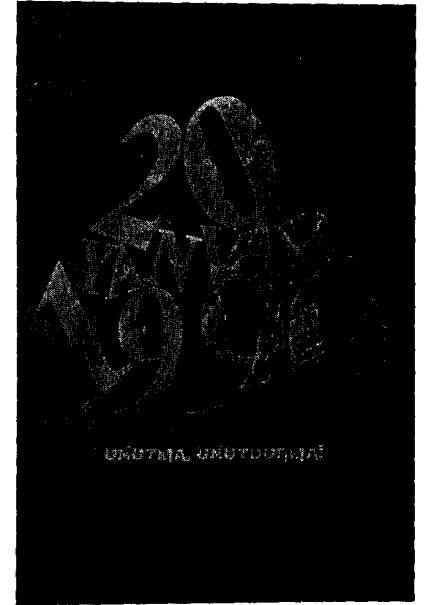

Dəfələrlə şahidi olmuşam ki, Şəhidlər xiyabamna gələnlər ən çox ayaqlarını İlham və Fərizənin məzarları önündə saxlayırlar. Bir dəqiqəlik sükutla onların ruhunu yad edir, hər ikisinin sevgisi, sədaqəti və məhəbbəti qarşısında baş əyirlər. Bir-birini sevən gənclər onlar kimi sədaqətli olmağa çalışır, onlardan nümunə götürürlər.

20 YANVAR FACİƏSİNDƏN BƏHS EDƏN KİTABLAR HAQQINDA BİR NEÇƏ SÖZ

20 Yanvar faciəsi ürəyimizə o qədər yaxın, o qədər ağrılıdır ki, üstündən illər keçməsinə baxmayaraq, sanki bu qanlı hadisə lap elə bil dünən, srağagün olub. Tankların gurultusu, avtomatların şaqıltısı, güclü atəş səsləri, küçələrin al-qana boyanması, insanların bir-birinə dikilən qəmli, kədərli və hüznü baxışları, ana-bacılarımızın haray çəkib saçlarını yolması, kütləvi məzarların qazılması; bütün bunlar kino lenti kimi gözlərimiz önündən gəlib keçir. Yaddaşımız təzələnilir, bütün olanları, keçənləri xatırladıqca gözümüzdə yaş gilələnilib yanağımıza süzülür. Şəhidlər xiyabanını ziyarət edə-edə baş daşlarından boylanan şəkillərə baxıram. Onların od-alov püskürən gözlərindən ürəyim odlanır. Fikirləşirəm ki, faciə baş verməzdən əvvəl onlar da bizim kimi adi insanlar idi. Səhər tezdən işə, axşamlarsa evə tələsirdilər. Amma bir gecənin içində qəflətən ömür yolları yarımçıq bitdi. Onlar 20 Yanvar gecəsində Azərbaycan xalqının azadlığı və müstəqilliyi yolunda canlarını qurban verdilər.

Öz qanları ilə adlarını xalqımızın qəhrəmanlıq tarixinə böyük hərfələrlə yazdılar. Beləliklə, hər gün şəhərimizin küçələrində bizimlə çiyin-çiyinə addımlayan adi adamlar bir gecənin içində xalqımızın azadlıq mücahidlərinə, azadlıq qurbanlarına çevrildilər. Yüz illər, min illər sonra tarixin 1990-cı il tarixli 20 Yanvar səhifəsini vərəqləyənlər şəhidlərin qəhrəmanlıq yolları ilə yaxından tanış olacaq, mərdliyi, döyüşkənliyi, mübarizliyi və igidliyi onlardan öyrənəcəklər.

Zamanın çarxı fırladıqca aylar, həftələr dayanmadan ötüb keçir. Yaşanan və arxada qalan keçmiş illər bizi Qanlı şənbə hadisələrindən günbəgün, saatbasaat, anbaan uzaqlaşdırır. Amma illər nə qədər bir-birini əvəz etsə də, üst-üstə qalansa da, 20 Yanvar şəhidləri heç vaxt yaddan çıxmıyacaq, unudulmayacaq. Həmişə hörmətlə anılacaq, ehtiramla xatırlanacaq. Hər dəfə ağrı-acılı o müsibəti xatırladıqca sanki yaddaşımız yenidən və-rəqlənir. O gərgin günlərdə keçirdiyimiz narahat hisslər, kədər dolu notlar yenidən bizi çuğlayır. İllahda ki, 20 Yanvar şəhidləri haqqında yazılmış kitabları və-rəqləyəndə. Bu günə kimi azadlıq qurbanlarının yalnız sətirlərdə, misralarda yaşayan ömür yollarından bəhs edən neçə-neçə kitab işıq üzü görüb. Və elə həmin vaxtdan da bu kitablar əllərimizdən düşmür.

Bəs görəsən xalqımızın yaddaşına qanla yazılmış 20 Yanvar faciəsi hansı əsərlərdə, hansı kitablarda öz əksini tapıb? Başımıza gətirilən bu dəhşətli faciə bugünkü və sabahkı oxuculara hansı formada, hansı məzmununda təqdim olunub? Gələcək nəsillər bu faciəni öyrənmək üçün hansı mənbələrə, hansı kitablara üz tutacaqlar? Yuxarıda sadaladığım bizi narahat bu sualların cavabını axtarmaq üçün çox vaxt itirsəm də, faciədən bəhs edən kitabları tapıb və-rəqlədim.

Dəhşətli 20 Yanvar faciəsindən ilk olaraq bəhs edən, səhifələrində o dəhşətli səhnələri əks etdirən "Qara Yanvar Bakı-1990" kitabı oldu. Yadıma gəlir, evlərə qara xəbər apararaq bu kitab o günlərdə əl-əl gəzirdi. 50 min tirajla çap olunmasına baxmayaraq, həmin günlər kitabxanalarda bu kitabı tapmaq mümkün deyildi. Hamı başımıza gətirilən faciənin tarixini öyrənmək üçün o kitabı axtarırdı, onu oxumaq, səhifələrinə göz gəzdirmək istəyirdi. Üz qabığı qara rəngə boyanmış kitabın qəm və kədərlə yüklənmiş səhifələrini və-rəqləməyə adamın əli də gəlmirdi. Çünki buradakı yazılardan və foto-şekillərdən adamın ürəyinə, qəlbine qan sızır. Dəhşətli, tükürpədicə səhnələrə baxdıqca o gərgin günlərdə baş verən qanlı hadisələri kədər hissi ilə xatırlayırdı. Bu kitabın səhifələrində şəhidlərin qanına boyanmış küçələri görür, ana və bacılarımızın tükürpədicə feryadlarını eşidirdim. Yenə də qulaqlarımızı gəmilərin aramsız

olaraq verdikləri həyəcan dolu fitlərə döyəcəyir, ayaqlarımızın altında qalan gilizlər hər addımda bədənimizi üsüdü, ötimizi ürpəşdirir, ürəyimizi ağrıdır, qəlbimizi göynədir.

Başımıza gətirilən faciəni əks etdirən kitaba, əsasən həmin gərgin günlərdə müxtəlif mətbuat orqanlarında, həmçinin mərkəzi qəzetlərdə dərc olunan yazılar topla-mı. Baş vermiş faciəni ətraflı, geniş və hərtərəfli öyrənmək baxımından "Qara Yanvar Bakı-1990" çox qiymətli və dəyərli bir mənbədir. Dərc olunmuş materiallar faciəni əks etdirən qan qoxulu foto-şekillərlə müşayiət olunur.

Uzun illərdən bəri ağrısını çəkdiyimiz faciəni əks etdirən kitab bu sətirlərlə başlayır: **"Yüz yetmiş həlak olan, dörd yüzə yaxın yaralanan var. Onların arasında qocalar, qadınlar, gənclər və uşaqlar var..."** Qanlı şənbənin ağır nəticələrini göstərən bu qəmli, kədərli cümlələrlə başlanan kitabı o vaxt Azərbaycan SSRİ xalq deputatları hazırlamışdılar. Ön səhifədə onların ad və soyadları yazılmışdı. Oxucuların nəzərinə onu da çatdırıram ki, kitab rus dilində çap olunmuşdu. İllər keçəndən sonra bəlkə bu fakta dodaq büzənələr də tapılar. Deyərlər ki, nə üçün kitab rus dilində işıq üzü görüb? Amma hər şeyə zamanına görə qiymət vermək lazımdır. O vaxtlar biz başımıza gətirilən bu faciəni başqa respublikalara da çatdırmahydıq. Ona görə də, kitab rus dilində çap olunmuşdu. Tam inamla demək olar ki, qısa bir zamanda, gərgin işlərin nəticəsində başa gələn bu kitab çox iş gördü. Və bu gün də, sabah da, on il, iyirmi il, əlli il, yüz

il sonra da “Qara Yanvar Bakı-1990” kitabı öz dəyərində, öz qiymətində qalacaq.

“Şahidlər” kitabı isə 20 Yanvar faciəsinin qaranlıq qalmış səhifələrinə, məqamlarına işıq salır. Qanlı hadisələrdən bəhs edən bu kitabı həyəcanla, narahatlıqla oxuyuruq. Bura əsasən faciənin canlı iştirakçısı olmuş və təsadüfən sağ qalmış, ölümdən qurtulmuş insanların gördükləri və iştirakçısı olduqları hadisələr toplanıb. Şahidlərin söylədiklərini oxuduqca, qanlı hadisələrlə yaxından tanış olduqca sovet imperiyasının iç üzü gözlərimiz qarşısında açılır. Oxucular üçün hadisələrin qaranlıq qalan məqamlarının üstündən qara pərdə götürülür. Açıq qalmış səhnədə

isə hər şeyi aydın görmək çox asandır. Sovet əsgərlərinin oğul və qızlarımızı vəhşicəsinə öldürməsi, tank və digər zirehli texnikaların şəhərimizi necə alt-üst etməsi, bir sözlə baş vermiş qanlı hadisələr bütün çılpıqlığı ilə görünür.

Kitaba, həmçinin respublikamızın görkəmli ziyalılarının, sənət adamlarının qələmə aldığı materiallar toplanıb. “Şahidlər” kitabını tanınmış şair və publisist Hidayət Orucov və Vəli Həbiboglu tərtib edibdir. Kitab haqqında çox söz danışmadan demək olar ki, başımıza gətirilən faciə burada çox əhatəli işıqlandırılıb. Kitabda dəyərli və əhəmiyyətli materiallar dərc olunub. Hadisələrin başvermə tarixini və acı nəticələrini öyrənmək baxımından “Şahidlər” kitabı çox əvəzsiz və qiymətli bir mənbədir.

Azadlıq qurbanlarına əbədi abidə olan “Şahidlər” kitabını vərəqləyib oxuduqca hiss olunur ki, bu qəmli və kədərli sətirlərin mürekkəbinə acı göz yaşları qatılıb. Bu sətirlərə hopan göz

yaşları biz oxucuların da ürəyinə axır, qəlbini göynədir. Ağrı ilə yoğrulmuş göynərti bütün varlığımızı titrədir. Kitabın hər səhifəsindən qulaqlarımıza həyatlarının son nəfəsində “Azadlıq”, “Vətən” deyərək özlərini imperiya tanklarının tırtılları altına atan şəhidlərin səsləri gəlir. Onların şəkillərindən boylanın sual dolu baxışları üzümü zillənir. Qəmli səslə və bir az da ərkyana, pıçıldayaraq soruşurlar: “Bizim qisasımızı cəlladlardan aldığımızı? Qanımız yerdə qalmadı ki? Qaniçən cəlladları haqqın məhkəməsinə çəkə bildinizmi?” Bu suallar qarşısında susub dayanırıq. Axı necə cavab verəsən onların suallarına? Nə deyib təskinlik verəsən şəhidlərə? Kitabı oxuduqca hiss edirsən ki, sanki şəhidlər hər gecə bir yerə yığışib dərdləşir, söhbətləşirlər. Yarası ağır və dözülməz olanlara təskinlik verirlər. Naməlum şəhidlər isə dinib-danışmırlar, yerlərində sakitcə uzanıb yatırlar. Neyləsinlər, axı onları burada heç kim tanımır. Nə adları, nə də soyadları bilinir.

Haqqında qısaca söhbət açdığımız “Şahidlər” kitabının müəllifi yazıçı Rafiq Səməndərdir. Müəllif bu kitabı qələmə alarkən, sətirləri, misraları bir-birinin ardınca muncuq kimi, ağ vərəqlər üzərinə düzərkən çox orjinal və yaddaqalan formalardan bəca rıqla istifadə etmişdir. Şahidlərin yaşadıkları ömür yollarından, faciəli və şərəfli ölümlərindən söhbət açan yazıçı Rafiq Səməndər oxucusunu yormur, baş verən hadisələri dolayı, üzücü, yorucu yollarla deyil, birbaşa nəql edir. Hər bir şəhid ayrı-ayrılıqda keçdiyi şərəfli ömür yolunun özünəməxsus portret cizgiləri ilə oxucuya təqdim olunur. Yazının qələmə aldığı kədərli, iztirablı səhnələrlə tanış olduqca fikirləşirəm ki, yəqin bu sətirləri yazanda Rafiq qardaşımızın əli titrəyib, bu kədərli sözlər ürəyindən, qəlbindən çətinliklə keçib, qəhər onu boğub, acı göz yaşlarını yanaqlarını isladıb. Əgər belə olmasaydı, yəqin ki, bu cür ağrı-acılı, kədər dolu sətirlər doğula bilməzdi.

Xalqımızın qəm yükünü daşıyan kitab oxuculara bu sətirlərlə təqdim olunur: **“Şahidlər” kitabı əsrlərdən bəri əyilən, küsdürülən taleyimizin qara aynasıdır. 1990-cı ilin ömrümüzə yazılan qanlı, tufanlı, leysanlı günləri qəlbimizdə yanan əbədi bir məşəlidir. Bu məşəlin alovu ömrümüz olanı, nəsillər dəyişəni yandıracaq bizi...”**

Kitaba hörmətli şairimiz Bəxtiyar Vahabzadə qələmə alınan materialların ruhuna uyğun ön söz yazıb. Başımıza gətirilən faciədən ürəkağrısı ilə, yana-yana danışan şair sözünü bu sətirlərlə tamamlayır: **“Şəhidlərimiz haqqında yazılan hekayətlər həm də gələcək nəsillər üçün ibrət dərşidir. Qoy onlar bizim kimi sadələvh olmasınlar, xeyiri şərdən, ağı qaradan, dostu düşməndən ayıra bilsinlər. Bilsinlər ki, yaşadıkları qarmaqarı-şığı, diplomatiya, hiylə zəmanəsində hər gün, hər saat ayıq və kəsərli olmasalar, hadisələrin axarını əvvəlcədən görə bilməsələr bizim kimi onların da başına müsibətlər açılar, tarix səhnəsindən silinə bilərlər”**.

İnanıram ki, yazıçı Rafiq Səməndərin min bir əzab-əziyyətlə, göz yaşları içində yazdığı “Şəhidlər”i həm bu günün, həm də gələcək nəsillərin stolüstü kitabı olacaq. Sabahımızın oxucuları da onun səhifəsinə kədər dolu baxışlarla boylanacaq və faciənin baiskarlarına nifrətlər, lənətlər yağdıracaqlar.

Jurnalist Qulu Kəngərli-nin qələmə aldığı “Qara Yanvar Şəhidləri” kitabı da baş vermiş faciəni öyrənmək, dərk etmək baxımından çox dəyərli və qiymətli-dir. Kitabda əsasən 1990-cı il 20 Yanvar faciəsində tək-cə Bakıda deyil, eləcə də Lənkə-randa, Neftçalada, Gəncədə, Sədərəkdə və başqa rayonlarda azadlığımız və müstəqilliyimiz uğrunda qurban getmiş şəhidlərin ömür yolları ətrafı işıqlandırılıb. Kitabın üz qabığında ön planda qara çarşablı gözləri kədər və qəm dolu olan ananın qabarıq obrazı verilib. Onun fonunda verilmiş şəkil isə şəhidlərin izdihamlı dəfn mə-

rasimindən çəkilib. Azadlıq qurbanları haqqında olan materiallar həm rus, həm də Azərbaycan dilində dərc edilib.

Kitabın ilk səhifəsi şəhid Abbasov Zöhrab Heydərelə oğlunun keçdiyi ömür yolundan və sovet imperiyasına qarşı apardığı mübarizədən bəhs edir. Materialı oxuduqca öyrənirik ki, Zöhrab da başqa oğullarımız kimi, səsinə xalqımız haqq səsinə qoşmaq üçün o müdhiş gecədə 11-ci Qızıl ordu meydanına gəlib. Və burada imperiya əsgərləri başqa yurddaşlarımız kimi onu da son dərəcə amansızlıqca, qəddarlıqla avtomatın qundağı və küt alətlə qətlə yetiriblər. Azadlığımız uğrunda gedən mübarizədə bir Vətən oğlunun da ömür kitabının son səhifəsinə “ölüm” sözü burada yazılıb.

Ürəkləri dağlayan bu kitabda 148 şəhidin nakam taleyindən söhbət açılır. “Qara Yanvar Şəhidləri”ndə həmçinin 2 naməlum şəhidin naməlum taleyindən də qısaca söhbət açılır. Kitabın ən yaxşı, ən dəyərli və qiymətli tərəfi odur ki, son səhifələrdə 20 Yanvar faciəsi haqqında ingilis, ərəb və fars dillərində qısa məlumatlar verilib. Beynəlxalq ictimaiyyətə baş verən faciə barədə əsl həqiqət çatdırılıb. Qoy dünya ictimaiyyəti oxuyub görsün ki, xalqımız o günlərdə necə ağır, necə dəhşətli bir faciəyə düşmüş olub. Başdan-ayağa silahlanmış və son dərəcə amansız, qəddar olan sovet əsgərləri ilə əliyalın üz-üzə qalıblar. Cəsarət və hünərləri ilə, şəhid olmaları ilə bu quldurlara qalib gəlib, ölməzlik zirvəsinə yüksəliblər.

Kitabın səhifələrində belə odlulu-aloğlu ittiham dolu sətirlər də var: **“...Sizcə bütün bunları unuda bilərikmi? Sizcə Primakovun, Girenkonun, Mixaylovun, Ə.Vəzirovun, M.Məmmədovun, Ə.Daşdəmirovun “Bakıda fəvqəladə vəziyyət tətbiq edilməyəcək” and-amanları qanlı Bakı faciəsinin ilk səhifələri deyildimi? Sizcə hərəkata “islam fundamentalizmi” adı qoyan ölkə rəhbərliyinin çıxışlarını tarix unudacaqmı?”**

İnanırıq ki, “Qara Yanvar Şəhidləri” kitabı onu oxuyanların yaddaşına dərin iz salacaq. Çünki bu kitab xalqımızın başına gətirilən faciədən, dəhşətli hadisələrdən, şərəf və ləyaqət dolu tarixindən bəhs edir.

Əlirza Sayılovun “Ucalıq” kitabını da həyəcənsiz oxumaq olmur. “Araz” nəşriyyatında çapdan çıxmış bu toplu dəhşətli

20 Yanvar faciəsindən düz on bir il sonra işıq üzü görüb. Müəllif kitabını oxuculara bu sətirlərlə təqdim edir: **“Bu kitab müqəddəs bir mövzuyu həsr olunub. İndi doğma Azərbaycanımızın elə bir guşəsi yoxdur ki, orada müqəddəs şəhid məzarları olmasın. İgidlərimiz, ərənlərimiz illərlə mübarizə aparıblar, neçə-neçə oğullarımız bu yolda canlarından keçiblər”**.

Bu topluda xalqımızın başına gətirilən dəhşətli hadisələr, qanlı faciələr xronoloji ardıcılıqla qələm alınıb. 1987-ci ilin noyabrında ermənilərin xalqımıza qarşı atdığı ilk məkrli addımdan ta 20 Yanvar faciəsinə qədər baş verən hadisələr bir-birinin ardınca sıralanıb. 20 Yanvar faciəsinin ağrı-acısından, dəhşətli nəticələrindən isə daha geniş və ətraflı yazılıb.

Kitabda, həmçinin Şeyxülislam, Qafqaz Müsəlmanları Ruhani İdarəsinin sədri Hacı Allahşükür Paşazadənin 21 yanvar tarixində keçmiş SSRİ-nin keçmiş başçısı, 20 Yanvar faciəsinə fərman verən Mixail Qorbaçova müraciəti də dərc olunub.

“Ucalıq” kitabının səhifələrində “Müdhiş gecə”, “Səhər”, “Xəbərdarlıq edilmədən açılan atəş”, “Qərənfil yağışı” başlıqları ilə dərc olunmuş məqalə və oçerklərdə 20 Yanvar faciəsinin dəhşətləri bütün çıpaqlığı ilə əks olunub.

“Dünyamızın 20 Yanvarı” kitabının müəllifi Hacı Niftalı Şıxlardır. Tirajı 500 ədəd olan bu kitab 2010-cu ildə “Müəllim” nəşriyyatında çapdan çıxıb. Adından da görüldüyü kimi bu toplu da sovet imperiyasının xalqımızın başına gətirdiyi dəhşətli 20 Yanvar faciəsindən bəhs edir. Elə kitabın üz qabığındakı şəkil faciənin ağrı-acısından xəbər verir. Şəkildəki gənc Şəhidlər xiyabanındakı məzarlardan birinin önündə dayanıb ağlayır, acı göz yaşları axıdır. 92 səhifəlik bu toplu oxucuların üzünə müəllifin bu qeydləri ilə açılır: **“Bu kitabı sağlam düşüncə ilə almağa da, oxumağa da tələsin. Amma nəticə çıxarmağa tələsməyin. Dərindən düşünüb sonra nəticə çıxarın”**. Faciəmizdən bəhs edən bu topluda 9-cu məzarda bir qolu dəfn olunmuş Sadıqov Yusif Allahverdi oğlunun faciəli taleyindən oxuculara ətraflı məlumat verilir. Kitabın hər səhifəsindən hər sətirdən ürəymizə, qəlbimizə qəm süzülür, kədər axır.

Şakir Yaqubovun 1992-ci ildə çapdan çıxmış “Mən şahidəm ki...” kitabı da 20 Yanvar hadisələrinə həsr olunub. Başımıza

gətirilən faciədən bəhs edən bu kitab 57 səhifədən ibarət olsa da, qalın toplular qədər dəyərli və qiymətlidir. Kitab oxucuların üzünə Otto Bismarkın bu sözləri ilə açılır: **“İnqilabı dahilər hazırlayır, fanatiklər həyata keçirir, nəticəsindən bəhrələnen isə fırıldaqçılar olur”**. Müəllif qələmə aldığı kitabda 20 Yanvar hadisələrindən əlli gün əvvəl ölkəmizdə baş vermiş hadisələrdən ətraflı söz açır.

“Qara yanvar: əvvəl və sonra” məqaləsini oxuduqca qanlı faciə ərəfəsində ölkəmizdə baş verən hadisələrlə yaxından tanış oluruq. Bu qiymətli və dəyərli toplunu vərəqlədikcə bizi bu dəhşətli faciəyə aparən səbəbləri dərindən öyrənirik. Kitab bu cümlələrlə tamamlanır: **“ Ən axırda... 1992-ci ilin əvvəlləridir. Nəinki SSRİ prezidenti, heç SSRİ-nin özü də yoxdur. İlahi, yəni yenə bu qan yerdə qalacaq”**. Sözlərindən görüldüyü kimi, kitabın müəllifi də şəhidlərin qanının hələ də yerdə qalmasından çox narahatdır.

“20 Yanvar faciəsi və rabitəçilər” kitabı da adından görüldüyü kimi Qanlı şənbə hadisələrində, həmin dəhşətli və faciəli gecədə şəhid olmuş rabitəçilərdən bəhs edir. Bu toplunun tərtibatçısı Müşfiq Əmirov və Mədət Coşqundur. Kitaba əsasən həmin qanlı gecə şəhid olmuş rabitəçilər haqqında materiallar toplanıb. 22 yaşlı Sevda Salayeva Bakı Şəhərlərarası Telefon Stansiyasında telofonçu peşəsində çalışırdı. O, da 20 Yanvar gecəsində imperiya əsgərlərinin gülləsinə tuş gəldi. “Puç olan arzular” yazısı onun ömür yoluna həsr olunub.

Əlyusif Qocamanov, İsabala Bayramov, Sahib Həsənov və başqa rabitəçilər də dünyanı dəhşətə gətirən 20 Yanvar hadisələrində azadlığımız və müstəqilliyimiz uğrunda şəhid olublar. Kitabda, həmçinin Qanlı şənbə hadisələrinin iştirakçısı olmuş rabitəçilərin ağrı-acılı xatirələri də yer alıb.

1997-ci ildə işıq üzü görmüş “Qara gündəlik” kitabında da 20 Yanvar faciəsinin ağrı-acılarından yazılıb. Kitabın müəllifi İsmayıl Vəliyevdir. Bu toplu sovet imperiyasının xalqımızın başına gətirdiyi dəhşətli 20 Yanvar faciəsindən yeddi il sonra qələmə alınıb. Başqa kitablarda olduğu kimi, burada da 20 Yanvar hadisələrinə gedən qanlı yol, həmin günlərdə baş verən dəhşətli hadisələr ardıcılıqla işıqlandırılıb. İndi bu kitabı vərəqləyib oxu-

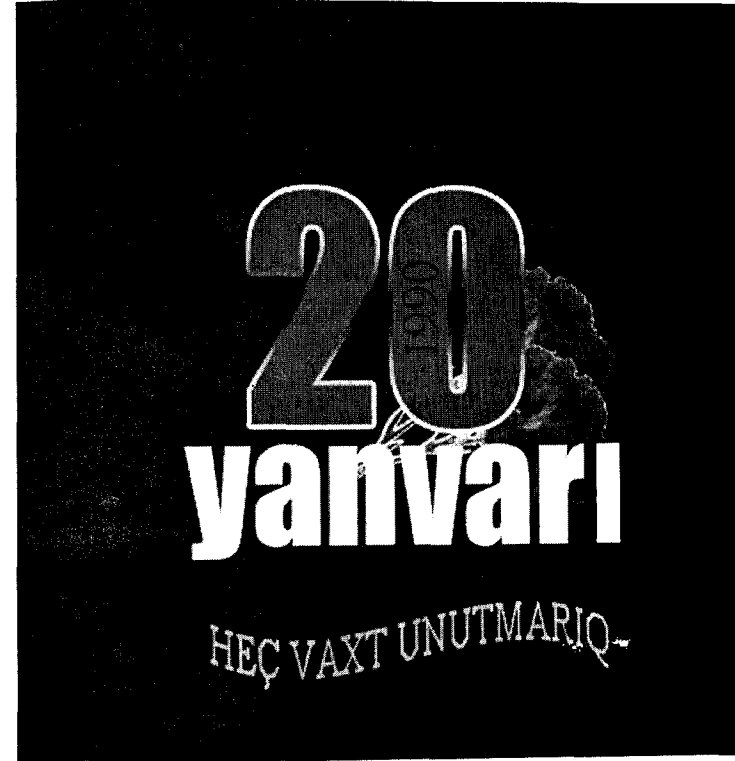
yan hər kəs həmin dövrdə baş vermiş qanlı-qadalı hadisələr haqqında geniş məlumat öyrənə bilər. 1990-cı il yanvar ayının 1-dən mart ayının 1-nə qədər olan dövrü əhatə edən bu toplu, Qanlı Şənbə hadisələrini öyrənmək baxımından da çox qiymətlidir. Həm 20 Yanvar faciəsinə qədərki olan dövr, həm qanlı gecə və ondan sonra cərəyan edən hadisələr kitabda çox geniş və əhatəli şəkildə verilib.

Müəllif kitabı çapa hazırlayarkən yeri gəldikcə "Şit" təşkilatının hərbi ekspertlərinin hesabatından da bəhrələyib. Bu hesabatda imperiya əsgərlərinin 20 Yanvar gecəsində törətdiyi vəhşiliklər bütün çılpalığı ilə işıqlandırılıb. Hər kəsi dəhşətə gətirən bu faktlarla yaxından tanış olduqca azadlıq və müstəqillik uğrunda şəhid olan oğul və qızlarımızı amansızlıqla qətlə yetirən imperiya əsgərlərinə qarşı kinimiz və nifrətimiz daha da artır.

20 Yanvar faciəsindən bəhs edən bu kitablar sadəcə olaraq oxucuları ağılatmaq, sızlatmaq və kədərləndirmək üçün yazılıb. Bu kitablar hər birimizi düşmənlərimizə qarşı mübariz və bərk olmağa çağırır. Onları vərəqləyib oxuyan hər kəsdə nifrət hissi oyadır, biz oxucuları bu faciəni törədən düşməndən qisas almağa səsləyir. Qanlı yanvar hadisələrinin qaranlıqlarına işıq tutan bu kitablarda faciəni törədən vəhşi, amansız cəlladların ünvanına istənilən qədər ittihamlar var. Haqqında oxuculara qısaca məlumat verdim bu kitabların hamısını ümumi bir xətt, ümumi bir fikir, ümumi bir ideya, bir məqsəd, bir amal birləşdirir; cinayətkar cəlladlar layiqli cəzalarına çatmalıdırlar! Öz qeyrətli oğullarını azadlığı və müstəqilliyi yolunda qurban vermiş Azərbaycan xalqının bu haqlı ittihamı irəli sürməyə tam mənəvi haqqı var.

Başımıza gətirilmiş dəhşətli 20 Yanvar faciəsindən bəhs edən bu kitabları oxuduqdan sonra fikirləşirəm ki, görəsən nə vaxtsa bunların məntiqi davamı olan "Cəlladlar" kitabı yazılacaqmı? Doğma Bakımızın küçələrində at oynadıb gecənin qaranlığında oğul və qızlarımızın sinəsini nişangaha çevirən cəlladların ad və soyadları məlum olacaqmı? Xalq gec-tez övladlarının qatillərini tamyacaqmı? Öz əlləri ilə onları cəzalandıracaqmı?

Zamanını gözləyən bu suallara indi cavab tapmaq elə də asan iş deyil. Kim bilir bəlkə də, nə vaxtsa bu faciəni törədən cəlladları hamı tanıyacaq. Nə vaxtsa "Cəlladlar" kitabı da yazılıb işıq üzünə görəcək. Bu kitabı oxuduqdan sonra isə hər bir şəhidin qatili məlum olacaq. Və mütləq məsuliyyətə cəlb ediləcək, haqqın məhkəməsinə veriləcək.

Onda şəhidlərimizin göylərin dərinliklərində dolaşan narahat ruhları dinclik tapacaq, məzarlarında rahat uyuyacaqlar. Elə biz də bundan təskinlik və rahatlıq tapacağıq. Ondan sonra Şəhidlər xiyabanına daha da başıuca və alnıcaq gələcəyik.

ZİYALILARIMIZIN 20 YANVAR FACİƏSİ HAQQINDA FİKİRLƏRİ

İstər 20 Yanvar günlərində yaramızdan hələ isti qanlar axdığı çağlarda, istərsə də sonrakı ağrılı, üzüntülü vaxtlarda yazıçı və şairlərimiz, jurnalistlərimiz əllərini üst-üstə qoyub boş-boşuna oturmamışdılar. Onlar böyük çətinliklərlə də olsa, müxtəlif mətbuat səhifələrində bu faciə barədə odlu-alovlu çıxışlar edir, yüksək tribunallardan danışirdilər. Dəyərli, məzmunlu və inətiqli materiallarla sovet imperiyasının iç üzünü açıb göstərirdilər, ifşa edirdilər. Üstündən müəyyən zaman keçəndən sonra həmin materialları yenidən vərəqləyib bir daha oxudum, bir daha göz gəzdirdim. Ziyalılarımızın 20 Yanvar faciəsi haqqında qələmə aldığı materialların bəzi sətirlərini, bəzi məqamlarını oxucuların diqqətinə çatdırmağı özümə borc bilirəm.

“... O qanlı şənbə gecəsi Azərbaycan xalqı min illik qəhrəmanlıq tarixini dünyaya yenidən göstərdi. O, öz varlığını bir daha sübut etdi. O sübut etdi ki, bu xalq azadlığı yolunda ölümə də hazırdır. Ölümə hazır olmayan millət isə azadlığını qazana bilməz. Əliyalın özünü tankın üstünə atan cavanlarımız sübut etdilər ki, bu millət üçün azadlıq zəruriyyət səviyyəsinə yüksəlmişdir. Azadlığını zəruriyyət bilən xalq isə artıq yetkin xalqdır”.

Bəxtiyar Vahabzadə

“Əziz qardaşım, daha bəsdir ağlama. Xalqınız 1990-cı il yanvarın 20-dən milli müstəqillik tarixinizin bünövrəsini qoydu”.

Oljas Süleymenov

“... Yüz il bundan əvvəl tanklar, pulemyotlar, avtomatlar yox idi. Qəddarlıq, zülm, zorakılıq var idi, “həqqəvinindir” inancı var idi. Yüz il də, iki yüz il də, neçə əsrlər, min illər əvvəllər də... Dünya da dəyişirmiş, ilahi! Qoluzorlu elə qolu zorludur, “zülmün topu var, gülləsi var...” Neçə igidlərimiz şəhid oldu o dəhşətli yanvar gecəsində. O gecədən əvvəlki gecələrdə və gündüzlərdə. O gecədən sonrakı səhərlərdə, axşamlarda...

1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Bakımızın neçə minillik yaşmda ən uzun, ən müdhiş, ən faciəli gecə idi”.

Anar

“...Bugünkü faciələrimizin qəmini çəkməsək, köklərini aramasaq, günahlarımızı cəmiyyətlə götür-qoy eləməsək, sabah da üzümüz gülməyəcək və lap ağırı – Şəhidlərimizin yanına üzqara gedəcəyik. Bunu sonrakı nəsillər də bağışlamayacaqlar bizə, ataları, baba-nənələri olsaq da bağışlamayacaqlar”.

Hidayət

“... Səhəri dirigözlü açdıq, qorxu, hürkü qəlblərə doldu. 20 Yanvarda Bakı yaralanmış, ürəyindən yara almışdı, yaman günə qalmışdı. Matəm libası geymiş, matəm bayrağı taxmışdı. Hər küçədə, hər binada dalğalanan bayraqlar heyrət doğurur, lal baışları yelləyirdi”.

Teymur Bünyadov

“Qanlı gecənin xofu şəhərin üstündən bir kabus kimi asılmışdı; avtomatların sallaya-sallaya gəzən əsgərləri, üstü pulemyotlu ağır tankları görəndə hamı üzünü çevirirdi; bizim uşaqlar ıxşam olanda – qaranlıq düşəndə eyvana sinə-sinə çıxırdılar, ankların səsinə eşidən kimi işığı keçirib, pəncərədən çölə qorxa-qorxa baxırdılar...”

İsa İsmayilzadə

“Sovet ordusunun törətdikləri terrorun, zorakılığın sonu bilinir. Heyratamız haldır ki, sovet ordusu özü alverə girişib silahları satdıqdan sonra, indi bu silahların haradan, kimdən və nə nəqsədlə alınmasından ötrü istintaq aparır”.

Şamo Arif

“Qanlı Yanvar faciəsi bütün xalqın faciəsidir, ona görə də bu faciəni doğuran səbəblər nə qədər mürəkkəb olsa belə, onlar

diqqətlə araşdırılmalı və gələcək inkişafımız, dostu və düşməni yaxından tanımağımız naminə düzgün nəticələr çıxarılmalıdır...

Vəli Həbibəoğlu

"Bakı, 1990-cı il... yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə... Görən tarixin hansı gününə düşüb bu ağrı? O hansı gündür ki, zaman-zaman bizimlə birgə duracaq... təqvimin ən ağır vərəqinə yazılacaq... 19-dən 20-nə keçən gecə, tarixin hansı anıdır axı bu..."

Qulu Kəngərli

"Bakını – Şəhidlər xiyabanını gəlib görəndən sonra isə fikirləşdim ki, görəsən dünyada ikinci bir xiyaban olubmu ki, bu qədər qərənfil görsün? O günlər susdurulan dillərin yerinə bu qan rəngli qərənfillər danışdı..."

Məmməd Oruc

"Qanlı Yanvar faciəsi... O, Azərbaycan xalqının tarixində həmişə nifrətlə anılacaq. Və bu kiçik və böyük xalq havası bant qoxuyan, daşı-torpağı insan qanı ilə boyanan, şəhid yollarına qucaq-qucaq qərənfillər səpilən, qara bayraqlarla bəzənən həmin yanvar günlərini, bu günlərin ağlasığmaz dəhşətlərini ən qatı düşməninə belə arzulamayacaq".

Elçin Mehraliyev

"ŞİT" TƏŞKİLATININ HESABATINDAN BƏZİ QEYDLƏR

1990-cı il yanvarın 19-da SSRİ-nin prezidenti Mixail Qorbaçov o vaxtlar qüvvədə olan SSRİ Konstitusiyasının 119-cu, Azərbaycan Konstitusiyasının 71-ci maddələrini kobud surətdə pozaraq yanvar ayının 20-də Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan olunması haqqında fərman imzaladı. Fərman imzalanmamış yanvar ayının 19-da saat 19.25-də Azərbaycan televiziyasının enerji bloku partladılmış, verilişlər dayandırılmışdı. Gecə isə sovet əsgərləri fəvqəladə vəziyyət elan edilməmiş heç nədən xəbəri olmayan adamlara divan tutulmuşdu. Fərman qüvvəyə minəndək artıq xeyli adam amansızcasına qətlə yetirilmişdi.

"Şit" təşkilatının hərbi ekspertləri 20 Yanvar faciəsini ətraflı təhlil etmiş, 18 videokasetə baxmış, vəzifəli şəxslərə, hərbi qulluqçulara, hadisələrin şahidlərinə müxtəlif suallar vermiş və son olaraq hesabat hazırlamışlar. Komissiya üzvləri 1990-cı ilin yanvarında Bakıda hərbi cinayət törədildiyini yəqin etmişlər. Hərbi cinayətlərin törədilməsində təqsiri olan SSRİ-nin müdafi naziri

D.Yazova və başqa şəxslərə qarşı cinayət işinin qaldırılmasını tələb etmişlər. Müstəqil ekspertlər 20 səhifədən ibarət rəy hazırlamışlar. Həmin rəydən bəzi hissələri oxucuların da diqqətinə çatdırmaq istərdim.

Hazırlanmış hesabatla yaxından tanış olduqca bu faciənin necə də böyük amansızlıqla törədildiyinin şahidi oluruq. Ekspertlərin yazdıqlarını vərəqləyən və oxuyan hər kəsi dəhşət bürüyür. Hesabatdan məlum olur ki, Bakıya yeridilmiş qoşun kontingenti – bəzi məlumatlara görə onun sayı 60 min nəfərə çatırdı. Onlar “döyüş tapşırığını” yerinə yetirmək üçün möhkəm psixoloji hazırlıq keçmişdilər. Sovet ordusu belə vəhşilikləri hələ neçə illər əvvəllər Çexoslovakiyada, Macarıstanda, Əfqanıstanda törətmişdi. Faktlarla sübut olunmuşdur ki, Azərbaycana göndərilən ordu hissələrinin tərkibinə Stavropol, Krasnodar və Rostovdan səfərbərliyə alınmış erməni əsgər və zabitlər, sovet hərbi hissələrində xidmət edən ermənilər, hətta, erməni kursantlar da daxil edilmişdi.

Televiziyanın enerji blokunun partladılması haqqında ilk dəfə informasiya ictimaiyyətə yanlış çatdırıldı. Bildirildi ki, teleradio mərkəzinin enerji bloku Xalq Cəbhəsinin xadimləri tərəfindən partladılıb. Əsl həqiqət isə belə deyildi. Hesabatda bildirilir ki, həmin gərgin günlərdə, xalqın etiraz səsinə qaldırıldığı vaxtlarda teleradio mərkəzinin keşiyini Bakı Ümumqoşun Komandirləri Məktəbinin kursantları çəkirdi. Yanvar ayının 19-da saat 19 radələrində yarımhərbi yarımidman geyimli 4 nəfər silahlı şəxs teleradio mərkəzində peyda olublar. Mərkəzi müdafiə edənlər gələnlərin bütün tapşırıqlarını can-başla yerinə yetiriblər. Gələnlər enerji blokunun növbə rəisi İ.Hüseynovu və növbə elektriki Romanovu sorğu-suala çəkərək özlərinə lazım olan informasiyanı alıblar. Onlar əsasən soruşub maraqlanıblar ki, teleradio mərkəzinin enerji təhzizatını necə pozmaq olar, enerji hansı istiqamətlərdən daxil olur, ehtiyat dizel-elektrik generatorları varmı? Özlərinə lazım olan bütün məlumatları topladıqdan sonra Romanovu və Hüseynovu iş otağından çıxartdıraraq mühafizə altında saxladırıblar. Saat 19.25-də televiziyanın enerji bloku partladılıb. Televiziyanın enerji blokunu partlatmağa gələn xüsusi qrup 25 dəqiqə ərzində qarşılıqlı qoyulan tapşırığı yerinə yetirərək hadisə yerindən uzaqlaşmışlar. Teleradio mərkəzinin keşiyini çəkən mühafizəçilər bu cür güclü partlayışa heç bir reaksiya verməmiş-

lər. Sadəcə olaraq seyrçi kimi kənardan baxıblar. Partlayış və yanğın haqqında 19.30-da ictimaiyyətə məlumat verilmişdi. Amma bura gələn polis işçilərini teleradio mərkəzini qoruyan hərbiçilər əraziyə buraxmamışdılar.

Yanvarın 20-də Azərbaycan SSR Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin istintaq-əməliyyat qrupu partlayış baş vermiş ərazini nəzərdən keçirib müvafiq sənədlər tərtib etmişlər. Amma “Şit” qrupunun hərbi ekspertləri bu sənədlərlə tanış ola bilməmişlər. Teleradio mərkəzinin partladılması haqqında müstəqil ekspertlərin yekun rəyi belədir: teleradio mərkəzinin enerji blokunu SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin xüsusi qrupu partlatmışdır.

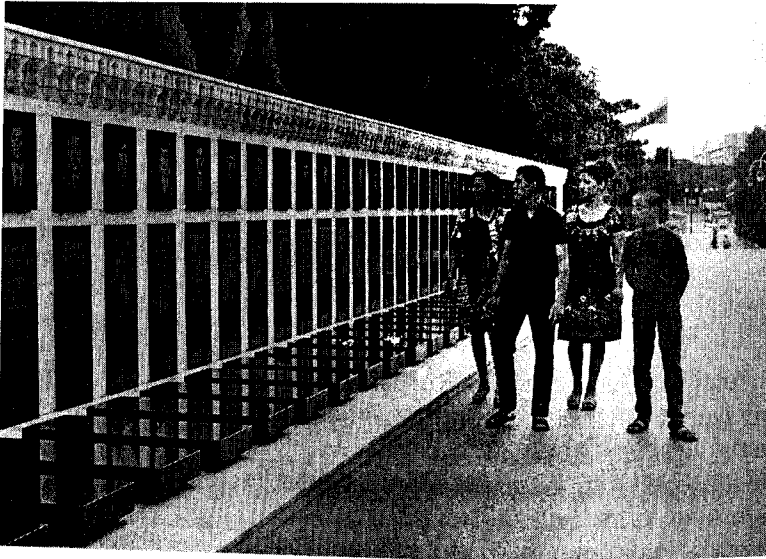

Televiziyanın enerji bloku partladıqdan sonra isə xalq heç yerdən məlumat ala bilmirdi. Ölkədə informasiya qıtlığı hökm sürürdü. Şayiələr baş alıb gedirdi. Xalq başına gətirilmiş bu faciədən xəbər tuta bilmirdi. Bütün bunlar isə bir daha sovet imperiyasının vəhşiliyini göstərirdi.

Enerji blokunun partladılması nəticəsində isə xalqımız uzun müddət televiziya baxmaqdan, radioya qulaq asmaqdan məhrum oldu. Xeyli müddət beynəlxalq aləmdən təcrid olunmuş vəziyyətdə yaşadı.

BU QAN HƏLƏ DƏ YERDƏDİR

20 Yanvar faciəsi Azərbaycan xalqının tarixində qanlı bir səhifə kimi əbədi olaraq qalacaq. Xalqımızın oğul və qızlarına tuşlanıb atılan bu güllələrin açdığı dərin yaralar heç vaxt qaysaq bağlamayacaq, sağalmayacaq. Xalqımızın başına gətirilən bu faciə neçə illərin o tayında düşmənlərimiz tərəfindən hazırlanmış, hərtərəfli götür-qoy edilmiş bir plan əsasında həyata keçirilmişdir. Elə hadisələr var ki, onlar isti-isti yaddaşlarda qalsa da, üstündən uzun illər keçəndən sonra unudulur, yaddan çıxır. Amma 20 Yanvar faciəsi daim yaddaşımızda yaşayan dərdlərimizdən, ağrılarımızdandır. Görəsən ötən vaxt ərzində biz bu ağrını yaddaşımıza, qanımıza hopdura bilmişikmi? Təəssüf ki, yox! Bu illər ərzində bir-birimizlə söz güləşdirmişik, vəd vermişik, amma sonra tez bir zamanda da unutmuşuq. Vəssalam!

Uzun illərdir ki, Şəhidlər xiyabanı xalqımızın ziyarətə yerinə çevrilib. Buraya ziyarətə gələnlər şəhidlərin məzarı üzərinə tər qərənfillər qoyur, onları böyük hörmət və ehtiramla anırlar.

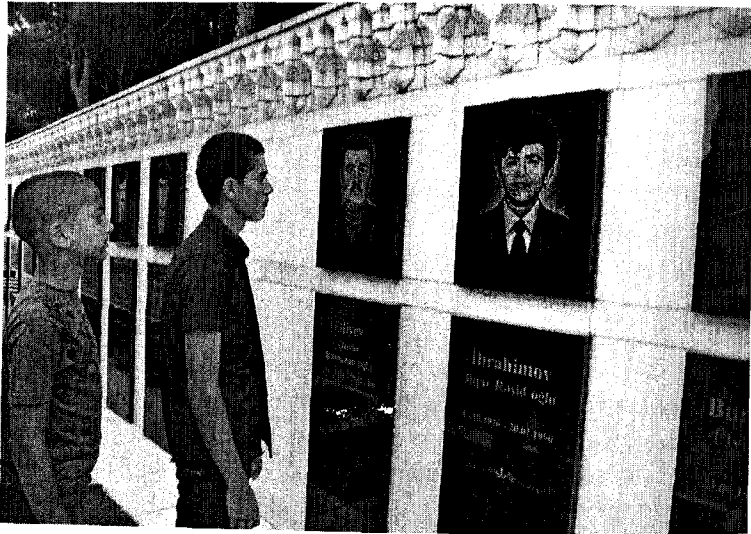
“Bu qan yerdə qalmayacaq” ifadəsi 20 Yanvar faciəsindən sonra çox tez-tez işlənirdi, çox tez-tez eşidilirdi. Dörd sözü birləşdirən bu cümlə qanlı Yanvar qırğınından sonra xalqın dilindən düşmürdü. Əlləri hər yerdən üzülmüş və çarəsiz qalmış adamlar heç olmazsa, bu sözləri tez-tez təkrar etməklə təskinlik tapmağa çalışırdılar. Və gec-tez bu qanlı faciəni törədən cinayətkarların cəzalarına çatacaqlarına inanırdılar. O vaxtdan günlər keçdi, həftələr aylara cıllanıb illərə döndü. Amma ötüb arxada qalmış, tarixə dönmüş illər ərzində əliqanlı cinayətkarları araşdırıb tapıb cəzalandırmaq mümkün olmadı. Hələ də şəhidlərimizin o dəhşətli gecədə tökülən qanları ürəyimizdən axır. Hələ də analarımız saçlarını yolub oğul soruqlayırlar. Hələ də dərin yaralarımız açıq qalıb, qaysaq bağlamır, sağalmır. Hələ də itkin düşmüş doğmalarımızı soruqlayır, əzizlərimizi axtarıq. Hələ də ana-bacılarımız əyinlərinə geyindikləri qara paltarları çıxarmırlar, qara yaylıqlarını açmırlar. Əzizlərinə, doğmalarına yas saxlayırlar. Hələ də...

Hər il 20 Yanvar faciəsinin ildönümü qeyd ediləndə “bu qan yerdə qalmayacaq” sözləri yenə də yaddaşımızda təzələnilir. Və bu qanın hələ də yerdə qaldığını görəndə qəlbimizdən acı-acı fikirlər süzülür. Başlanğıcı və sonu bilinməyən zamanın soyuq küləkləri əsdikcə yaddaşımız vərəqlənir... İlləri ayaqlarımızın altına nərdivan edib irəli addımlamağa çalışırıq. Gördüyümüz, şahidi olduğumuz qanlı hadisələri özümüzə bərabər sabahlara aparırıq. Ölümsüzlük zirvəsinə yüksələn şəhidlərimizin ruhu dolğan Xiyabandakı məzarların üstündən heç vaxt qərənfillər əskik olmur. Ayağı yer tutanların hamısı bu müqəddəs məkana gələrək şəhidlərimizin xatirəsini hörmətlə yad edirlər. Yenə də yanvar ayının 20-də faciənin ildönümü ərəfəsində əlimizdə tutduğumuz qan rəngli qoşa qərənfillərlə şəhidlərimizin məzarı qarşısında baş əyəcək, diz çökəcək və “bu qan yerdə qalmayacaq” deyəcəyik. Beləcə, illər keçəcək, nəsillər dəyişəcək, yəqin ki bu sözlər yenə də tez-tez təkrarlanacaq...

İlk dəfə kiminsə dilindən qopub dillərə düşmüş bu sözlərin qarşısında hamımız günahkarıq. Günahkarıq ona görə ki, verdiyimiz bu vədə əməl edə bilmirik. Qanlı şənbe gecəsində oğul və qızlarımızı amansızlıqla, qəddarlıqla qətlə yetirən cinayətkarları

tapıb aşkarlaya bilmirik. Neçə illərdir ki, işğal olunmuş torpaqlarımızda düşmənlər at oynadır. Şəhidlərimiz məzarlarında rahat uyurlar. Onların ruhları o vaxt rahatlıq tapacaq ki, biz onların qanlarını, qisaslarını almış olaq. Onda elə özümüzün də rahat nəfəs almağa mənəvi haqqımız çatar. Əmin olarıq ki, şəhidlərin qanı yerdə qalmadı, torpaqlarımız işğaldan azad olundu. Verdiyimiz sözə əməl etdik.

Gəlin hələlik şəhidlərin məzarı üstündə “bu qan yerdə qalmayacaq” deməyək. Çünki uzun illər keçməsinə baxmayaraq, bu qan hələ də yerdədir. Cəlladlardan intiqam almamış vəd verməyi şəhidlərimizin ruhları heç vaxt bizə bağışlamaz. İntiqam alandan sonra Xiyabana gəlib gur səsə bir yerdə hayqırıb; “bu qan yerdə qalmadı” deyək!

Məktəblilər Araz və Anar tez-tez Şəhidlər xiyabanına gələrək müstəqilliyimiz və azadlığımız uğrunda şəhid olmuş oğul və qızlarımızın məzarlarını hörmət və ehtiramla ziyarət edirlər. Onlar daha çox 20 Yanvar faciəsində şəhid olmuş məktəbli İlqar İbrahimovun məzarı önündə ayaq saxlayır, onun ruhuna dualar oxuyurlar.

Faciəyə düçar olduğumuz ağır günlərdə dost ölkələr, dost adamlar xalqımızın dərdinə, sərinə şerik çıxır, bizə başsağlığı verirdilər. Belə olanda ağrı-acımız sanki bir az yüngülləşir, az da olsa, təskinlik tapırdıq. Yəqin ki, hamı xatırlayır; o vaxtlar Qazax xalqının qeyrətli oğlu, tanınmış şair və publisist Oljas Süleymenov da faciənin ağrılarına öz gözləri ilə görmək və bizə arxa, pənah durmaq, mənəvi təskinlik vermək üçün Qazaxıstandan Bakıya gəlmişdi. O gərgin günləri Oljas Süleymenov bizimlə birlikdə yaşadı. Kədərimizi, qəmimizi bölüşdü. Bu addımı, bu hərəkəti ilə o hər bir azərbaycanlının qəlbinə yol tapdı. Xalqımızın böyük sevgi və məhəbbətini, hörmətini qazandı.

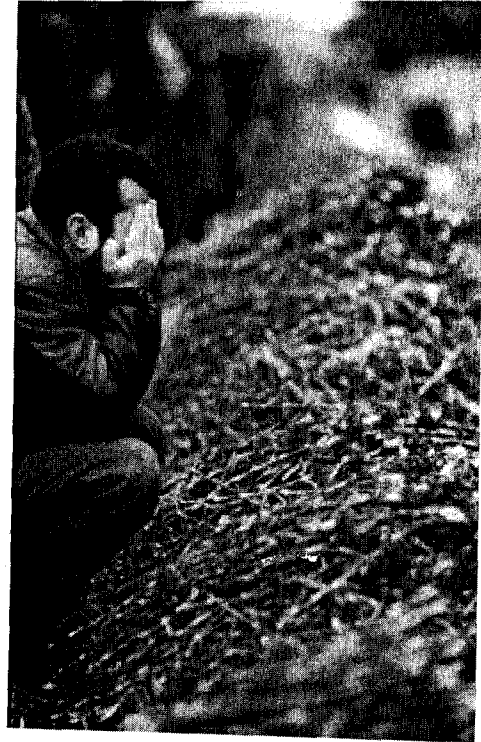
Amma bu dəhşətli faciə baş verən günlərdə xalqımızın kədərinə, yasma və qara günlərinə sevinənlər, şad olanlar da tapıldı. Hələ yaralarımızdan qan sızan günlərdə Sverdlovskidə yaşayan ermənilər xalqımızın ünvanına “təbrik” teleqramı göndərmişdilər. Düşmənlərimiz başımıza gətirilən bu dəhşətli faciəyə sevinirdilər, şənələnirdilər. Qaniçən qəsbkarlar unudurdular ki, bu gün başqa xalqın faciəsinə sevinənlər, gülənlər, sabah özləri bədbəxtliyə düçar ola bilərlər.

20 Yanvar hadisələrinin baş verdiyi günlərdən neçə illər keçəndən sonra sovet imperiyasının sonuncu rəhbəri, başımıza gətirilən faciənin ən başlıca və birinci baskarı Mixail Qorbaçov 2006-cı ilin fevral ayında qardaş Türkiyədə səfərdə olarkən mətbuat nümayəndələri ilə görüşündə bu qanlı hadisəyə də toxunmuşdur. O jurnalistlərin suallarını cavablandırarkən 1990-cı il yanvar ayının 19-da Bakıya qoşun yeridilməsi barədə göstəriş verdiyini etiraf etmişdir. M.Qorbaçov demişdir ki, mən, Girenkonu və Primakovu yanvar ayının əvvəllərində Bakıya göndərdim. Bir müddətdən keçdi, onlar vəziyyəti öyrəndikdən sonra şəhərə qoşun yeridilməsinin zəruri və vacib olduğunu bildirdilər. Yalnız bundan sonra Bakıya qoşun yeridilməsi barədə göstəriş verdim.

Həmişə baş-ayaq danışan, gah nala, gah da mıxa vuran M.Qorbaçovun cavabından aydın göründüyü kimi, sovet imperiyasının əli xalqımızın qanına bulanmış sonuncu başçısı günahı öz üzərindən çox ustalıqla atır, məsuliyyətdən qaçır. Bu dəhşətli faciənin baş verməsində özünü deyil, başqalarını – öz əlaltılarını günahkar görür. Günahını – əli xalqımızın qanına batdığını onun-bunun boynuna qoymağa çalışır.

Hər bir xalqın tarixində 20 Yanvar və yaxud buna bənzər faciələr baş verib. Və həmin xalqlar üzləşdiyi faciələr qarşısında çəşib qalmırlar, başlarını itirmirlər, diz çökmürlər. Bir an da olsun belə azadlıq mübarizələrini dayandırmırlar, tutduqları müqəddəs yoldan geri dönmürlər. Müdrik Azərbaycan xalqı da bu qanlı faciə baş verən günlərdə özünü itirmədi. Düşmənlər qarşısında əyilmədi, sınımadı, mübarizlik əzmini zəiflətmədi. Azadlığı, müstəqilliyi yolunda övladlarını qurban vermiş xalqımız məqsədindən, amalından, bir sözlə tutduğu yoldan dönmədi.

İnamla irəli – öz müstəqilliyinə doğru addımladı. Gün-gündən daha da mötənləşdi, gücləndi, qüdrətləndi. Hörmətli ziyalılarımızın, ağsaqqalarımızın məsləhəti ilə Qanlı Şənbə gecəsində şəhid olanlar bir yerdə dəfn olundu. Azadlıq qurbanlarının şərəfinə Şəhidlər xiyabanı salındı. İndi and yerimiz olan Xiyaban xalqımızın ziyarətgahına çevrilib.

Bu gün Xiyabanda həm 20 Yanvar faciəsində, həm də Qarabağ torpaqları uğrunda şəhid olan oğul və qızlarımız uyuyurlar. Tez-tez and yerimiz olan Xiyabana gedib şəhidləri ziyarət edir, məzarları önündə baş əyirəm. Bir anlıq diqqətlə baxanda mənə elə gəlir ki, qırmızıya bələnmiş baş daşları torpağa sancılmış iti qılınclara bənzəyir. İnanıram ki, bu qılınclar nə vaxtsa qınından çıxacaq və xalqımıza düşmən kəsilənlərin ürəyinə saplanacaqdır. Onda şəhidlərin göylərin dərinliyində dolaşan ruhları da sakitlik və rahatlıq tapacaq...

FAKTLARIN DİLİ İLƏ, YAXUD 20 YANVAR FACİƏSİNİN ACI NƏTİCƏLƏRİ

Həmin dəhşətli 20 Yanvar gecəsində Bakının müxtəlif rayonlarında sovet əsgərləri tərəfindən 131 nəfər amansızlıqla qətlə yetirildi. 700 nəfərdən çox vətəndaşımız ağır yaralandı və müxtəlif dərəcəli bədən xəsarəti aldı. 12 nəfər itkin düşdü. Sonrakı gecələr də daxil olmaqla bu qanlı hadisələrdə 132 nəfər həlak olmuşdur. Onlardan 123-ü kişi, 5-i qadın, 4-ü isə uşaq idi. Bu qanlı faciədə təkəcə azərbaycanlılar deyil şəhərimizdə yaşayan başqa millətlərin nümayəndələri də həlak olmuşlar.

Faktların dili ilə desək 20 Yanvar faciəsində 117 nəfər azərbaycanlı, 6 rus, 3 tatar və 3 yəhudi həlak olmuşdur. Faciəli şəkildə həlak olanların arasında 4 milis işçisi, 1 həkim, 12 tələbə, 1 aspirant, 3 elmlər doktoru olub. Qeydə alınan 700-dən çox yaralının 25-i qadın, 20-si isə uşaq idi.

İmperiya əsgərləri qarşılarına çıxan hər kəsi yaxın məsafədən açılan atəşlə, xüsusi qəddarlıqla qətlə yetirmişlər. Y.Meyoroviçə

21, D.Xanməmmədova 10, R.Rüstəmcva isə 23 güllə vurmuşdular. Tank və başqa zirehli texnikalarla qəsdən minik maşınlarını əzib içində olan adamları qəddarlıqla öldürmüşlər. Təcili yardım maşınlarını atəşə tutmuşdular. Kalaşnikov avtomatlarından ağırliq mərkəzi dəyişdirilmiş 5.45 çaplı güllələr atılmışdır. Ölülərin üstündən qiymətli əşyaları oğurlanmış, mənzillər qarət edilmişdir. Vətəndaşlar soyulmuş, saxlanılanlar isə təhqir edilmişdir.

20 Yanvar faciəsinin ağrı-acılı və ürəkağrıdan nəticələri bax belədir.

ŞƏHİDLƏR ANILIR...

Hər il yanvar ayının 20-də ümumxalq Hüzün günündə metronun "20 Yanvar" stansiyasının hər tərəfinə, bax beləcə qan rəngli qərənfillər düzülür. Qanlı şənbə gecəsində şəhid olan oğul və qızlarımızın xatirəsi əziz tutulur. Şəhidlər hörmətlə anılır, ehtiramla xatırlanır.

Azadlığımız və müstəqilliyimiz uğrunda özlərini qurban vermiş Şəhidlər heç vaxt unudulmayacaq. Yüz il, min il sonra da onlar xalqımız tərəfindən həmişə belə ehtiramla anılacaqdır.

ŞƏHİDLƏR XATIRLANIR...

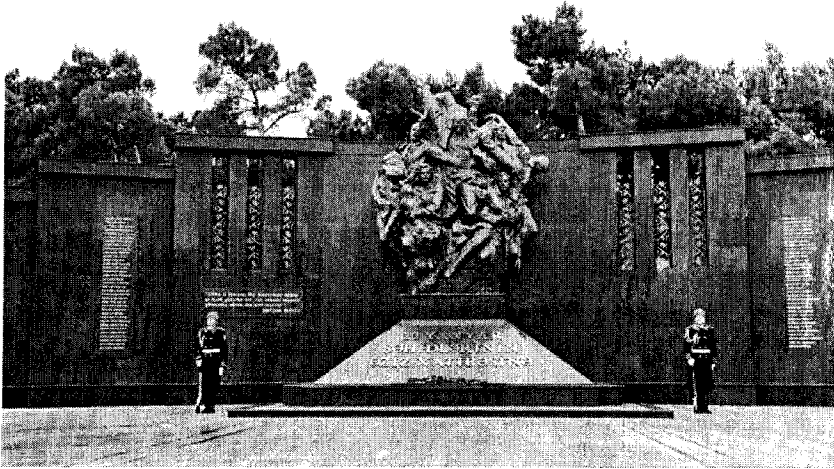
İllərimizin təqviminə 20 Yanvar qara hərflərlə yazılır. Neçə illərdir ki, həmin tarix ümumxalq Hüzün günü kimi qeyd edilir. Xiyabana ziyarətə gələnlərin ardı-arası kəsilmir. Səhər ertədən şər qarışana kimi böyüklü-kiçikli hamı Şəhidlər xiyabanına üz tutur. Xalqımız azadlığı və müstəqilliyi uğrunda şəhid olanları heç vaxt unutmur, yaddan çıxartmır. Şəhidlərin məzarını ziyarət edir, onların məzarlarının üstünə gül-çiçək dəstələri qoyur, xatirələrini hörmətlə anır, ehtiramla yad edirlər.

20 Yanvar faciəsinin ildönümü ərəfəsində müəssisə və təşkilatlarda, həmçinin tədris ocaqlarında şəhidləri anma mərasimləri keçirilir. Belə tədbirlərdə həm 20 Yanvar faciəsində, həm də Qarabağ döyüşlərində şəhid olanların xatirəsi hörmətlə anılır. Orta məktəblərdə keçirilən mərasimlər isə daha yaddaqalan və möhtəşəm olur. Şagirdlər ədəbi-bədii kompozisiya nümayiş etdirir, qəhrəmanlığı, şəhidliyi və igidliyi tərənnüm edən şeirlər söyləyirlər.

ŞƏHİDLƏR UNUDULMUR...

1990-cı ilin 19 yanvar gecəsində oğul və qızlarımız ölümündən qorxmadan azadlığımız və müstəqilliyimiz uğrunda özlərini sovet tanklarının tırtılları altına ataraq şirin canlarından keçdilər. Onların igidliyi, qəhrəmanlığı xalqımızın qan yaddaşına yazılıb. Şəhidlər bizə necə mübarizə aparmağı, necə döyüşməyi öyrətdilər. Öz igidlikləri ilə sanki bizə tarixi qəhrəmanlıq dərsi keçdilər. Biz isə bu dərslərdən çox şey öyrəndik.

Xalq isə heç vaxt qəhrəmanlarını unutmur. Onların xatirəsini əbədiləşdirir. 20 YANVAR şəhidlərinin şərəfinə çox böyük bir Şəhidlər xiyabanı salınıb. Bu müqəddəs ziyarətgahda möhtəşəm “Əbədi məşəl” abidəsi ucaldılıb.

Bundan başqa 1990-cı il yanvar ayının 19-da qanlı hadisələrin baş verdiyi elə 20 Yanvar meydanında (keçmiş “XI Qızıl ordu” meydanı V.M) şəhidlərin şərəfinə abidə ucaldılıb. Bu möhtəşəm abidə xalqın şəhidlərə ehtiramının, hörmətinin ifadəsidir. Buradan keçənlər bir anlıq abidənin önündə ayaq saxlayır, şəhidlərin xatirəsini hörmətlə yad edir, əziz tuturlar.

Məhərrəmov Vahid Məmmədqulu oğlu 1961-ci ildə Zəngi-

lan rayonunun Babaylı kəndində anadan olub. Bakı Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsini bitirib. Jurnalist kimi ilk yarıdıcılıq addımlarını “Qaradağ” qəzetində atıb. 1992-ci ilin dekabr ayında ehtiyatdan ordu sıralarına çağırılıb. Daxili Qoşunların orqanı olan “Əsgər” qəzetində hərbi müxbir kimi xidmətə başlayıb. Qarabağ müharibəsinin od-alovundan, barıt qoxulu səngərlərdən qələmə aldığı məqalə, reportaj, oçerk və hekayələri “Əsgər”, “Azərbaycan Ordusu”, “Sərhəd”, “Bakı” qəzetlərində, “Azərbaycan” və “Ulduz” jurnallarında çap olunub. Azərbaycan Yazıçılar və Jurnalistlər birliyinin üzvüdür. Müharibə mövzusunda qələmə aldığı publisist yazılarda görə müxtəlif mükafatlara layiq görülüb. Hazırda hərbi müxbir kimi xidmətini “Azərbaycan Ordusu” qəzetində davam etdirir. Ailəlidir, bir övladı var.

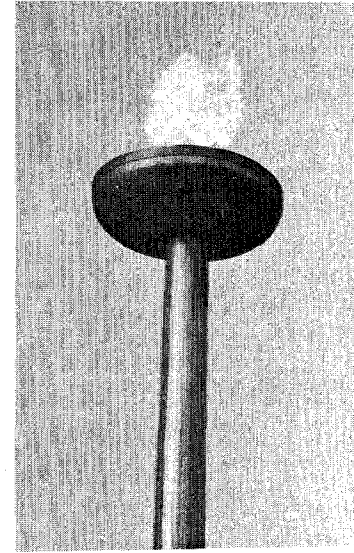

“Müharibənin bir ili”, “Səngərdə yazılmış sətirlər”, “Qələbə naminə”, “Ölməzlik zirvəsi”, “Pulemyotçu Nurəddin” və “Erməni əsirliyindən dönənlər” adlı kitabların müəllifidir.

Kitabın içindəkilər

1. Ön söz.....	3
2. Müəllifdən.....	8
3. Qanlı şənbə ərəfəsində.....	10
4. Qanlı küçələr, öldürülmüş insanlar.....	18
5. Dəfn günü – hüzn günü.....	27
6. Qəzetlər də fəaliyyətini dayandırmışdı.....	33
7. Şahidlər dedilər ki.....	38
8. 20 Yanvar gecəsindən sonrakı ölüm xəbərləri.....	51
9. Süni araşdırmalar, saxta sənədlər.....	55
10. Xalqımızın sınağa çəkildiyi gecə.....	57
11. 20 Yanvar faciəsi dünya mətbuatının səhifələrində.....	60
12. Məcnunun Leylisi – İlhamın Fərizəsi.....	63
13. 20 Yanvar faciəsindən bəhs edən kitablar haqqında bir neçə söz.....	67
14. Ziyalılarımızın 20 Yanvar faciəsi haqqında fikirləri....	78
15. “Şit” təşkilatının hesabatından bəzi qeydlər.....	81
16. Bu qan hələ də yerdədir.....	84
17. Faktların dili ilə, yaxud 20 Yanvar faciəsinin acı nəticələri.....	89
18. Şəhidlər anılır.....	90
19. Şəhidlər xatırlanır.....	91
20. Şəhidlər unudulmur.....	92

*Sovet imperiyasının xalqımızın başına gətirdiyi
20 Yanvar faciəsinin ağrı-acısından, kədərli
səhifələrindən bəhs edən bu kitabı, elə bu qanlı
hadisələrdə azadlığımız və müstəqilliyimiz uğrunda
şəhid olmuş insanların əziz xatirəsinə ithaf edirəm.*

Kitabı çapa hazırlayıb axırncı dəfə diqqətlə oxuyub, mündəricata da göz gözdirdim. Bir-bir səhifələri tutuşdurдум. Hər şey qaydasmda idi. Sonra diqqətlə baxanda gördüm ki, 20 Yanvar faciəsindən bəhs edən bu kitab 20 başlıqdan ibarətdir. Bu bir təsadüfdür, yoxsa zərurət, deyə bilmərəm.